

28. NOVEMBER
ILMUB 1940. A. OKTOOBRIST

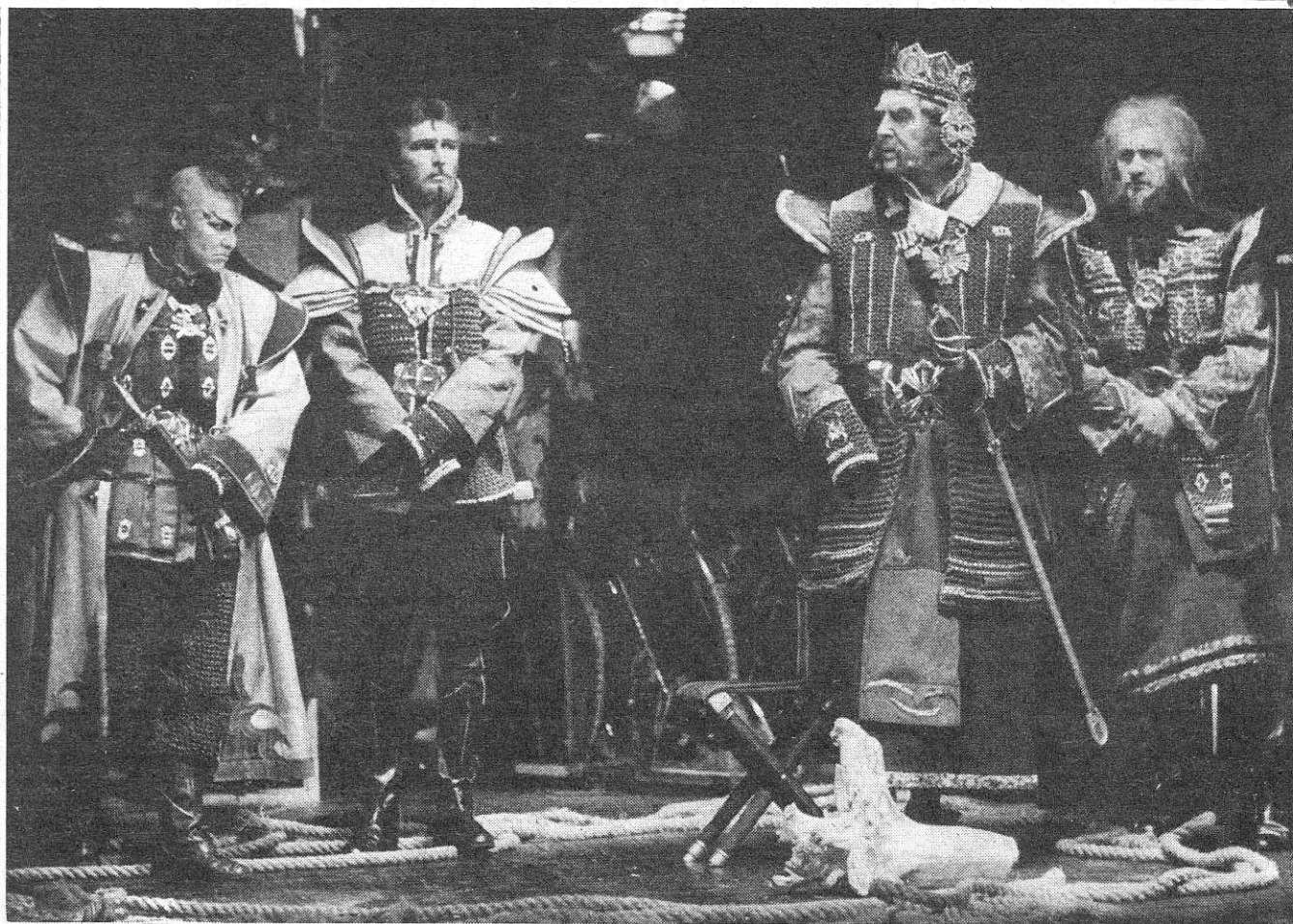

KÕIGI MAADE PROLETAARLASED, ÜHINEGE!

Eesti NSV
Kultuuriministeeriumi
ja loominguliste
liitude häälekandja

48 • 1986 SIRP ja VASAR

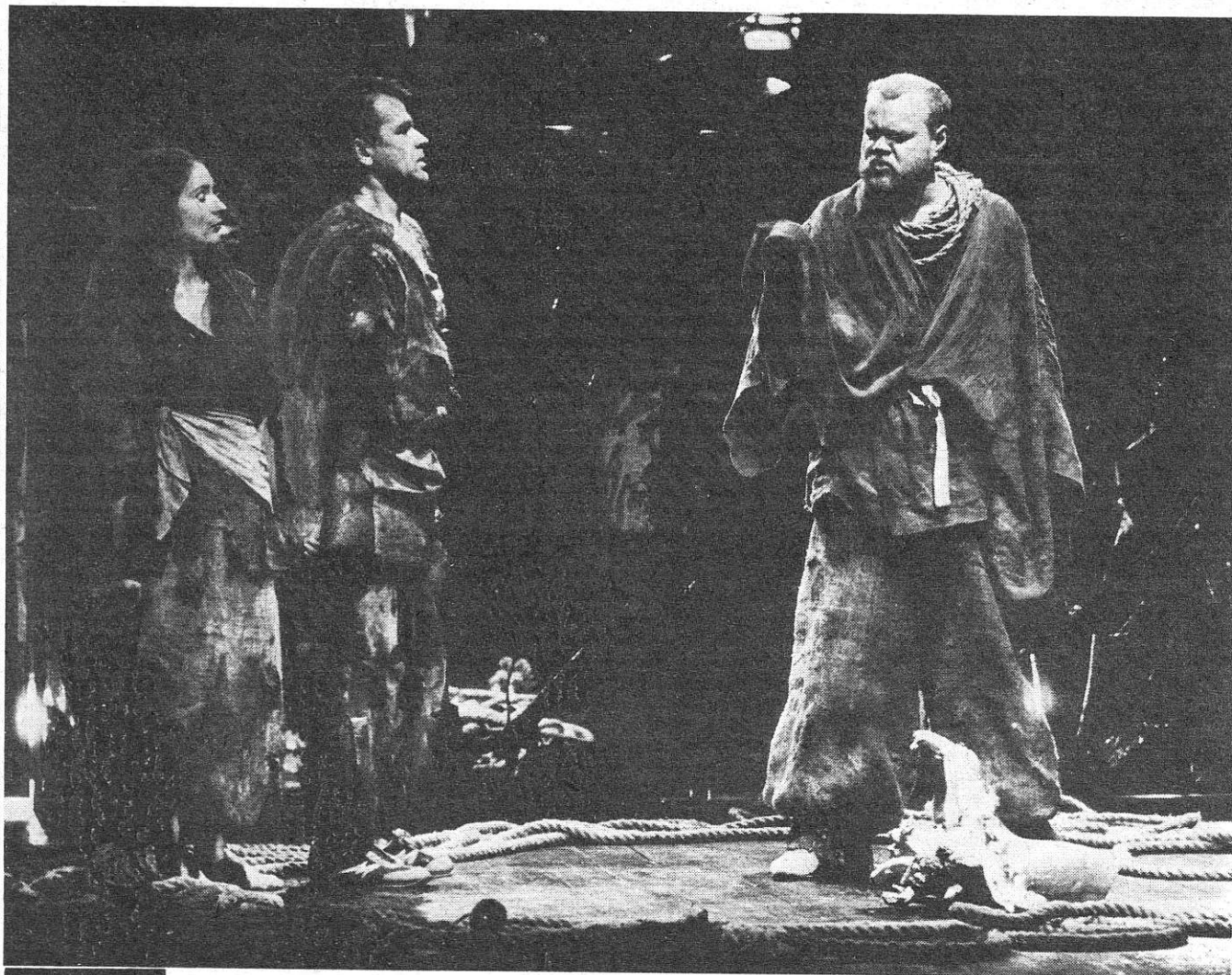
GUNNAR VAIDLA FOTOD

Stseen W. Shakespeare'i «Tormi» lavastusest. Vasakult: Prospero tütar Miranda (Riita Raave), Milaano seaduslik hertsog Prospero (Evald Hermaküla) ja metsik ori Caliban (Ain Lutsepp).

DRAAMATEATRI SEITSE AASTAKÜMMET

Prosperotti võimu anastanud Antonio (Liina Orlova), Naapoli kuninga vend Sebastian (Tõnu Mikiver), Naapoli kuningas Alonso (Aksel Orav) ja tema nõunik Gonzalo (Mans Kaldoja).

V. Kingissepa nim. TRA Draamateater on pidulikum kui muidu. Fuajees näeme eesti kunstnike portreemaalide, joonistuste ning büstide väljapanekut — jäädvustatud on Draamateatri mineviku suurkujusid ning ka praegusi näitlejaid ja lavastajaid. Jätkuvad juubelidekaadi etendused. Väikeses saalis toimus mälestuste öhtu «Pöördeliste aegade lapsed». Juubelinädala algul esietendus teatri väikeses saalis W. Shakespeare'i «Tormi», suure klassiku viimase loomeperioodi üks tähtseid, mida on käsitletud kui autori humanistlike vaadete poeetilis-filosoofilist kokkuvõtet raskesti muudetavast maailmast. «Tormi» tõi huvitava seades lavale Evald Hermaküla, kujundas kunstnik Vadim Fomitšev. Olehomme on teatris pidulik juubeliöhtu.

Mõttevahetuse põhiteljele oli Voltaire'i «Filosoofilise sõnaraamatu» tõlke puuduste ja väärtuste hindamine. Koos sellega riiutati ka üldisemaid küsimusi: filosoofiapärandi ja muu eestikeelse filosoofiaalase kirjanduse väljaandmise olukorda, samuti filosoofia kohta ja ülesandeid meie kultuurielus.

Voltaire'i raamatu tõlke kvaliteedi üle võin otsustada ainult lugejana, sest prantsuse keelt ma ei oska ja tõlget originaaliga võrrelda ei suuda. Tõlge on keskpärane. Niisuguse hinde andsid tõlkele tegelikult kõik filoloogid (J. Unt, L. Mäll, M. Lotman), kes raamatu tõlkijad, nüüdseks juba surnud H. Stillverki, ja raamatu toimetajat M. Kivimäe kaitseksid L. Priimäe poolt «Edasi» veergudel ettevõetud rünnakute vastu.

Nii et tüliõun ise — «Filosoofilise sõnaraamatu» tõlke kvaliteet — jagati kuldse kesktee põhimõtte: ühelt poolt on raamatul puudusi, teiselt poolt vastab raamatu tõlge neile nõudmistele, mida antud toimetamistingimustes kvaliteedile võib esitada, ja L. Priimäe kriitika oli pahatahtlik. Näib, et selline hinnang on õiglane ja antud juhul on kuldne kesktee ennast õigustanud.

Kuid mõttevahetusel räägiti muustki. Toodi esile, et marksismielsete filosoofide teoste kirjastamine edeneb aeglaselt. Me olime tõsiselt maha jäänud teistest liiduvabariikidest, kus lugejate arv ja kirjastamise võimalused on meiega ligikaudu ühesugused (Leedu, Läti, Gruusia jt.). Niisuguse mahaajamuse põhjuseks märgiti tõlkijate-toimetajate kaadri nappust ja vigu kirjastamise planeerimisel.

Kultuuripärandi, sealhulgas filosoofiapärandi rahvuskeelde tõlkimine on tegevusalasid, mille reaalseid tulemusi saab hinnata vaid pikema ajavahemiku lõikes. Sõjajärgsel perioodil on eestindatud kõige väärtuslikum osa maailma filosoofiaklassika kullafondist — K. Marxi, F. Engelsi, V. I. Lenini teosed. Lenini teosed on näiteks ilmunud 45 köites, praegu on teoksil tuis, 10-köitelise teoste valimik. Nüüdseks on eestindatud ka kõik K. Marxi ja F. Engelsi peamised filosoofilised tööd, kusjuures viimase kümne aastaga on varasemale lisandunud K. Marxi ja F. Engelsi ühised tööd «Saksa ideoloogia», «Püha perekond», «Valitud kirjad», artiklite kogumik «Kunstist» (2 köidet), K. Marxi «Majandusteooriad» ja filosoofilised käsitlused 1844. aastast, «Lisaväärtusteooriad» (I ja II osa). Tõlked on tehtud originaalide järgi. s. t. vene, saksa, inglise, prantsuse keelest. Neid tõlkeid teeb koostöös kirjastusega «Eesti Raamat» EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi tõlkesektor, kus on olemas vajalik kvalifikatsiooniga kaader (E. Orgmäe, M. Lumi, P. Freidin jt.).

Teistsugune olukord valitseb mittermarksistliku filosoofiapärandi eestindamise alal, mille jaoks peaks tegelema esmajoones kirjastus «Eesti Raamat». Igatüki mõistab arvatavasti, et ühe miljoni eesti keelt rääkiva inimese tarbeks ei saa kirjastaja niisama palju teoseid kui maailmakeeltes.

Sellest kaks järeldust. Esiteks, korralikuks osalemiseks maailmakultuuris on vaja osata maailmakeeli. Enamik maailmafilosoofia tähtsuseid on vene keeles olemas. Nende hulka kuuluvad järjekindlalt. Teiseks, filosoofiapärandi eestindamisel on vaja eriti läbimõeldud tegevust, eriti sihikindlat tööd, võib isegi ütelda: pikemaajaks kavandatud strateegiat. Asi on selles, et iga teose valimist avaldamiseks (filosoofia klassika alal seni küll peamiselt avaldamata jätmiseks) võib

FILOSOOFIAPÄRANDI TÕLKIMISEST JA EESTI FILOSOOFIAST

JAAN REBANE,
Eesti NSV TA korrespondentliige

Üht- või teistpidi põhjendada: kirjastuse majanduslike huvide ja võimalustega, toimetamise võimalustega, raamatukaubastu nõuetega jne. Oma osa etendab tõlgete ning originaalteoste puhul ka autorite pressingu intensiivsus. See, milline üldpilt üksikutest valikuaktidest kujuneb, selgub alles pika ajavahemiku möödudes.

Aastat kakskümmend viis tagasi tegid TRÜ filosoofid tolleaegse kateedrijuhataja M. Makarovi eestvõtmisel ettepaneku hakata välja andma mittermarksistliku filosoofiapärandi antoloogiat. Mäletan, et koostasime ka asjakohase projekti. Kirjastuse poolelt jäi asi toorkord toppama tõlkijate ja eriti toimetajate puudumise taha, sest eri keeltest tehtud tõlked tuleb ühe väljaande raames ka ühtlustada. Samal ajal oli kirjastus meelsasti nõus välja andma üksikute filosoofide töid, mille puhul ei ole vaja paljude keelte tundmist. Nüüd on sellel mõõdas veerand sajandit. Filosoofia õppimiseks nii vajalikku antoloogiat või isegi selle väiksemat venda — lugemikku, krestomaatiat — ei ole ikka veel. Pole isegi kavatsust seda välja anda. Originaalteostest on ilmunud Marcus Aurelius, Voltaire, Kant, Schweitzer («Valges sarjas»). Ilmselt vähe.

Tõsi, kirjastus on nüüdseks koostanud nende teoste loetelu (niinimetatud perspektiivplaan), mida kavatakse välja anda ajaliselt määratustulevikus. Mul oli möödunud nädalal võimalus selle loeteluga tutvuda. Loetelu koostamisel on mingil määral arvestatud ühe või teise filosoofi soovitusi, kuid laiemat asjalikku arutelu toimunud ei ole. Tervikuna on loetelu lünklik. Kui see täielikult (üle poole saja nimetuse) realiseeritaksegi, jäävad paljud filosoofia klassika tähtsused eesti keeles ilmunuta ja teiselt poolt on avaldatud küllalt palju juhuslikku. Veel halvem on, et selle ajaliselt määratule «perspektiivplaani» eluviimisel on praegu käsil (vormilised tõlkelepingud, kokkulepped tõlkimiseks jne.) just juhuslik, vähemtähtis osa, mille avaldamine on lubamatu luksuse, sest kõige olulisem jäetakse avaldamata. Paremini ole olukord ka filosoofiliste originaalteoste planeerimisega ning kaasajastuse nõukogude filosoofide teoste tõlkimisega.

Kuidas olukorda parandada? Kõigepealt tuleks kirjastamisstrateegia kujundamisel loobuda harrastuslikust, asjaarmatajalikust põhimõttest. Kõigil aladel, sealhulgas filosoofias, on tänapäeval eriti vaja kompetentsust. Kirjastustöö juhtijad ei saa loomulikult olla kompetentsed kõigi erialade küsimuste sisuliselt lahendamiseks. Kompetentsus tähendab siin eelkõige oskust eriala esindajatega vajalikus asjas nõu pidada. (Head eeskujud on suhtes pakub niihästi ENE väljaandmine kui ka marksismi-leninismi klassikute teoste tõlkimine.) Ja vastupidi: ebakompetentsus tähendab eelkõige seda, et hakatakse oma peaga otsustama asju, milleks ei oida

Mõtteavaldused Voltaire'i «Filosoofilise sõnaraamatu» tõlke üle (ajalehtedes «Edasi», «Sirp ja Vasar», «TRÜ», TV ja raadio) laienesid küsimustele, mis on seotud filosoofiakirjanduse väljaandmisega üldse ja rohkemgi veel — filosoofia kohaga tänases vaimumaailmas. Seda kõike möödamõeldes, lõpuni sõnastamata. Toimetuse palus senistest arvamusavaldustest teha kokkuvõtteid ENSV TA korrespondentliikmel Jaan Rebasel, üliõpilisel ja rahvusvahelisel tuntud uurijal tunnetusteooria valdkonnas, kes tõlkijana-toimetajana on pikema aja jooksul tegelnud ka filosoofiaalase kirjanduse eestindamisega (V. I. Lenini «Filosoofilised vihikud», «Materialism ja empiriokrititsism» jpt.).

suutelised. Selles mõttes on kahjuks filosoofiaalane ebakompetentsus kirjastuses «Eesti Raamat» viimase paari aastaga isegi kasvanud. Kirjastusel ei ole mingisugustki filosoofia küsimusi tundvate konsultantide rühma, ignoreeritakse filosoofia eriteadlastest koosnevaid vabariiklikke organeid. Niisugused koordineerivad organid on aga olemas nihaasti Eesti NSV Teaduste Akadeemia kui ka kõrghariduse süsteemis.

Oeldu puudutab filosoofiaalase kirjanduse väljaandmise planeerimist kõigis rubriikides — maailma klassika, eesti filosoofide originaalteoste, nõukogude filosoofide tõlgete jne. alal. Koostöö filosoofia eriteadlastega on ka ilmselt ainus reaalne moodus lahendada tõlkijate-toimetajate probleem. Koostöö puudumine ei ole muidugi etteheide ainult kirjastusele. Omajagu süüd on ka filosoofidel, kes ei ole oma teenid piisava pealekäämisega pakkuda suutnud.

Nähtavasti on praegu õige aeg kirjastajatel (mitte ainult «Eesti Raamatust», vaid ka mujalt) ja filosoofidel ümmarguse laua taha kokku tulla ja ühiselt otsustada, milliseid konstruktiivseid meetmeid kavandada. Ettepanekuid olukorra parandamiseks tehti ka Voltaire'i raamatu tõlget käsitlevates artiklites. On vaja kaaluda, mida suudetakse teha ja mida mitte. Kuid midagi on vaja kindlasti ette võtta.

Marksism-leninism suhtub sügava lugupidamisega maailma filosoofia progressiivsesse pärandisse. Mingeid kahtlusi selle pärandi tähtsuse eestindamise vajalikkuses olla ei saa. Nende teoste tundmine on vajalik ka meie oma filosoofia sügavamaks mõtestamiseks. Mahajäämust sel alal tuleb hakata asjatundlikult ja sihikindlalt kõrvaldada.

Mõttevahetusel käsitleti ka filosoofia ülesandeid ja kohta meie vabariigi kultuurielus. Rõhutati, et filosoofid peavad aktiivsemalt osalema filosoofiaalaste teaduste levitamises, avaldama senist rohkem publitsistlikke artikleid, algatama ja filosoofiliselt mõtestama eluliselt tähtsaid küsimusi. Niisugused pöördumised filosoofide poole on täiesti õigustatud. Nendesse tuleb suhtuda täiesti tõsiselt.

Kahjuks kaasnes üldsõnalis-te õigete üleskutsetega ka ühteist, millega ei saa nõustuda. Eespool oli juttu filosoofiaalase kompetentsuse vajalikkusest. Kompetentsuse nõuet ei tohi mingil juhul kasutada kilbina, mis kaitseks filosoofe kriitika eest. Tähtis ei ole ju ainult see, mida filosoofid teevad ja mida nad eriteadlastena tehtust arvavad, vaid ülimalt tähtis on see, kuidas hindavad filosoofiat need inimesed, kes filosoofia tulemusi kasutavad, kes on, piltlikult öeldes, filosoofia tarbijad. Ometi erineb filosoofia «tarbimine» saapapaari tarbimisest küllaltki palju ja ebaõiged hinnangud võivad siin tõsiselt maailmavaatelist segadust tekitada.

A. Valtoni pealkirjastas oma artikli pretensioonikalt «Filosoofia viletsusest» (SV nr. 44). (Vrd. K. Marx, «Filosoofia viletsus», 1847). Millised argumentid on tal, et rääkida «eesti filosoofia viletsusest»? Loome: «Seepärast lootkem, et Linnar Priimäe teravus osutab pigem eesti filosoofia viletsusele üldse kui ühele tõlkele». Artiklis on veel teinegi argument: eesti keeles on vähe välja antud mittermarksistlike filosoofide originaalteoste. Nii, siis, eesti filosoofia viletsus tuleneb esiteks sellest, et kirjastus andeb välja ühe keskpärase või kehavõitu tõlke, teiseks sellest, et kirjastus üldse annab välja vähe filosoofide originaalteoste tõlkeid. Selles pole mingit loogikat! On nostalgial, mis on sobilik võib-olla kirjanduses, kuid ei sobi teoreetiliste küsimuste arutamisel.

Üldse tuleb tunnista, et mõisteid «filosoofia», «filosoofilis» kasutati arutelul küllaltki laialivalguvalt. Mitte etteheiteks, vaid faktiliselt kinnituseks, et mõttele veel väljavõtte A. Valtoni kirjutisest: «Nähtuseks meie kultuuris on ka Linnar Priimäe ja Jaan Undi vaidlus, see osutab üsna hästi tegelikule olukorrale eestikeelses filosoofilises kultuuris. Mõistagi ei tohiks eksida ka filosoofilistes finessides, olulisem on aga, et ei eksitaks edasiantavas filosoofilises mõttes eneses, et loodaks eestikeelse korralik kultuurikiht mõtte edasandmiseks.» A. Valtoni käsitluses on teisi ebakohti, mida aga siinkohal vaatlema ei hakkaaks.

Olen tähelepanelikult lugenud mitte ainult L. Priimäe ja J. Undi vaidlust, vaid teisi kirjutisi Voltaire'i raamatu tõlke kohta. Kokku on neil kirjutistel soliidne maht: rohkem kui kuus külge kolmes ajalehes. Ometi ei leidnud ma neis kirjutistes mitte ühtegi rida, kus oleks räägitud filosoofilise ainekultuuri, filosoofia mõistete ja terminite tõlkimisest. Jutt oligi ainult «filoloogilistest finessidest», eelkõige sellest, kuidas mingit võõrime translitereerida. Lugesin autorite väitlusi huviga. See oli filoloogidest erudiitide rüütliturniir, mida peeti eesti keele igavesti muutuvate (vabandust, muudetakse) õigekeelsusnormide tandril. Filosoofiaalase «korralikust eestikeelsest kultuurikihtist» aga konkreetselt juttu ei tehtud.

Eestikeelse filosoofilise terminoloogia ja mõistete kujundamine on omaette teema. See teema on niivõrd tähtis, et sellest on vaja eraldi rääkida. Siinkohal vaid niipalju, et eestikeelse filosoofilise terminoloogia, mõistetevara on ikkagi olemas ja on loodud sõjajärgsetel aastatel eelkõige seoses marksismi-leninismi klassikute tööde tõlkimisega ja mitmesuguste teatmeteoste (esikohal on siin ENE) kirjastamisega. Mui-

dugi on olemasolevat terminoloogiat vaja täpsustada ja ka täiendada olenevalt sellest, kuidas edeneb mitmesuguste filosoofiliste kontseptsioonide eestindamine. Kui nüüd lugeda üldsõnalis üleskutseid «korraliku kultuurikihi» loomisele, tekib mõte: emb-kumb, kas üleskutsuja ei ole üldse vaevunud avama olemasolevaid raamatuid (näiteks «Saksa ideoloogiat» või «Filosoofilisi vihikuid») või siis kujutleb ta seda «kultuurikihti» nii omanäolisena, et sellel ei ole midagi pistmist «lihtsa», «tavalise» kõnekeele, et see tuleks luua keeleuudendusliku tegevuse korras. Isegi tehnikas vallas on niisuguse tegevuse väärtus küsitav. (Mida tähendab näiteks eestikeelne lause: «Raal turvab kuvamist»?) Filosoofias aga on terminoloogia side tavalise keelega kohustuslik.

A. Valtoni «Filosoofia viletsust» ja üldse arutelu käiku kommenteeris Ü. Kaevats, erialalt filosoof (SV nr. 44). Oma kommentaaris juhib ta tähelepanu vajadusele tõustada tööd neis lõikudes, millest eespool juttu oli: kirjastamine, filosoofilise publitsistika, eluliste probleemide tõstatamine ja mõtestamine. Kõik see on õige. Kõidab ka autori paatos. Tõepoolest, filosoofias ja üldse ühiskonnateaduses on vaja resoluutsemalt välja astuda kida-keelsuse, sõnalise ja mõttelise kokutamise vastu. Ometi oleksin oodanud filosoofia eriteadlaste sõnavõttu mõnes suhtes suuremat selgust. Ma ei usu, et Ü. Kaevats peab Nõukogude Eesti filosoofiakultuuri olukorda tervikuna viletsaks. Ma ei usu ka, et teda lumab A. Valtoni autoriteet. Ilmselt juhindub ta siirast soovist olukorda järsult paremuse poole muuta. Kuid tervikuna tekitab tema artikkel segadust, eriti neil lugejatel, kes olukorda filosoofide «kõõgls» halvasti tunnevad.

Rõhutan: meil on filosoofia alal, nagu üldse ühiskonnateaduste alal küllalt palju puudusi, esineb abstraktsust, elust irdumist, loominguilist viljatust. Kuid need puudused on omased ühele või teisele filosoofiale, mitte Nõukogude Eesti filosoofiale summaarselt. Ja seepärast olen sunnitud välja tooma mõned kõige olulisemad punktid, milles Ü. Kaevats ei ole päris täpne.

Ü. Kaevats vastandab filosoofide vene- ja ingliskeelset teaduslikku tööd («karjääri redeli») eestikeelsetele publitsistlikele kirjutistele. Ta väidab isegi, et «mitmed meist ei tahagi emakeeles kirjutada».

Kõigepealt «karjääri redelist». Uurimistöö marksistlikus filosoofias on tänapäeval üsnagi sügavalt diferentseerunud. Ainult suuri erialasid loetletakse kümme (dialektiline ja ajalooline materialism, filosoofia ajalugu, loogika, eetika, esteetika, loodusteaduse filosoofilised probleemid, teaduslik ateism, sotsioloogia, teaduslik kommunism), kusjuures iga niisuguse eriala raames on toimunud omakorda kitsam spetsialiseerumine. Uurimistöö tulemusi on vaja tutvustada vastava ala eriteadlastele, kes suudavad neid kompetentselt hinnata. (Kitsama eriala spetsialistidest oskavad eesti keelt ju ainult vähesed.) Nii et rahvusvahelistes teaduskeeltes avaldamine on teadlastele kohustuslik, nagu ka üldse igasugune tõsine teaduslik uurimistöö saab toimuda ainult maailmatasemel. Seepärast ei tohi tulemuste kompetentset kontrollimist võimaldavaid publikatsioone kuidagi asendada laiale lugejaskonnale mõeldud populaarsete kirjutistega.

Niisugune on asja üks külg. Asja teine külg on, et filosoofia ei ole ainult teadus, vaid ka maailmavaade või täpsemini — maailmavaate teoreetiline tuumik, ja seepärast on kõrgkoolides ja teadusasutustes töötavate filosoofide tegevuse hindamisel vaja «täie eest» arvesse võtta nende populaarteaduslikke kirjutisi, mida õigesti taotleb ka Ü. Kaevats. (Muide, teaduslik filosoofiaakiri «Voprossõ Filosofii» on hakanud avaldama rubriiki «Filosoofiline publitsistika»).

Ei ole mitte kuidagi õige seostada rahvusvahelistes teaduskeeltes (meie olüdes eelkõige vene keeles) publitseerimist sellega, et eesti lugejate ees ei

RAHVAS JA KULTUUR

esineta. Viljatu filosoof on viljatu mõlemal alal. Viljakad autorid avaldavad oma töid niihästi vene, inglise jt. keeltes kui ka eesti keeles, tõstades tähtsaid, elulisi küsimusi ja hoopiski mitte «veeretades ja poleerides fraase». Filosoofide G. Naani, L. Stolovitsi, R. Blumi, M. Makarovi, A. Gorjatšova, L. Valdi, V. Hüti, R. Vihalemma, E. Loone, A. Porgi, T. Loidi, K. Vimmisaare, Ü. Matjuse, I. Gräzini tööd on tuntud niihästi üliõpilulisele kui ka eesti lugejale. Aktiivselt esinevad meil ka E. Savisaar, Ü. Kaevats, A. Aarelaide, E. Grauberg jt. Filosoofidele liisanduvad teadusliku kommunismi ja sotsioloogia poolelt A. Koop, I. Volkov, M. Titma, P. Kenkmann, E. Rannik ja teised autorid, kelle töid tuntakse nii meil kui mujal.

Ütlen täie vastutustundega: üliõpilulisel ja maailmatasemel arvestatavate teoreetiliste uurimuste poolest ei ole Nõukogude Eesti filosoofia karvavõrdki taga näiteks Läti või Leedu filosoofiast. Igale eriala tundvale inimesele peaksid eeltoodud teadlaste nimede hulgast õige mitmedki ses suhtes selget keelt rääkima.

Kommentaaris on teisi eba-määraselt sõnastusi. Nii võime näiteks lugeda järgmist: «Leedus, Gruusias, Ukrainas, aga ka näiteks Soomes, Taanis, Islandis on vastavad omakeelsed perioodilised väljaanded olemas ning tulemus on hoopis muu: me saame rääkida vastava maa filosoofiast ja filosoofidest, mitte ainult filosoofiast ja filosoofidest antud maal.» Nii siis, filosoofiaalikirjil muudab «vastaval maal oleva filosoofiast» «vastava maa filosoofiaks»? Kuid sõnaga «filosoofia» toimub muidki metamorfoose: «Mitmete kirjanike-esseistide ja mõnede humanitaarkultuuritöötajate kirjutistes leiame rohkem elulist filosoofiast kui ametifilosoofide tööst.» Tulemuseks on terve «komplekt» uusi mõisteid: «ameti-filosoofia», «eluline filosoofia», «(mingi) maa filosoofia», «filosoofia (mingil) maal», «eluline filosoofia» (ka selline mõiste esines), mille reaalse sisu mõtestamine on jätud lugeja mureks. Autori headest kavatsustest olenemata tekib lugedes mulje, et «ameti-filosoofiaga» on Eestimaal asjad pahasti ja kumab üks väljapääs: ka filosoofid peavad hakkama tegema (muide, anonüümseks jäänud) kirjanike-esseistide eeskujul «tõelist filosoofiast», «elulist filosoofiast».

Pole mingit kahtlust, et filosoofiaalast teadustööd ja publitsistlikat on vaja oluliselt paremustada. Puudu jääke on selles valdkonnas küllagi. Ilmne on seegi, et filosoofia osakaal Eesti kultuurielus peab mitmekordistuma. Igasugune asjalik kriitika on siinkohal teretulnud. Kuid selline paremustamine on ikkagi eelkõige filosoofide eneste, vastava hariduse ja ettevalmistuse saanud inimeste ülesanne, kusjuures paremustamise aluseks on seni saavutatud, reaalselt olemasolev aluspinde.

Kriitiline ülevaade sellest, mis reaalselt tehtud ja mis tegemata, nagu ka filosoofia terminite, mõistete eestindamise sisulised küsimused on tõsine teema. Kahjuks puudutati neid vaadeldud arutelus enamasti üldiselt, ebakonkreetselt, subjektivistlike hinnanguliste «lipikute» külgekleepimise tasemel.

Väidetakse, et enamik inimesi peab ennast kompetentseks kahel alal: meditsiinis ja filosoofias. Meditsiini oskas oma vaimuannete kõrguselt hästi hinnata polkovniku lesk: «Arstid ei tea midagi.» Nähtavasti on veel kuskil olemas kellegi lesk, kes samuti on kaljukindlalt veendunud: «Filosoofid ei tea midagi.»

Kompetentsuse nõue ei ole kilbiks kriitika vastu. Seda ma juba ütlesin. Kui aga tahetakse rääkida Nõukogude Eesti filosoofiast, siis tuleb ikkagi rääkida Nõukogude Eesti filosoofiast, mitte tont teab millest.

12. novembril Moskvas toimunud Nõukogude Kultuurifondi asutamiskonverentsil juhtis meie vabariigi delegatsiooni Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe asetäitja MAIA LEOSK, kellel palusime «Sirbi ja Vasara» lugejale jagada konverentsimuljeid.

Üritus oli igati esinduslik: 735 delegaati kõigist liiduvabariikidest — partei-, nõukogude ja ühiskondlike organisatsioonide ning töökollektiivide esindajad, rohkesti väljapaistvaid kunstinimesi ja teadlasi, keda kõiki ühendas hool meie kultuuri edendamise pärast. Väga asjalik õhkkond, mille juhatas sisse NLKP Keskkomitee Poliitbüroo liikmekandidaadi, NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe esimese asetäitja P. Demitševi mõttega ettekanne. Suure huviga kuulati NSV Liidu kultuuriministri V. Zahharovi ettekannet Kultuurifondi põhikirja projektist. Oli rohkesti väga sisukaid sõnavõtte — akadeemik D. Lihhatšovit, NSV Liidu rahvakunstnikult I. Glazunovilt, poeet R. Roždestvenskilt, kosmonaut V. Aksjonovilt, kunstiteadlaselt I. Zilberšteinit, kui kahekümnest sõnavõttust meenutada vaid mõnda kõige enam meeldejäänut.

Nimetage palun mõningaid olulisemaid probleeme, millele ettekannetes ja sõnavõttudes keskenduti.

Me kõik teame ja kogeme, millist tähtsust NLKP Keskkomitee ja Nõukogude valitsus praegu osutavad isiksuse harmooniliseks arenguks reaalse tingimuste loomisele. Meenutame kas või viimasel ajal rakendatud abinõusid haridussüsteemi täiustamiseks, tehnikalaomingu, looduse ja ühiskonnateaduste arendamiseks, kultuuri ainelise baasi tugevdamiseks. Pjotr Demitšev tõi näiteid: ainuüksi XII viisaastakul on kavas ehitada 511 raajoonikultuurimaja ja rohkem kui 5500 klubi, selleks on eraldatud 4,2 miljardit rubla; kuni 2000. aastani luuakse linnades 900 isemajandavat vaba aja veetmise keskust; rekonstrueeritakse olemasolevaid teatrihooneid, näituse- ja kontserdisaale, klubisid, kultuurimaju, parke, milleks eraldatakse umbes 10 miljardit rubla.

Rõhutati, et Kultuurifondi üks peaaesandeid on aidata tööinimestel täielikumalt osa saada kodumaise ja maailmakultuuri rikkustest, soodustada nõukogude inimeste esteetiliselt, patriootiliselt ja internatsionalistlikult kasvatust, kujundada kõrget kodanikuvastutust üldrahvaliku kultuurivara, meie rahva vaimse potentsiaali rohkendamise eest. Partei poliitika, kogu tema praktiline tegevus on orienteeritud nende reserve avamisele, mis peituvad inimeste aktiivsuses ja initsiatiivis, rahva ammenda-

matus loovvõimes ja andes. See tohtu jõud tuleb täiel määral töösse rakendada.

Märgiti, et meie paljurahvuslises riigi demokraatlike kultuuritraditsioonide arendamine on mõeldamatu rahvuslike kultuuripärandite säilitamiseks. Lugupidamisest rahva ajaloomälu vastu rõhgitas taastamis- ja restaureerimistööde ulatus, mille kohta toodi rohkesti näiteid, kusjuures rõhutati, et ehkki väga palju on tehtud, ootab põhiline töö veel ees.

Mõned arvud veel, mida nimetati. Meie maal on 250 000 ajaloo-, arheoloogia-, linnaehitus- ja arhitektuuri- ning monumentaalkunstimälestist, millest 190 000 on arvele võetud ja asuvad seaduse kaitse all. Viimasel viieteistkümnelt aastal on restaureerimise- ja remonditöödeks kulutatud ligikaudu 1,5 miljardit rubla. Nõukogude võimu aastatel on loodud 1300 suurt üliõpilulise ja vabariikliku tähtsusega monumenti ja memoriaali. Nõukogude maa muuseumifondides on praegu 48 miljonit kunstiteost. 3250 riiklikus arhiivis on hoiul 300 miljonit ajaloo-, teadus- ja kultuuridokument. 1986. aasta alguseks oli 328 000 raamatukogu fondis 5,6 miljardit raamatut. Kogu seda kultuurivara, rõhutati, tuleb arukalt ja peremehelikult hoida ja kasutada inimeste huvides.

Samas jagasid konverentsist osavõtjad üldsuse muret mitmete tähtsate kultuurimälestiste olukorra pärast. Just taastamis- ja ennistamistöödes tuleb näha Kultuurifondi tegevuse üht peasuunda, ütles P. Demitšev.

Konverentsil nimetati rohkesti inimesi, kes on andnud väärtuslikke kunstiteoseid meie muuseumidele ja raamatuid raamatukogudele, aga teinud juba ka rahalisi annetusi asutatavale fondile. Meie riik on saanud kunstiväärtusi kingituseks ka välismaalt.

Nagu ütles P. Demitšev, võib Nõukogude Kultuurifondist saada üks kanaleid, mis ühendab rahvahulki sotsialistliku kultuuriga selle kõrgtasandil. Sedamööda, kuidas rohkenevad Kultuurifondi materiaalsed võimalused, kuidas kasvab fondi mõju ja autoriteet, kuidas õpitakse tundma meie kultuuri arenguprobleeme ja avaliku arvamus, laieneb ka fondi tegevuspiirkond ja muutuvad kaalukamaks tema algatused.

Osutati sellele, et Kultuurifondi üheks tähtsaks tegutsemisväljaks võivad olla ühiskondlikel alustel töötavad muuseumid — neid aga on meie maal juba rohkem kui 12 000. Tõhusat tuge võib fond anda rahvakunsti arengule jne.

Kultuurifondi tegevuse eriti tähtsa valdkonnana toonitati kaasaaitamist rahvuskultuuride vastastikusele rikastamisele, internatsionalismi kinnistamisele vaimses elus, Nõukogude maa rahvaste sõpruse ja nõukogude ühikonna ideelis-poliitilise ühtsuse kindlustamisele.

Räägiti ka Kultuurifondi eesmärgi ja ülesannete, tema patriootliku missiooni aruka ja veenva propaganda vajadusest

— siin jääb suur töö teha meie ajakirjandusel. Muide, fond saab ka oma häälekandja, ajakirja «Nasledije» («Pärand»). Rõhutati noorte esteetilise kasvatus- ja arendamise vajadust, räägiti nende osast Kultuurifondi tegevuses ja paljudest muudest küsimustest, mis seotud Kultuurifondiga ja kultuuriga üldse.

Võtsite meie delegatsiooni nimel sõna ka konverentsi tribüünilt. Millest rääkisite?

Meenutasin, et aktiivne osalus rahva ühisvaraks olevate kultuuriväärtuste kaitstes ja säilitamises, huvi rahvaloomingu, kogu meie kunstipärandi vastu on eesti rahvale traditsiooniliselt omane olnud. Seetõttu võeti meil Kultuurifondi loomise otsus vastu erk- sada healepanu ja heakskiiduga, seda hinnatakse kui järjekordset kinnitust partei ja rahva hoolitsusest kultuuri kandepinna laienemise eest, kui meie kultuuriiprotseessi demokraatiseerimise veenvat tunnistust.

Rääkisin meie laulupidude rohkem kui sajandipikkusest traditsioonist, aga ka viimaste aastate mitmetest algatustest, mis on samuti juba traditsiooniks saanud või saamas: Tallinna vanalinna päevadest, merepäevadest, Nõmme sügisest ja paljudest muudest üritustest, millest enamik on alguse saanud rahva initsiatiivil — eks seegi ole kinnitus meie inimeste suurenenud sotsiaalsest aktiivsusest.

Mis puutub meie kultuuri ainelise baasi tugevdamisel tehtusse, siis siingi oli mul tuua häid näiteid. Samas ei saa mööda vaadata rohketest veel lahendamata probleemidest, ja meie arvates on Kultuurifondi abiga siin võimalik mõndagi ära teha, eriti kui fond hakkab tegusalt osalema uute kultuuriasutuste ehituse finantseerimises ja toetama kohalikku initsiatiivi. Sellega ühenduses peame väga oluliseks Kultuurifondi poolt eraldatavate vahendite sühipärase kasutamise kontrollimist.

Rääkides sellest suurest tööst, mida ajaloo- ja kunstiväärtuste hoidmisel ja väljasegitamisel teevad meie muuseumid, oli heameel märkida, et ainuüksi mõeldun aastal said Nõukogude Eesti muuseumid annetustena juurde 756 ühikut, ja neist 515 eraisikult. Nüüd, seoses Kultuurifondi loomisega, oleme seadnud endale eesmärgiks kõigi kunstikogujate arvelevõtmise, otsime lahendust erakogudele nõuetekohaste hoidmisolude loomisele.

Puudutasin ajaloo- ja kultuurimälestiste kaitse küsimust, millele meie vabariigis suurt tähelepanu pööratakse. Meil on riikliku kaitse alla võetud ligi 16 000 mälestist; esimene sellekohane seadus võeti Eesti NSV-s vastu juba 25 aastat tagasi. Paranenud

on mälestiste restaureerimisel tehtav töö. Kuid ehkki palju on juba tehtud, seisab suurem töö veel ees. Siin loodame ka Kultuurifondi toele.

Eraldi rääkisin «Kodulinna»-liikumise, mis Eesti Televisiooni algatusel sündis üksteist aastat tagasi Tallinnas ja on nüüd levinud teistesegi meie vabariigi linnadesse ning mis meie arvates üksnes ei kaasa noori ühiskonnakasulikkude töösse — see aspekt on muudugi väga oluline —, vaid õpetab neid ka rohkem austama oma kodulinna ajalugu ja traditsioone, hindama kultuuriväärtusi.

Konverentsil võeti vastu Nõukogude Kultuurifondi põhikirja. Kas projektiga võrreldes tehti palju muudatusi?

Nagu teatas NSV Liidu kultuuriminister V. Zahharov, laekus põhikirja projekti arutamise ajal organiseerimiskomiteele, ajalehtedele ja kesksametkondadele üle 1500 kirja. Projekti põhiseisukohad kiideti üksmeelselt heaks. Kõik märkused ja ettepanekud vaadati tähelepanelikult läbi, põhikirja uude redaktsiooni tehti umoos 80 muudatust ja täiendust. Minister rõhutas, et esmakordselt on ühiskondliku formeringu põhikirjas säte õigusest kontrollida fondi poolt ettevõtetele, asutustele ja organisatsioonidele antavate rahaliste vahendite ja vara sühipärase kasutamist. Seega välditakse kultuuriiprobbleemide suvalisi ja subjektiivseid lahendusi ka kohalike juhtide poolt. On ette nähtud sihtarvete avamine konkreetsete kultuuriprogrammide, -projektide ja üksikürituste tarvis.

Mõni sõna Nõukogude Kultuurifondi juhtivorganitest.

Valiti Kultuurifondi juhatus, asutajaliikmete nõukogu ja revisjonikomisjon. Juhatuses esimeheks valiti akadeemik D. Lihhatšov, presiidiumi kuuluvad veel J. Bondarev, R. Gorbatšova, V. Falin, S. Jamštšikov, G. Mjasnikov, J. Nestorenko, B. Oleinik, V. Popov, I. Zilberštein ja B. Ugarov. Asutajaliikmete nõukogu esimeheks valiti muuseumikoondise «Riiklik Tretjakovi Galerii» peadirektor J. Koroljov ja revisjonikomisjoni esimeheks Ülevenemaalise Dekoratiiv- ja Tarbekunsti ning Rahvakunsti Muuseumi direktor V. Guljaev. Eesti NSV-d esindavad juhatuses akadeemik J. Kahk, asutajaliikmete nõukogus TRÜ prorektor V. Haamer ja revisjonikomisjonis ajakirja «Looming» peatoimetaja K. Kurg.

«Sirbi ja Vasara» lugejad tunnevad huvi selle vastu, millal saab teoks Nõukogude Kultuurifondi Eesti osakonna loomine?

Otsustati, et kohalikud osakonnad peavad olema loodud järgmise aasta juuliks. Täpsemalt ei oska esialgu öelda.

Vestles ILMAR RATTUS

ESTICA

Kirjastus «Sovetski Pissatel» avaldas vene keeles Mats Traadi «Valitud teoste» köite, mis sisaldab romaanid «Karukell, kurvameelsuse rohi» (tõlk. S. Semenenko), «Puud olid, puud olid helid villed» (tõlk. E. Mihhailova) ja «Tants aurukatia ümber» (tõlk. R. Minna) ning jutustuse «Kohvi oad» (tõlk. R. Minna). Raamatu trükiarv on 100 000.

Kuukirjas «Literaturnoje Obozrenije» (1986, nr. 9) käsitleb Mark Amussin nn. olmepruusaale pühendatud artiklis «Empirismi ja empüree vahel» pikemalt ka Arvo Valtoni «Loomise iga» ja Teet Kallase «Corridat».

15. novembril toimus TRÜ aulas ENSV teenelise kunstitegelase Alo Riisingu autoriõhtu, millega märgiti nimeka koorijuhi, pedagoogi ja helilooja 50. sünnipäeva. Kõrvuti juubilari juhatajatavate Tartu Akadeemilise Meeskoori, meeskoori «Forestalia» ja segakooriga «Vanemuine» esitasid tema helitöid ka RAT «Estonia» keelpillikvartett ja TRÜ Akadeemiline Naiskoor.

Kuuskümmend viis aastat tagasi oktoobris kogunesid poliitharidustöölised Moskvasse oma teisele ülevenemaalisele kongressile. Kokkuvõtteks esines ettekandega Vladimir Iljitš Lenin. Tema kõnest ongi pärit alljärgnevad read:

«Minu arvates on olemas kolm peavaenlast, mis seisavad praegu iga inimese ees, olenemata tema ametikoost ja ülesandest, mis seisavad poliitharidustöölise ees... Esimene vaenlane — kommunistlik upsakus, teine kirjaoskamatus ja kolmas — altkäemaks.»

Teisest vaenlasest rääkis kõneleja lähemalt nõnda:

«...nii kaua kui meie maal esineb niisugune nähtus, nagu kirjaoskamatus, on poliitharidustööst üsna raske rääkida. See ei ole poliitiline ülesanne, see on tingimus, ilma milleta poliitikast rääkida ei saa. Kirjaoskamatu inimene seisab väljaspool poliitikat, temale on esmalt vaja õpetada aabitsat. Ilma selleta ei saa olla poliitikat, ilma selleta on ainult kuulutatud, keelepeks, muinasjutud, eelarvamused, kuid mitte poliitika.»

Sellist valusat konstateeringut lugedes said mõtted tõuke. Pöördusid tänapäeva ja seadsid kokku omakootud tuletuste rea või ahela. Kirjaoskus on üks vaimse kultuuri omandamise aluseid. Seega siis on poliitiline kirjaoskus üks poliitilise või poliitkultuuri kujunemise ja arenemise alustalad. Viimasel ajal on ajakirjanduses mitmel korral nimetamisi juttu olnud, et meie rahva poliitilist kultuuri on vaja tõsta. Tähelepanek, et meie poliitiline kirjaoskus jätab paremat soovida, on rabe ja lünklik ning stampitõdedega pikitud. Ja küllap on nende hädadega vaevatud ka meie eetilise pagas, kuhu mõnigi kord mahub ka rumaluhke upsakus.

Niisuguse mõtete rea sundisid peale olukorrad, elupildikesed, kõnelused, mille osaliseks olen siin-seal juhtunud ise olema või millest on mulle pahameelele räägitud.

Nõukogude turismigrupp, kuhu kuuluvad kirjanusega tegelevad inimesed, on külas ühes Milano kirjanustuses. Sealne kõrgem ametiüks tutvustab meile firma poolt väljaantud lasteraamatuid. Sealiures rõhutab ta illustreerimise suurt tähtsust, kinmitab, et kasutatakse ainult heade kunstnike kaastööd, nimetab ka trükibaaši kõigi võimaluste ekspluateerimist. Ja — pöördub jälle tagasi illustreerimise juurde, sest lasteraamat peab kujutama endast sõna- ja kujutava kunsti emotsionaalset sünteesi. Kõik selle ära kuulunud, ütles üks meie reisikaaslane, vanem daam kuskilt kirjastusest, et meil, Nõukogudemaal, loevad lapsed raamatuid ka ilma roh-

POLIITILISEST KULTUURIST

kete illustreerimist, et meil pole laste lugema meelitamiseks raamatutesse pilte vajagi teha.

Milanolane vaatab meie daamide pikalt ja mõtlikult otsa, tundub, nagu tahaks vaataja midagi öelda, ent surub selle soovi alla ja jätkab rahulikult oma firma toodangu põhimõtete tutvustamist. Meie reisikaaslane erialane juhumus, tema kohmakas katse iga hinna eest oma kodumaad upitada on muutunud poliitiliseks lameduseks. Viimane mõiste aga käib juba poliitilise kultuurituse alla.

Sia juurde veel üks tilluke näide, kuidas ülipüüdlik ülistamine võib mõjuda enda vastandina. Istume neljakesi ühe loomingulise maja lõunalauas. Räägime ühest ja teisest, kiidame rassolnikut, arutame viimases «Literaturnajas» ilmunud kriitilist artiklit... Äkki ütleb mu parempoolne laua-naaber tõrtsakalt: «Umberpoolte nõukogude inimeste kehakaal on suurem, kui mingisugused normatiivid ette nägevat... Aga ikka veel nurisetakse, et me elame halvasti! Häbi peaks olema!» Uurin ütleja ilmet: kas see oli iroonia? Oh ei, too mees mõtles tõepoolest nõnda! Ta tegi, nagu öeldakse, poliitilist propagandat.

Münchenis asub ülemaailmse kaalukusega rahvusvaheline noorteraamatukogu, mis töötab UNESCO egiidi all. Iga aasta lõpul korraldab see auväärt asutus maailma parimate laste- ja noorsooamatute ülevaatenäituse. Juba varasügisel hakkatakse siia helistama. Küll Aafrika ja Aasia, küll Ameerika ja Euroopa maadest. Küsitakse, et ega te pole unustanud meie näitusepinda planeerida, kas olete meie raamatusaadetised juba kätte saanud, ehk võiks suurema stendi või boksi saada, meil tänavu rikkalik lasteraamatuaasta...

On järjekordse näituse eelne hilissügis. Telefonid läkitavad kaugekõnesid, postiautod toovad raamatupakke. Nõukogudemaalt pole ei saadetisi ega kaugekõnesid. Slaavi kirjanduse referent närveerib, lõpuks ei pea enam vastu, võtab kõne Moskvasse. Talle vastab keegi naisterahvas, kes lubab kõik korda ajada. Mõeldub nädal, teine, kolmaski. Referent tellib uue kõne. Talle vastatakse, et

too naiseltsimees, kes lubas, on puhkusel ja ära sõitnud, keegi teine ei tea näituseasjadest kõige vähematki. Nõndaks, punkt, ärakell. Nõukogudemaal raamatute paremikkude ei tule ega tule. Suur stend pealkirjaga «SSSR» täidetakse eesti lastekirjandusega. Ja siis, mõni tund enne näituse avamist jõuab päralt seltsimees, kellel on kohvris paar tosinat lasteraamatut. Paar tosinat kõigi meie suure kodumaa kümnete ja kümnete kirjastuste kohta. Stendi ei hakata enam ümber seadma, kohviraamatute jaoks muretsetakse stendi ette piklik lauake. Referent ütleb Nõukogude Eestist pärit stipendiaatidele: «Miks teil oma suure maa lastekirjanduse tutvustamise vastu nõnda vähe huvi tunteks? Miks te endast soodsat muljet ei taha jätta? Näitust külastavad ju kümnete ja kümnete maade kirjanikud, kirjanikud, kunstnikud, ajakirjanikud, lastekirjanduse teoreetikud...»

Tal on tuline õigus: ükskõik, kas on üks kultuurituse märk. Eemalt vaatajale on see teiste maade taustal veel isearanis ilmekas. Aga poliitiline profiit on tihti just poliitilise kultuuri süvendada ja laiendada.

Toosama Müncheni raamatukogu tegi stipendiaatide kaudu Eestimaalet ettepaneku korraldada meie väikese vabariigi lastekirjandusest erinäitust. Et maailmale tutvustada, mida Nõukogude Eesti suudab, mis tal on oma (miks ka mitte kogu maailma!) lastele pakkuda. Kõik kulud, kogu organiseerimistöö jääks raamatukogu õlgadele. Meie ülesandeks oleks saata valik raamatuid, soovi korral ka vabariiki tutvustavaid prospektide ja laste joonistusi, tingimata aga näituse plakati ja kutsete originaalid, mille järgi kohapeal tiraažid valmis trükitakse ja laiali saadetakse. Veel oleks soovitatav paari asjatundja lähedamine, kes aitaksid näitust meie maitse kohaselt kujundada ning külastajatele ekspositsiooni tutvustaksid ning võimalikke lepingute sõlmimise soove vormistaksid. Ühesõnaga, näitus oleks meile odav, lihtne korraldada ja loodetavasti üpris kasulik! Tallinnas aga ei aratanud too austav ettepanek erilist vastukaja. Kord oodati mingit kõrgemat luba, kord

kurdeti lähetusvõimaluste puudumist, kord... Hämmastaval kombel on nõukogude lätlased ja nõukogude leedulased taolise näitusega juba maha saanud! Kuigi neile tehti ettepanek palju hiljem. Meie aga... Meie aga keerasime pakutud võimaluse peale põlglikult selja. Ja see pole enam lihtsalt kultuuritus, see on poliitilise kultuuri vaesus. Sellest on kahju, ei-ei, sellest on väga ja väga kahju!

Tuleme nüüd Münchenist Pelgulinna.

Teisel pool planku, kahekorruselises majas elab hulk noori ja vanu. Neile ei meeldi see, mis siinpool planku tehakse, mitte üks raas. Kui hakatakse lõhutud kohti parandama, siis nõuab teise poole rahvas, et plank tuleb hoopis maha võtta. Kui siinpoolsed arvavad, et üle plangu ronimine ja lillede-marjade varastamine on näotu tegu, siis leitakse, et nõnda võivad rääkida ainult inimesed ja kolektid individuaalid. Ja ikka käib üle plangu sajatusi. Neist lõovaim on olnud: «Fašist!»

Ühel ajutise vaherahu perioodil küsis siinpoolsete pereisa, et miks me teie arvates siis fašistid oleme? Talle selgitati lahkesti: «Sul on oma maja, oma aed, oma auto, oma koer! No kes sa siis enda meelest oled!» Ja igapäevaelu erinevale tõlgitusele ongi antud poliitiline maik. Mis-sugune maik veel! Kulak, mõisnik, kapitalist on selle kõrval lausa meelitud. Hm-jaa, siin on juba tegemist täieliku kirjaoskamatusena.

Suure Isamaasõja veteranile kingiti suure võidu juubeli puhul nii-öelda vanaks läinud käekell. Vanaks selles mõttes, et too ajanäitaja oli kaugel kauem kaupluses ostjat oodanud, kui see eeskirjade järgi lubatud. Selline mitteminev ehk seismajäänud kaup oleks tulnud koos passi ja karbiga juba paari aasta eest tehasesse tagasi läkitada... Kaks Suure Isamaasõja veterani said kumbki kingituseks transistor-raadio. Ei üks ega teine aparaat võtnud häält sisse, mõlemad tuli järgmisel päeval remonti viia...

Öeldakse, et kingitud hobuse suhu ei vaadata. Seda küll, aga nende näidete puhul ei olnud tegu lihtsalt tavalise reakingitusega, vaid meie ühiskonna tänu ja austava meelepidamisega. Kell ja raadiod olid austuse märk, sügava lugupidamise sümbol. Nendel kingitustel pidi olema selge ja kirgas poliitiline sisu. Aga poliitiline austus, tänu, lugupidamine ei tohi endas kanda ei seismajäänud, ei remontivajava kauba hõngu.

Kahjuks ei ole need ainult «üksikud puudused», nagu mõni lugeja võiks vahele üt-

da. Minu kooli- ja sõjasõber viidi mõne kuu eest Pärnamäele. Tema-meis ei jõudnudki talle ülemöödunud kevadel lubatud Suure Isamaasõja ordenit ära oodata. Ta oli kinnine ja karm-asjalik inimene ja ma olen kindel, et ta kandis endas kuudepikkust kibestumist kellegi vastutustundetu tühilibamise pärast. Sellele on väga kurb ja raske mõelda... Muuseas, mina ise loodan oma ordeni siiski ära oodata!

Postkontoris tuli muldvana eideke ja küsis:

«Palun mulle kümme neljast kirjamarki.»

Leti taga istus kena muktitud neiu. Too väanutas pead ja lausus lühidalt:

«Ei saa aru.»

Vanatädi vaatas mulle otsa ja päris:

«Mis see laps nõnda kurja häälega ütles?»

Selgitasin vastuseks, et küsingu vene keeles. Aga eideke ütles, et tema ei mäleta neid sõnu enam kuigi palju... Temal ei seisa oma lapselapse nimigi enam hästi meeles.

Muktitud noor neiu kõrgendas häälet:

«Või teie ei taha vene keelt rääkida...»

Teise leti tagant toetati:

«Ah need natsionalistid...»

Katkestasin ametnikke ja ütlesin, et kas neid tõesti ei võiks oma tööalasse puutuvaid sõnu-termineid ära õppida; kui vanatädi oleks Vene föderatsiooni oblastis, siis oleks muidugi teine asi.

Vahepeal oli kõrgendatud hääle peale kõhale tõtanud ka juhataja. Selle asemel, et alluvaid korrale kutsuda, hakkas ta hoopis minuga tänitama. Sõnadega, mille kohta oleks vähe öelda, et need mind tummaks võtsid.

Kohalik poliitiline upsakus, huligaansus, sügav poliitiline kultuuritus tõttab tihti peale palju vahedamalt kui välismaine Nõukogude-vastane propaganda.

Mida öelda lõpetuseks?

Kohe meenuvad jälle Vladimir Iljitš Lenini sõnad, mida sai alguses tsiteeritud. Seal oli mäletatavasti juttu inimeste üldisest ab-kirjaoskusest. Ja kõneleja ütles:

«Ilma selleta ei saa olla poliitikat, ilma selleta on ainult kuulutatud, keelepeks, muinasjutud, eelarvamused, kuid mitte poliitika.»

Kirjaoskamatus poliitikas põhjustab kõike sedasama, ent nõnda ulatuslikult võimendatuna, et tulemus kõlab juba hädahohtliku poliitilise kultuuritusena.

HOLGER PUKK

Tartu Tammelinna Riia 38 asub Eesti NSV rahvakirjaniku Oskar Lutsu Majamuuseum. See on kena ärklikorusega elamu, mille autoriks äsja lahkunud teenekas arhitekt Arnold Matteus. Muuseumiks sai O. Lutsu maja 1964. aastal.

Oskar Lutsu Majamuuseumi teaduslik töötaja Avo Rosenvaldi sõnustas asus kirjanik koos perega sellesse majja elama 1936. aasta lõpul. Aastaid oli Oskar Lutsu mõelnud oma majale, et saada korralikke töötingimusi, seni oli ta koos perega ikka ja jälle oma elupaika vahetanud. 1936. aastal müüs O. Lutsu oma teoste kirjastamisõiguse «Noor-Eestile», saadud summa tegigi võimalikuks maja ehitamise. Eramu valmis poole aastaga, linnavalitsus kinkis ka krundi, kuhu kirjanik rajas aia. 50. juubeliks kinkis üks aednik Oskar Lutsule õunapuud, millest mõned tänini head vilja kannavad. Siin majas elas kirjanik oma viimased 17 eluaastat. Pärast sõda võttis ta majja

OSKAR LUTS 100

OSKAR LUTSU MAJAMUUSEUMIS

pidevalt üürilisi. Näiteks elas 1949–1953. aastal siin Juhan Peegel koos perega, mõnda aega näitleja Astrid Arak jmt.

Oskar Lutsu Majamuuseumi loomiseks hakati ettevalmistusi tegema 1962. aastal, kirjaniku abikaasa Valentina Lutsu lahkel loal ja kaasabil. Suurt abi osutas uuele muuseumile kirjandusõpetaja Hil-da Nigul, kes oli Eerik Tedre ja Meelik Kahu kõrval esimese ekspositsiooni koostaja. Majamuuseum on Tartu Linnamuuseumi filiaal, esimene koosseisuline teaduslik töötaja oli Eerik Teder, seejärel pidas 13 aastat seda ametit Heivi Pullerits, 1979. aastast on Oskar Lutsu Majamuuseumi vanemteadur Avo Rosenvald.

Majamuuseumis on kirjaniku töö- ja külalistetuba sisustatud memoriaaltubadena, teised muuseumiruumid on ekspositsiooni all: näeme fotosid, kirjaniku isiklikke esemeid, tema raamatukogu, käsikirju, O. Lutsu teoste eri väljaan-

deid, nagu näiteks «Kevade» kõik trükid Eestis ja peaaegu kõik tõlked («Kevade» on vahendatud vene, ukraina, valgevene, läti, leedu, armeenia, poola, tšehhi, slovaki, rumee-nia, inglise ja soome keelde) jpm.

Mida uut toob kaasa Oskar Lutsu 100. sünniaastapäev?

Majas on praegu remont valmis, muuseum saab uue mööbli ja mõistagi ka uue ekspositsiooni. See on kolmas ametlik ekspositsioon, mille on sedakorda koostanud Avo Rosenvald, kujundus on Andrus Peegli. Kui eelmised ekspositsioonid põhinesid temaatilisel printsiibil, siis uus on üles ehitatud peamiselt kronoloogilisel põhimõttel, see annab ülevaate O. Lutsu elust ja loomingu- loost kirjaniku sünnist surmani. Ekspositsiooni tarvis on saadud teistelt muuseumidelt ja ka eraisikutelt uusi materjale, materjalide esitamisel kasutatakse liikuvaid stende.

Mõistagi osaleb majamuuseum koos Tartu Linnamuuseumiga

«Südamevalu» on küps kunstiteos. Veel enamgi, «Südamevalu» ei ole mitte ainult etapeos kirjaniku kujunemises, vaid kogu 1956. a. näitekirjanduse keskne nähtus.

E. Rannetil on kaasaja külaelust ja sotsialistliku põllumajanduse töötaajast olnud ikka varuks kuhjaga elufakte. Kui ta nüüd väga tõetruult kujutab ühe traktorijaama argipäeva ja inimesi, tehes seda väga tugevate joontega, karmides toonides ja kohati isegi tahumatult, siis on see isegi ootuspärane. Näidendisse on valatud tubli annus autori südamevalu traktorijaama ja kolhooside vahelkordade pärast, selle pärast, et traktoristid joovad, et sobimatu inime ne on pandud juhtima suurt kolhoosi. Kuid on loomulik, et kõige enam pääsevad kunstiteoses kõlama uudset asetatud ning kõige enam läbituud teemad. Ka «Südamevalu» ideelis-emotsionaalne sisu peitub eeskätt Mari-Eltsu ja Kustas Loki vahelkorra pinnal tekkinud komplikatsioonides. Need on asetatud meie kaasaega, sotsiaalsete vahelkordade tagapõhjale, ja kord suuremal, kord vähemal määral tulenevad konfliktid isiklikus elus konfliktidest sotsiaalsel pinnal. /— — —/

«Südamevalu» on kasutatud teoksil oleva romaani ainet (jajah, ühe idee läbikomponeerimine kõigis mõeldavais kunstiliikides on väga levinud — ehkki O. Luts omal ajal jättis «Kapsapea» balletiks tegemata ja kirjutas parem uusi teoseid). Eepiline põhimuster ilmneb ka näidendi ülesehitusest — pikk ajaline kestus, peaaegu võrdsete ajavahemike tagant üks-teisele järgnevad pildid. /— — —/ Kuid karakterite õnnestumine on silmapaistev: neist kesksed on välja joonistatud ökonoomselt, teravate joontega ja sähvavalt valitud kõnevahendite abil.

«Looming» 1957, nr. 4 «Vaod ja varjud», lk. 91—92.

Lembit Remmelgas

Kui E. Rannet kirjutas oma näidendi «Südamevalu», mis pole sugugi halvem «Kadunud pojast», siis tabas tema pilk seda vastuolu, mis juba sel ajal valitses ühe peamise tootmisvahendi, maa kahe peremehe — kolhooside ja traktorijaamade vahel. Selle vastuolu kujutamine pole «Südamevalu» küll esiplaanil, kuid siiski tähtsal kohal. Vilniuses toimunud «Balti teatrikevad» arvasid mõned autoriteetsed kriitikud, et näidend ei paku üldilulist huvi, sest kolhooside ja traktorijaama vaheline vastuolu polevat eluline ega oluline.

seumiga ka mitmetes teistes juubeliüritustes. Mainigem teaduskonverentsi TRÜ Teadusliku Raamatukogu saalis, viit rändnäitust Tartu koolide ja asutuste tarvis, konsultatsiooni Lutsu-teemalise filmiringvaate tegijale «Tallinnfilmis», valmis saavad muuseumi tutvustav voldik, juubelmärgid, taskukalender, järjehoidjad (kõigi kujundus Andrus Peegilt).

Tartus toimuvatest üritustest märkigem veel O. Lutsu mälestussamba (autor A. Rimm) püstitamist, teatri- ja filminädalat, teatrikirjandite võistlust jm.

Seni on O. Lutsu Majamuuseumi külastanud aastaks keskmiselt 3000 inimest. See ei ole suur arv. Arvata võib, et rahvakirjaniku juubelisünnipäev suurendab lugejate aktiivset huvi O. Lutsu isiku ja loomingu vastu, mis lubab eeldada, et kirjaniku majamuuseumil algab uuest aastast uus, intensiivne elu.

«SÜDAMEVALU» JA «KADUNUD POEG» EESTI KRIITIKAS

VÄLJAKIRJUTUSI SEOS E. RANNETI 75. SÜNNIAASTAPÄEVAGA

«Südamevalu» ilmumise ja lavastamise ajaks 1956. a. oli E. Rannet kirjutanud juba rohkesti näidendeid («Kuri karjas», «Leerikleit», «Mister Kerrick tegutseb», «USA», «Omad inimesed», «Näärivana jutustab») ja koguni epigramme, avaldanud satiirikogumiku «Ameerika elulaad» (1951) ning pikemad olukirjeldused «Seltsimehed Torist» (1953) ja «Tugevate tee» (1954). Ta oli Kirjanike Liidu liige 1950. a. Kuid «Südamevalu» algas siiski täiesti uus periood E. Ranneti loomingus. Kirjanik keskendus siitpeale pikaks ajaks draamakirjandusele ja kirjutas mitmeid näidendeid, mida saafis eesti näitekirjanduse jaoks tavatu menu. «Kadunud poeg» ja «Kriminaaltango» olid omal ajal Nõukogude Liidu kõige mängitavamad näidendid. Aga kui publik etendusele tormab, muu-

tub kriitika efektiivlikuks. Ranneti näidendite üle on vaieldud alates juba «Südamevalu» kuni «Kriminaaltango» välja. Kohati mindi tavaliste teravusteni kriitikute ja autori vahel, kusjuures Rannet kaitses oma loomingut kiivalt ja kompromissitult.

Homme on EGON RANNETI 75. sünniaastapäev. Meenutame sellega seoses tema kaht menukat näidendit — «Südamevalu» ja «Kadunud poega», toome ära väljavõtteid omaaegsest kriitikast. Ka nende teoste üle polemiseeriti (töökord oli poleemika eesti kriitika päris tavaline nähtus, haruldaseks muutus ta alates 1970. aastatest), kuid lõpliku hinnangu jäab neist kirjutistest kõlama tunnustus autorile.

ne. Siis aga tuli partei tark otsus traktorijaamade reorganiseerimise kohta, kusjuures rõhutati, et elu ja areng ise olid selle otsuse dikteerinud. Tardumuses ja skeemides ripuvad kriitikud pidid ise tunnistama oma lüüasaamist, sest nad vaatatsid asjadele vananenud, selleks ajaks iganenud, mitte aga elava elu vajaduste seisukohalt. On muidki taolisi asju esinenud meie elus ja kirjanduses.

«Looming» 1959, nr. 1 «Palun sõna», lk. 93.

Leonid Stolovitš

Ei saa kuidagi nõustuda sellega, et Ranneti «Südamevalu» elab armastuse ja südameunustuse «igaveste» teemadel tõtu, kaasaja kujutamise kiuste. Näidend elab just sellepärast, et selles on Kustas Loki kuhu kaudu näidatud kaasaegset armastust ja kaasaegset südameunustust.

«Looming» 1960, nr. 1.

Vaino Vahing

Nüüd siis ühest esimesest «Südamevalu» etendusest sel aastal «Vanemuises». Juba mõne minuti pärast oli selge, et laval toimus midagi lummatavat. Võlus mitte niivõrd näitlejate mäng, kui lavastajapoolne kontseptsioon. Vaadates tekkis hulgalt assotsiatsioon. traktorijaamade loomisest alates ja praeguste suurmajandite ning agraarkoondistega lõpetades. /— — —/

Kui võrrelda esimest ja teist vaatust, siis kaldub vaekausa esimese poole. Miks? Sellepärast, et laval olid tegelased, kes nii või teisiti muretsesid eelkõige kolhoosielu pärast. Ja kui kummaline see ka polnud, tegelaste isikliku elu probleemid vahestas nii suurt huvi ei pakkunudki. Julgen arvata, et samuti dramaturgiliselt on teine osa nõrgem, isegi Mari-Eltsu ja Kriisa traagiline hukumine ei aita. Siin ei ole dramaturg Rannetile midagi ette heita, sest viiekümne aastat olid meie maa elus sellised, kus armastusest räägiti lihtsalt, otsekoheselt ning isiklik elu oli sirgjoonelisem ja selgekoelisem. Eks oli see ka Kustas Loki traagika, osake südamevalu, kuid peale jäi töö, sotsiaalne sisetunne. Aeg nõudis Lokilt halastamatult kodanikukohuse täitmist. Ja Loka järgis seda.

«Looming» 1981, nr. 11.

Arnold Tamm

Meie viimase aja draamateostest on kõige elavamad

tähelepanu leidnud kahtlemata Egon Ranneti draama «Kadunud poeg», mis tegi läbi oma esimese tuleproovi V. Kingissepa nim. Tallinna Riikliku Akadeemilise Draamateatri laval, võitis III Balti teatrikevad laureadi austava nimetuse ning leidis tee teiste liiduvabariikide teatritesse. Oma kaasajast võetud aktuaalsete eluprobleemide ja komplitseeritud inimsaastustega on see kirgliku kodanikupaatosega kirjutatud näidend kõitnud paljude lugejate-vaatajate meeli ja mõtteid ning pannud arvustajaid üsna agaralt kõnema ka ideelis-kunstilisest teostusest — pro ja contra.

E. Rannet annab oma individuaalse lähenemisviisi juures kangelasele täpse sotsiaalse hinnangu, ei kisu teda konkreetsest tegelikkusest välja. Ja sellepärast on Ranneti esteetiline ideaal laiaulatuslik, humanistlik ja sotsiaalselt suunitletud. E. Rannet tunneb Mart Tuisule kaasa ja armastab teda sedavõrd, kui võrd viimane tööle, temas peituvat halva eitamisele läheneb, kui võrd ta näeb meie elu ilu ja on valmis selle positiivseid ideale omaks võtma.

«Looming» 1959, nr. 9.

Olaf Utt

Ma ei arva, et «Kadunud poeg» on mingi ideaal või Ranneti «lagi»: siin on paiguti võib-olla liialt välise põnevuse taotlust, ja mitte kõigi karakterite maalimisel pole autori käsi olnud võrdsetl õnnelik. Aga «Kadunud poeg» on vaieldamatult haarav näidend. See on isikudraama, mida kannab suur edasiviiv idee ja mille jõud peitub asjaolus, et inimesed, kes siin võitlevad ning kannatavad, pole välja kistud oma ümbrusest, vaid on lahutamatu seotud oma ajaga ja oma keskkonnaga. Juba «Sü-

damevalu», eriti Mari-Eltsu ja Kustas Loki kujude puhul, ilmnes Ranneti tugev võime luua elutruid karaktereid ja kujutada suuri sisemisi heitlusi ning murranguid. Sedasama võib tähele panna ka «Kadunud pojast». Dramaturgiliseltki on Egon Rannet märgatavalt edasi arenenud. «Kadunud poeg» on tõepoolest dramaatiline näidend, mida iseloomustavad sündmustiku hoogne, tõususuunaline areng ja haarav pingeline. Seda kõike on meeldiv konstaterida eriti seetõttu, et rohke kõnelemine ja vähene tegutsemine, lõtvus ning venivus pole eesti draamakirjanduses kahjuks ei aastakümnete eest ega ka hiljem päris haruldased olnud.

«Looming» 1959, nr. 4.

Abel Nagelmaa

Kujutada inimeses nii suurt ja põhjalikku murrangut — nõukogude korra vaenlasest selle pooldajaks —, see poie draamakirjanikule kaugeltki kerge ülesanne. Kui palju leidub meie kirjanduses literatuurseid imesid, kus tarkade sõnade pealelugemisega on lugejuse üleöö tehtud lugupeetav mees (ja kriitika rääkis seejuures päris tõemeeli inimese «ümbersündimisest»). Et nii raskelt eksinud inimest kui Mart Tuisik õigele teele viia, selleks on vaja tõepoolest tugevaid mõjutegureid, ja Ranneti kiituseks peab ütleva, et ta on neid ka leidnud. /— — —/

«Kadunud poja» kunstilises teostuses on pühendatud suurt tähelepanu tegevuse arendamisele ning saavutatud selles otse äikesee-eline pinevus ning kriminaalkromaaniline põnevus. Üks dramaatiline situatsioon järgneb teisele ja pingetegelasest enesest ning nende vahel aina kasvab, ilma et autor annaks vaatatajatele mahti hingatõmbamiseks või tegelastele vabamaks eneseväljendamiseks. Igaüks neist püüab varjata oma nõrku külgi, sisimaid tundeid ja mõtteid, ning tabada vastase omi. Repliigid (eriti isiklikku ellu puutuvad) on äärmiselt teravad ja järsud, paljuütleva alltekstiga (kuid nagu osutatud, mitte alati kujutatavate tegelaste psüühilist olemust ja seisundit täpselt väljendavad). Õeldakse seda, mida ei saa jätta ütlemata, öeldakse meelekiibeduse, viha ja ahastusega; öeldakse nii, et on tunda, kuidas inimestes heitlevad tunded ja tunglevad mõtted. (Ühiskondlik-poliitilistes küsimustes aga kipuvad ka Ranneti tegelased rääkima deklaratiivselt ning tehtult.)

«Looming» 1958, nr. 9.

«Kadunud poega» üle luges des ning «Südamevalu» kõrvutades leidsin, et need on nii sisult kui vormilt hoopiski erinevad. Kui «Südamevalu» oli traktorijaama ja kolhooside igapäevase eluolu kirjeldust kuhjaga, siis «Kadunud poja» sündmused on nappidesse olustikulistesse raamidesse surutud, näidend on psühholoogilisem ja ühemõtteliselt traagilisem. Vähe on olu, rohkem tegevust. Ainuke, mis «Südamevalu» tuttav, kuid mitte nii suure kaaluga, on armastuskolmnurk. Tegevus käib algusest peale teravas psühholoogilises miljöös. Sellest jhtub osalt ka see, et tegelaste eetilise-moraalse tõekspidamis teevad läbi kiirema ja radikalsema muutuse. Ranneti selle näidendi tugevaimaks küljeks on inimlikkus kõige laiemas mõttes. /— — —/ Vähe ne olustiku kasutamine ning nappid viited tegevuskohale on välistanud «Kadunud pojast» lokaalse. Üldinimlikud ja vähem lokaalsed probleemid aga annavad näidendile pika eluea, aitavad ületada rahvuslike piire. Nii see «Kadunud poja» ka juhtus.

«Looming» 1981, nr. 11.

Juhan Smuul

Egon Ranneti kaks viimast näidendit — «Südamevalu» ja «Kadunud poeg» — on meie lavadel saavutanud äärmiselt suure menu, võitnud vaatatajate sügava poolehoiu. «Kadunud poeg» jätkab oma eesti dramaturgiale seninägematut edukäiku kümnetel ning kümnetel teatrilavadel väljaspool vabariigi ja väljaspool Nõukogude Liidu piire. Kui Ranneti näidendeid lugeda ja vaadata, muutub selgeks selle edu põhjendatus. Kaasaeg, kaasaja probleemid, suured murrangud inimeste saatustes ja sise maailmas, kõik see, mis toimub meie ümber, meie vahetus läheduses praegu, on alati huvitanud ja huvitab vaatatajate sügavalt ning kestvalt, kuna siin otseselt või kaudselt ka teda riivatakse. Sada esteedikest võivad oma hääled kähedaks karjuda, tõestada, et kõik huvitav ja tõeliselt kunstipärane saab toimuda ainult nende eneste «mina» kitsastes piirides, nad võivad kaasaegsuse nõuet otseselt ja kaudselt rünnata. Kui aga autor seab oma ülesandeks kas avada või lahendada kaasaja probleeme, meid ümbritsevas elus olevaid keerukaid konflikte, ja teeb seda kui kunstnik ning nõukogude patrioot, kui autori julgus seejuures pole ainult näiline, vaid tõeline — siis tõestab iga säärane teos veel kord, et tõeline kirjandus on alati olnud ja on ka praegu kaasaegne, et isiklikku ei saa lahti kiskuda üldisest ja oma «mina» teokarp ei saa olla baasiks hea, suure ning huvitava kirjanduse loomisel. /— — —/ Võib-olla on nii Mari-Elts, Kustas Loka kui ka Mart Tuisik valitud kuidagi erandlikult, võib-olla on nad äärmuslikult tüübid. Selle üle võib vaielda. Kuid põhiline ja kõige tähtsam on, et Rannet on arenev kunstnik («Kadunud poeg» on dramaturgiliselt tugevam kui «Südamevalu»), oskab avada inimestes toimuvaid sisemisi konflikte ja näidata uue pealetungi ning vana visa taandumist, ja tema kaasaeg, kus see kõik toimub, pole ainult aastaarv, vaid tõelisus.

«Looming» 1959, nr. 1. «Kui pole lennuilma», lk. 85—86 (ettekandest ENSV Kirjanike Liidu IV kongressil 1958).

Meie teatritruppidest kõige kirjuma arlekinikuue kandjaks on peetud Draamateatri oma. Tema trupp on kujunenud keeruliselt, läbi aegade, raskuste, eri teatritest, eri koolidest. Seda märkis Voldemar Panso kümme aastat tagasi, 1976. aastal, kui tähistati teatri 60. aastapäeva. Milline on trupi koosseis praegu — ettevalmistuselt, vanuseastmetelt poolest? Kas trupp on sobiv või on häiriv aplaagrisse jäävate näitlejate hulk?

Draamateatri trupp on koosnenud tõepoolest eri aegadel eri koolidest väljakasvanud näitlejatest. See on olnud minu arvates teatri rikkus ja omapära. Jättes kõrvale küll nostalgia, tuleb ikkagi tõdeda, et pärast «Estonia» draamateatri ühinemist Draamateatriga 1948. aastal moodustus meie majas näitlejate koosseis, millist pole seni olnud ja milline vaevalt ka nii pea sünnib. Trupp on viimase kümne aasta jooksul noorenenud, kookonnalt ühtlustunud, sest täiendus tuleb lavakunstikateedrist.

Meie 52 näitlejast on Panso kooli ehk lavakunstikateedri lõpetajaid praegu 37. Seega on trupp ettevalmistuselt ühtlustunud. 1953. aastal GITIS-est tulnud on viis — Ita Ever, Jaanus Orgulas, Aksel Orav, Silvia Laidla, Rein Aren. Omaaegselt Eesti Riiklikust Teatrinstituudist tulnust nimetagem eelkõige Jüri Järvetit — meil praegu ainukest NSV Liidu rahvakunstniku austava tiitli omanikku. Draamateatri kõige sügavamate traditsioonide hoidjateks ning kandjateks on Salme Reek ja Ellen Liiger — mõlemad Eesti NSV rahvakunstnikud. Trupi kandvaks jõuks viimasel kümnendil on olnud Heino Mandri — samuti Eesti NSV rahvakunstnik. Oma kindla koha on endale võitnud ka mitmed meie oma teatri stuudio omaaegsed lõpetajad, nagu Ester Pajusoo, Hans Kaldoja, Robert Gutman jmt. Mujalt hiljaage meiega liitunust tuleb nimetada Tartu studios kuiunevad Evald Hermaküla. Selline on trupi praegune pilt. Loomulikult on ka lavakunstikateedrist tulnud erineva tasemega noori, teisiti see olla ei saagi. Loomulik on ka, et neis kõigis on midagi ühist, vaatamata erinevatele juhendajatele. Selles ühises on nii head kui ka halba. Tahaks ainult, et tänase päeva halvad jooned teatri noorust vähem mõjutaksid ja et nad oskaksid rohkem lugu pidada meie teatri parimatest aegadest ja traditsioonidest. Ärgu võetagu seda ilusate vanade aegade tagakurtmisena, ei, võetagu seda kui Põldroosi, Lauteri, Tammuri, Panso aegade kultuuripärandi hoidmise ja säilitamise vajadust tänapäeval.

Kas rahuldab inimesi (ja ka juhtkonda) näitlejate loominguine rakendus, eriti nende rakendus, kelle anded ja võimed on loominguilises seniis, et väärtuslik energia ja parimad aastad ei jookseks tühja?

Draamateatri näitetrupp on suur ja tema optimaalne ra-

kendamine on olnud probleemiks kogu aeg. Lavastajad koostavad osade jaotuse enamasti põhimõttel, kes sobib sellele osale, kes on hetkel paremas vormis ja mis seal salata ka isikliku sümpaatia või anti-paatia järgi. Vähem oleme jaganud osi põhimõttel, et näitlejale oleks vaja seda osa, tal võib see ka ebaõnnestuda, kuid arengu- ja kasvuvõimalused oleksid siiski olemas. Kõsimus on teadagi kahepoolne: kui näitleja kergendatult ohtes reageerib sellele, et ta uut ülesannet ei saanud, siis on lavastajal väga raske temaga üldse midagi peale hakata.

Sellele vaatamata oleme mures trupi rakendatuse pärast, eriti kahju on muidugi, kui parimad loomeaastad mööda libisevad. Tahaks loota, et kolm koosseisulist lavastajat leiaksid rohkem võimalusi töötada oma teatri koosseisuga ja minimaalselt kasutaksid näitlejad väljastpoolt teatrit. Mitte sugugi ei tähenda see teiste näitlejate täielikku kõrvalejätmist, vaid rakendatagu neid ainult dublantidena või dublantidega omast koosseisust. Järgmisel aastal on see probleem seda olulisem, sest asume eksperimenteerima, kus iga loominguline ja finantsiline üksus on rangelt arvel.

Kuivõrd kollektiivis ja gub entusiasmi ettevõtmisteks, sest ilma selleta jääb oskus surnud kapitaliks?

Eelmises vastuses juba vihasin sellele, et üks või teine näitleja pole mõnikord olnud vaimustuses töötamisest mõne lavastaja juures. Tahes-tahtmata on näitleja siin tänamatus olukorras kui lavastaja. Üks jaotab ja valib, teine ainult võtab vastu. mis pakutakse. kuid see on juba üks näitlejakutse põhiolomusi, et ta peab suutma tööd teha iga professionaalse lavastajaga, see on — kui soovite — kutse-etiika küsimus. Arvan, et mõnikord jääb puudu sellest entusiasmist, arvan, et just noorte juures peaks see ise-teha-tahtmine rohkem vajaduseks olema. Siinkohal aga tooksin ühe

toreda vastupidise näite, kuidas näitlejad J. Viiding, T. Rätsep, A. Lutsepp, P. Poom, M. Visnapuu töid iseseisva kollektiivse tööna lavale Becketti «Oodates Godot'd» lavastuse. Niisuguseid ettevõtmisi näeks teatris hea meelega rohkem.

Kuidas teatri juhtkonda rahuldab repertuaar? Mis suunas näeb täienemist ning muutumist perspektiivplaani?

Repertuaar ei rahulda alati, vaatamata sellele, et paaril viimasel aastal on kavva tulnud

mitu poliitiliselt aktuaalset ja patriootiliselt hästi kõlavat lavastust. Oma autorite algupärand on olnud meie teatril alati vajalik ja ootame kannatamatult edasist loomingut nendelt autoritelt, kes meile juba kirjutanud, ja muidugi ka neilt, kellega meil seni pole koostööd olnud. Hea meel on öelda, et «Reamehed», «Seoses üleminekuga teisele tööle» ja «Tuul Olümposele tuhka tõi» elavad täisverelist lavaelu ning publiku puuduse üle kurta ei saa. Suund repertuaari edasiseks täiustamiseks on põhiliselt sama, millest varem on tulnud rääkida. Seoses ümberkorraldustega ühiskonnas konkreetiseeruvad ka teatri ülesanded. Käesoleva aasta juunis NLKP Keskkomitees toimunud nõupidamisel formuleeris sm. J. Ligatšov teatri kõige esmasemad ülesanded probleemide ja teemade ringi poolest alljärgnevalt:

- aidata parteil realiseerida sotsiaalseid ja majanduslikke ümberkorraldusi,
- parandada kõlbelist atmosfääri,
- demokratiseerida elu.

Konkreetselt meie plaanidest võiks lisada: läheneva Suure Sotsialistliku Oktoobri-revolutsiooni 70. aastapäevaks kavatsime koostöös Aigar Vahemetsaga lavale tuua algupärandi Viktor Kingissepa elust. Lavastab Mikk Mikiver. Evald Hermaküla jätkab koostööd Enn Vetemaaga, 1987. aasta algul on autor lubanud teatril üle anda uue näidendi.

Probleemid: viimasel ajal on suurenenud instseneeringute ja dramatiseeringute osakaal repertuaaris. Mõned suuremad või väiksemad ebaõnnestumised on tingitud kiirustamisest ja ebaküllaldasest koostööst (autori—lavastaja—kirjandusala inimeste vahel). Ütlen siinkohal, et päris süüta pole ka administratsioon, kes ei suutnud käesoleva aasta I poolel garanteerida töö rütmilisust.

Kuidas hinnatakse ja näkake uue kvaliteedi ilmnemist praeguses režiitases. Mõeldud hooajal oli kolme õnnestunud lavastuse («Öli», «Seoses üleminekuga teisele tööle», «Tuul Olümposele tuhka tõi»), kõrval samavõrra kesk-päraseid või alla sellelgi lavastusi. Omaaegse teatrijuhi Voldemar Panso üheks käsusõnaks oli, kui ta astus Draamateatri juhi kohale: «Sa pead olema sallimatu kõige teisejärgulise vastu — iseendas ja enda ümber.» Kas ei asetata nõudlikkuse latti vahel liiga madalale?

Ega V. Panso ütlemine meie jaoks oma tähendust kaotanud ole. Halli keskpärasust ja teisejärgulist teatrit ei kannata keegi. Oodata aga, et kõik, mis sünnib, on alati esmaklassiline, oleks samuti naiivne. Kui me võtsime plaani C. Boothe «Naised» siis seda juba öeldud kaalutlustes — huvipakkuv töö naisnäitlejatele. Ja siin pole mõtet vaielda, tööd said paljud eri generatsiooni naisnäitlejad. Kas aga sellest küllaltki keskpärasest dramaturgilisest materjalist oleks üldse saanud suurt teatrisündmust, ei tea. Usun, et lavastaja ja näitleja andsid oma parima, kuid jah, «Musta komöödia» või «Kontserdi» taset siin pole (kuigi ka nende komöödiade mängimine tekitas omal ajal poleemikat).

Komöödia, vaimukas, sädelev ja elurõõmus, peab repertuaaris olema, muidu muutuks see liiga akadeemiliseks ja, hoidkem selle eest — virilaks. Ja kui siin natukene nõudlikkuse latti madalamale langeski, ei tähenda see, et me ta üldiselt alla laseksime. Mis puudutab «Öli», «Seoses üleminekuga teisele tööle» ja «Tuul Olümposele tuhka tõi» õnnestumistesse, siis keegi ei tihka ennustada, et Mikiveri ja Hermaküla järgmised tööd kõik niisama õnnestunud tulevad. Lavastajal nagu näitlejal, nagu igal loovisikul on oma kõrg- ja madalseise, kohanemise ja eneseleimise ajad, neid tuleb arvestada, loojaid tuleb aidata nendest hetkedest üle saada.

Film ja teater, õigemini näitlejate töö filmis ning teatris: kas vahetorrad on siin normaalsed või häirivalt teatritöö kahjuks? Kas teatireform võimaldab olukorda muuta teatri kasuks?

Filmi ja teatri juriidilised vahetorrad, eriti mis puudutab teatri näitlejate rakendamist filmis, on minu arvates ajast ja arust. Viimasel kinematografistide kongressil räägiti palju näitleja õigustest ja kaitsetust olukorrast. Kui teatris jääb etendus ära näitleja filmitöö tõttu, siis film maksab teatril selle etenduse rahalise väärtuse. Keda aga kinini ei maksa ja kes pettunult koju tagasi läheb, on külastaja. Kui rahal saab olema meil 1987. aastast suurem tähtsus, ei korva see kunagi seda moraalselt kahju inimeste hulgast, kellel on jäänud etendus nägemata. Aga kes maksab kahju, kui teater viimasel hetkel asendab filmiga seotud näitleja pärast etenduse ning saal jääb pooltühjaks? Ühesõnaga, lahendamata probleem on. Et aga näitleja peab filmis mängima, on ilmselge. Filmi kaudu suudame oma vabariigi näitlejaid kaugelt rohkem tutvustada, kui suudame seda teha teatri kaudu. Kõigele muule lisaks teenib näitleja filmis enam kui teatris ja ka see pole teisejärguline. Praegushetkel aga kuigivõrd ei usu, et teatireform mingeid muudatusi kino ja teatri suhetesse toob. Kui vahest ehk niipalju, et solidsema tasu puhul teatris ei võta näitleja enam vastu tühiselt väikesi osi mis tahes filmis.

Juhtida tähendab vastutada? Mida ütlevad Draamateatri viimase aasta kogemused: kas mitmekesi kunstilise juhtimise eest vastutada on otstarbekam? Või on tõsiselt alternatiiviks aratundmine, et teatri eesotsas peab ikkagi olema peanäitejuht?

Sellest peavast, kui meie Draamateatris kadus peanäitejuhi amet, olen olnud seisukohal, et igasugused «viisikud» ja «kolmikud» peanäitejuhi asemel saavad olla ainult ajutine nähtus. Teatril peab olema üks ja ainult üks autoriteetne, vaimsalt ja moraalselt, kunstnikuna ja kodanikuna väärikas juht, kes kujundab teatri vaimuse, loomingulise mõtlemise, taotluste ja pürgi-

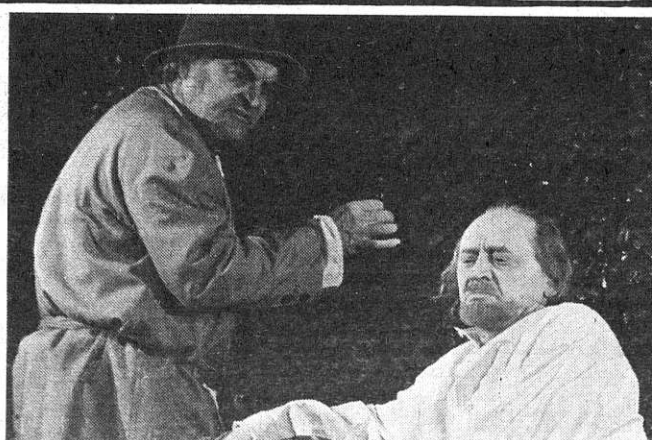
HETKI MINEVIKURADADELT

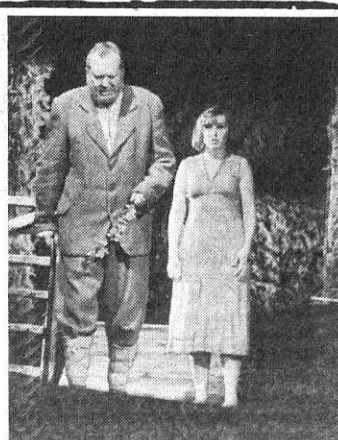
NSV Liidu rahvakunstnik Aino Talvi Anna rollis V. Rasputini «Viimases tärminis» (1979), mis oli tema viimaseks suurolliiks.

Eesti NSV rahvakunstnik Salme Reek F. X. Kroetzi «Homme on jälle päev» lavastuses.

Eesti NSV rahvakunstnik Rein Aren Vanamehena ja NSV Liidu rahvakunstnik Jüri Järvet Shakespeare'ina E. Bondi «Bingos» (1979).

Andres (Eesti NSV rahvakunstnik Heino Mandri) ja Elli (Eesti NSV teeneline kunstnik Katrin Karisma) «Inimese ja inimese» lavastuses (1972).

muste suunad ja rajad, kes mitte ei paneks kokku kolme lavastaja soovid ja plaanid paariks aastaks, vaid mõtleb ja planeerib tegevust viieks ja enamaks aastaks.

Kas teatrimaja on nüüd praegusaja nõuetel teatritegimiseks igati valmis?

Pärast teatrimaja põhjalikku rekonstrueerimist 1983. aastal, olemasoleva kiidusõnu kuni ja stiilse interjööri, näitlejate mugavate garderoobide ja vaatesaali kohta. See on teepoolest nii, kuid mõned tehnilised uuendused, mis kapi- taalremondi raamidesse ei mahtunud, nõuavad praegu kohe lahendamist. Kõigepealt suure lava kogu tehniline sisse- seade, see nõuab väljavahe- tamist. Remondiaegadest saa- dik on peetud läbirääkimisi NSV Liidu Väliskaubandusmi- nisteeriumi ja Saksa DV vas- tava firma, poolde pole saa- nud kokkuleppele ei hinnas kui ka muudes küsimustes. Umbes aasta oleme pidanud lä- birääkimisi tehnikaga, ka siin on veel lahendamata asju. Ei ütleks, et meie vabariigi Plaanikomitee poleks meid mõistnud, kuid ühine läbimur- re peaks olema tugevam. Palju muret on olnud maja välisfas- saadi remondi ja katuse pa- randamisega, sest mis mõtet on kaunil sisemusel, kui läbisada- nud vihm selle ära rikub. Res- taureerimisvalitsuse mehed on lubanud selle aastaga tööd lõ- pule viia. Loodame, kuigi aus- salt öelda, kaua olemas loot- nud.

Aastate eest esitas Panso endale retoorilise küsimuse: kas Draamateater on juba es- maklassiline teater, nagu ühe- te rahvast ja vabariiki esin- dav rahvusteater olemas peaks? Tookord ta vastas: «Ei ole, kaugeltki veel ei ole. Ta on teel sinna üksikute plah- vatustena. Eneseklaamita ning talupojavastusega tuleb edasi minna, kuni töö hakkab kiitma tegijaid.» Ja lisas hil- jem: «Õnneks on Draamatea- ter erakordselt tugev teater — mõningate tugevate när- kustega.» Kuidas hindate Draamateatri seispraeguses ajas, 70 aasta juubeli künni- sel?

Draamateater on üks juhti- vamaid sõnalavastusteatreid Eestis, mõnel hooajal ka juhtiv teater. Kas meie teater on ühe rahvast ja vabariiki esindav esmaklassiline teater, ei julge öelda, ilmselt ta praegu seda veel ei ole. Tal on aga peaaegu kõik võimalused selleks ole- mas, mõnedest oli eespool jut- tu. Öelda, et kellel või missu- gusel teatril poleks omi nõrku- si ja puudusi, ei tohi olla mit- te mingiks õigustuseks, et võik- sime halli kunsti produtseri- da. Me teame väga hästi oma kohta ja usun, et teame, mida meilt ka loodetakse ja oodatakse. Tahaksime väga, et me leiaksime oma kindla koha ühiskonna suurte muudatuste ahelas, partei püstitatud üles- annete lahendamisel ning oma rahva ideelise ja vaimse pal- ge kujundamisel.

Juubelimõtteid küsis ENDEL LINK

Stseen «Kolmest öest». Pildil Eesti NSV teenelised kunstnikud Mari Lill (Irina) ja Meeli Sõõt (Olga) ning Eesti NSV rahva- kunstnik Ita Ever (Maša).

19. novembril toimunud kol- leegiumi koosolekul oli arutluse- l Eesti NSV Riikliku Vene Draa- mateatri töö. Teatri praegusaeg- sest seisust kõneldes nentis di- rektor A. Iljin ülesannet mõna- perioodist, mis end tugevasti ilmutas veel mullu: mängukavas- se on tulnud mitu head vastu- võttu leidnud uuslavastus («Pi- himuste õõ», «Lõbusad kerjused», «Mängime Maršakki», «Vastu- tus», «Maskeraad»), marga- ta on külastatavuse mõningast tõusu stantsionaris. Ent plaani (see näeb ette 215 000 vaatajat aas- tas) täitmiseks on stantsionari etenduste külastatavus ikka veel väike, ei piisa selleks ka eten- dustest meie vabariigi teistes linnades ega isegi gastrollistest teiste liiduvabariikide linnades- se (mullu Murmansk, Riia, Taš- kent). Viimastel saab teater küll rohkesti külastajaid, aga kauged gastrollid toovad kaasa ka suu- ri kulutusi, mis kokkuvõttes ei paranda teatri majanduslikke näi- taja. Ta märkis, et kollektiiv on oluliselt noorenenud (viima- sel aastal on juurde tulnud 15 noort näitlejat), ning pidas olu- liseks nende teofahtelust ning keskendumist praeguse peanäite- juhi kavatsuste elluviimisele. Pa- ranenud on poliitiline kasvatus- töö — 31 loominguist töötajat õpib marksismi-leninismi üli- koolis. Samas märkis ta aga, et teatris on veel inimesi, kes teat- ri asjadega praegu rahul ei ole ning kelle tegevus häirib teatrit praegusel arenguetaapil. Ta aval- das arvamust, et teatrite reform

«Kaelkirjak» on Rao Heid- metsa kolmas film. Tegemist on stiilikindla ümarnukfil- miga, mille sõnum tänapäevase- vaieldamatult oluline on. Eri- neval vanuse- ja haridusast- mel vaataja tõlgendab filmi muidugi erinevalt, ühtiisli ühendavalt peaks see aga kõi- gile mõjuma. Olulisim aga peakski kunsti puhul olemas puhastumisvõimalus, mille teos nii lastele kui ka täiskas- vanutele pakub.

«Nurili» ja «Tuvitadi» kõrval tundub «Kaelkirjak» vormilt lihtsam ja rahvalikum. Ütlek- sin ka, et inimlikum. Kergesti loetav faabula, ja mõnda ka ülejäänud kunstilised kujun- did, mis mõjuvad lapsele es- malt tunde ja äratundmisrõõ- mu kaudu, avanevad mitme- kihiliste sümbolitena teiste jaoks. Tugev süzeeline telgjoon ning mängufilmlisus ei mõju puudujääkidena kunstilises kvaliteedis. Muidugi ei võimal- da Rao Heidmetsa (lavastaja) ja Priit Pärna (stsenarist ja kunstnik) uus film sedavõrd vabu fantaasiamänge nagu tunduvalt suurema tinglikku- seastmega «Nõutud saar» või «Klaasiküllumäng», ent kõik need vaieldamatult väärtusli- kud filmid täiendavad meie filmikunsti üldpilti nimelt oma erisustega.

«Kaelkirjaku» komplitseeri- tuima osana tõrkab silma rüt- mistruktuur: mitmesuguste temporütmide lõikumine ning vaheldumine, mis koos tegevu- se ning heliga annavad edasi erinevaid ehulaade ning suhtu- misi. Kiitust väärivad nukumüh- tide mahukas töö lavastaja ning kunstniku visiooni teosta- misel. Imetlust äratavad massi- stseenide nime väärivad kaad- rid, mille puhul rikkalikult täidetud ekraaniruum ei mõju

EESTI NSV KULTUURI MINISTEERIUMIS

võimaldab formeerida kollektiivi veel monoliitmaks. Teatri pea- näitejuht N. Seiko kõneles Vene Draamateatri oma koha leidmise vajadusest teiste meie vabariigi teatrite hulgas, käsitles põgusalt repertuaari seisu, mille suundu- musis hindas rahuldavaks, ning peatus ka trupi kujundamisega seotud raskustel ja tekkinud konfliktisituatsioonidel. Aruandja- tel tuli vastata paljudele küsi- mustele, millest kokkuvõttes ilme- nes, et mitmed tööloigud jäta- vad soovida paremat (vähe teenin- datakse põlevkivibasseini ja Narvat, vähe on lavastusi, mida saab mobiilselt kasutada külalis- etendusteks kultuurimajades, so- vinda jätkab jooksev asjaajamine). Teatri parteialorganisatsiooni sekretär J. Vlassov osutas, et Eesti NSV Riikliku Vene Draa- mateatri on meie vabariigi di- rektiivorganid ning juhtivad asu- tused järjekindlalt abistanud: tänu sellele on teatri näitlejate koosseis suurenenud 37-lt 50-ni, paranenud on teatri materiaalne baas. Samas aga on näitlejate kaadri voolavus paljude aastate jooksul olnud suur. Teatril on praegu tööks suuremad võimalu- sed, kui ta neid kasutab, vajaka jääb õigest peremehele suhtu- misest teatri rütmilise töö kor-

raldamisel, juhtkond ilmutab püüdeid asetada end väljapoole kriitikat või siis reageerib selle- le haiglast tundlikkusega. See- tõttu ei ole kollektiivis tõelist loomingulist atmosfääri. Teatri ametiühingukomitee nimel kõne- lenud O. Rogatšov ja komsomo- lisekretär A. Tenefa leidsid, et teater elab praegu ühes kõige huvitavamas ajajärgus. Arutluse- l võtsid sõna NSV Liidu Kultuuri- ministeeriumi Teatrite Valitsuse inspektor N. Afanasjev, EKP Tal- linna Linnakomitee sekretär A. Vellamaa, Eesti NSV Kultuuri- ministri esimene asetäitja I. Moss, Eesti NSV Ametiühingute Nõuko- gu sekretär J. Kaarma, EKP Kes- komitee kultuuriosakonna juha- taja asetäitja T. Koldits, Eesti NSV kultuuriministri asetäitja J. Viiler, Teatrite Valitsuse juhataja J. Trei, Kultuuriministeeriumi plaaniosakonna juhataja asetäitja I. Aule ja Klubiliste Asutuste ja Rahvakunsti Valitsuse juhataja V. Roosipõld. Nende poolt öel- dus jäi kõlama mure asjade sei- su pärast, hool teatri prestiiži tõsta. Praegu ei täida teater veel kuigi sisuliselt neid funktsioone, mis tal on ette nähtud vabariigi kultuuripildis. Ei peetud õigeks, et teater korjab oma külastajate plaani täitmiseks nii suure osa vaatajatest väljastpoolt vabariiki (ligi 50%), ent ei võitle küllalt stantsionari täitmise eest (tä- navu üheksa kuu jooksul oli see 51,4% stantsionari õhtustel eten- dustel). Teatril pole oma kultu- riülikooli. Mitmes sõnavõtus tuli esile, et asjade ajamine teatri

juhtkonna poolt jätab soovida, puudu jääb korrektsusest ning mitmed kollektiivi pretensioonid johtuvad tegelikult just sellest (näiteks ei esitanud teatri juht- kond sel aastal õigeaegselt ega vormikohaselt näitlejate ümber- tarifitseerimise nimekirja, palju räägitakse suurest plaanist, ent vähendamise taotlusi ei vormis- tatud jne.). Et olla nõudlik teis- te vastu, tuleb olla seda kõige- pealt iseenda vastu. Puudused juhtkonna tööstilis saidki ühiseks nimetajaks kolleegiumil kõlanud etteheitedele. Praegu on Eesti NSV Riikliku Vene Draamateatri kõige tähtsamaks ülesandeks tõs- ta prestiiži külastajate võimis- seks. Teatrit püütakse kõigis sel- lesuunalistes taotlustes igati toe- tada ja aidata. Teatritele on antud võimalus efektiivsemalt töötada meie vabariigi: on suurendatud dotatsiooni ja vähendatud plaani- list külastajate arvu. Teatri juht- konnalt oodatakse rohkem enes- kriitiliselt meelt ning konstruk- tiivset lähenemist tekkinud prob- leemide lahendamisele.

Kokkuvõtte arutlustest tegi Eesti NSV kultuuriminister Johan- nes Loff. Kolleegium võttis aru- tusele olnud küsimuses vastu ot- suse, mis näeb ette Eesti NSV Riikliku Vene Draamateatri töö parandamise suunad ja abinõud. Otsuse on tehitud teatri direkto- rile A. Iljinile ja peanäitejuhile N. Seikole vali noomitus ning neilt nõutakse teatri juhtimisel oma tööstili otsustavat paranda- mist.

TASASED PÄRIVAD MAA: MILLISENA?

ülekuhjatuna, vaid on täpselt ning vaimukalt organiseeritud. Sümpaatne on seegi, et kõ- nealuses filmis puudub auto- ritepoolne õel iroonia; ka pole nukud deformeerunud gros- tesketeks ega sisenda lastele võõristust (ä la «Tuvitadi»). Lühirilis-filosoofilise ja agres- siivse alge vastandumises aval- dub selgesti autorite eetilise kredo. Tegevuse arenedes avanevad vaatajale filmi ja sotsiaalse süsteemi seosed: hoiatus konkretiseerub.

Kui loomaaednik tellib oma kaelkirjakut reklaamima tehis- looma, siis ei oska temagi ette näha tagajärgi, milleni see mõtlematu tegu viib. Hullu- meelne rahvamass, kes oma meeleus tormamises on val- mis ära tallama kõik, mis tee- le jääb, peatub reklaamiks mõeldud mehaanilise kaelkir- jaku ees. Suutmata näha tõe- lust selle taga, samastatakse märk sellega, keda ta tähistab, ja suhtumine väärastub. Nii nagu paabellased, kummarda- vad ka kõnealuse multifilmi nimetud tegelased omatehtud kuju ette, nägemata selle taga elavat ja tõelist. Elava looduse ilu näeb ainult väike laps, kes valvurist salamahti mööda lip- sanuna kaelkirjakut hellitab ja kommidega kostitab. Nema- daks ei lähe kaasa massipsüh- hoosiga: elav kaelkirjak jälgab toimuvat nukravõitu filosoofi- lise rahuga, laps aga eirab

tehniksistlikku hullust kogu oma olemusega. Olemusest läh- tuv on ka nende kahe tegevus. Nad ei esine lärmaka destruk- tiivse protestiga, vaid tegemist on ideaaliruu olemisega, mis elab kampaaniatule suletuna iseenese elu.

Juba vöobatakse tarad, ma- jad ja aknadki tehislooma vär- vi, tema märk seisab kogu ajastul. Loomaaednik osutub korraga kaelkirjakuga ühes- koos lukustatud puuris olevaks. Täheenduse saab seegi, et puur on kaelkirjaku mõõdule tõttu ülespoole avatud. Need kõrgu- sed on aga loomaaednikule kättesaamatud. See-eest ulatub laps mööda varbaeda üles ro- nima: lähemale selle silmadele, keda armastab. Analooiliselt mängufilmi suurte plaanide täheendusrikkusega mõjuvad kaadrid kaelkirjaku peaga ja looma sinitaeva foonil peost söötva lapsega. Neis massi- psühhoosist ja objektiivse aja kaduvusest väljatõstetud het- kedes võime näha aktiivsust- sentrit, millesse on koondun- nud teose idee, mis lõpu- kaadrites loogilise lahenduse- ni jõuab. Seda tõdemust kinni- tab ka helitausta muutumine, värvide mahenemine ja tem- porütmilise inimlikustumine. Lap- se ja kaelkirjaku suhtlemist tähistab heli ning — kujutise harmoonia.

Vastandatud on erisugused mõttelaadid, ellusuhtumised.

Üha uusi ja uusi tehiskael- kirjakuid tootev, kõike tehis- likku pimedalt kummardav maailm ühelt poolt ja elavaid väärtusi tunnetav laps, kes nende järel valgusesse kulgeb, teiselt poolt. Lapseleel va- bastab puurist peale kaelkir- jaku ka sinna sulgunud loo- maaedniku: üheskoos lähevad nad läbi hullumeelsuses krampleva linna, mis kiirus- tades end hävitab. Juba ongi inimmass tänavalt kadunud: tormavad edasi-tagasi, pörka- vad üksteise vastu ja plahva- tavad põlema kunagi inimkäte poolt loodud monstrumid; ini- mesi ei ole enam. Kui mul- filmis tähendatud aeg (edasi antud kiirendatud filmimise- ga) ja sellest kasvav tempo tal- valiselt annavad muhedalt koomilise efekti, siis seda- puhku võrsub kokkusurutud ajast ängistus. Sama elamust süvendavad ka kõnet markee- riv heli, kõikvõimalikud mü- rad ja valgustus- ning püro- tehnilised efektid. Keele- ja kultuuribärjäärid peaks film vähemasti tsiviliseeritud maa- des ületama.

Ängistus ületatakse vaba- nemise läbi. Laastatud linnast lahkuvad oma ideaali kannul laps ja täiskasvanu. Looma- aednik on võitnud inertsi, isik- likud eelarvamused ja massi- psühhoosi. Kukile võttes last, keda ta oli alles hiljuti kael- kirjaku juurest eemale tõrju- da püüdnud, järgneb mees nüüd imelisele loomale. Nad kulgevad omas, subjektiivses ajas, mis on sagiva ja ennast- hävitava argimaailmaga võr- reldes selgelt igavikuline. Ek- raani lõpmatusel avatud ruum on tulvil päikesevalgust. Tee selles valguses on teekäi- jate tulevane ja tõeline elu.

AVO ÜPRUS

ARUTATI RAHVATEATRIT PROBLEEME

13. novembril peeti kultuuri- töötajate täienduskursuste raa- mes rahvateatrite peanäitejuhti- de, taidlusteatrite juhtide ning kriitikute vestlusring rahvateat- rite probleemidest. Mõttevaha- tuse aluseks olid Saaremaa Ra- hvateatri peanäitejuhi Rein Roo- välja ning Tartu Vilde-nim. Ra- hvateatri peanäitejuhi Vanda Päi ettekanded. Juttu oli rahvateat- rite praegusest seisust, mida mõned kriitikud nimetavad pai- galtammumiseks. Kuid kas saab- ki väljakulunenud truppidele, oma publikuga harjunud näite- seltskonnalt nõuda eksperimen- ti? Nii riskitakse kaotada oma vana publik, uus aga ei teki nii pea, ja lisaks on rahvateatril oma kassaplaan. Meenutati aegu kümnekond aastat tagasi, mil

rahvateatrid võistu viljelesid küll «keldriteatrit», «jalgrattateatrit» ja «kilgeteatrit», ent nagu ka su- vine amatöörteatrite festival pee- geldas, on Eesti rahvateatrid lõ- puks siiski jäänud realistliku laa- di juurde. Sellistena ollakse kind- lalt kinni ajaloolises traditsioonis, mida publik on ikka hinnanud — nii arvati teatrite juhtide poolt. Arutleti ka näiteringide proble- emide üle, kus ministeeriumi and- metel toimub suur elavamine. Sõnakunst läheb praegu koolides ja klubides taas populaarseks. Hetkel on meie vabariigi regist- reerunud 459 näiteringi. Sai tea- tavaks, et uuest aastast alates kaob ära näiteringide kahepool- ne juhtimine — riikliku ja ame- tiühingute süsteemi kaudu.

KALEV KAUR

TÄNAVUNE «HÖBEDANE PEGASUS»

Esmakordselt anti autoriteetne Itaalia filmi- ja kirjanduspree- mia «Höbedane Pegasus» nõuko- gude autorile 1974. aastast väi- keses Itaalia linnas Pescaras väl- ja antav iga-aastane preemia määratakse parimatele proosa- teostele, näidenditele, filmiste- naariumidele ja näitlejatöödele. Seni laureaatide hulgas on sel- lised nimes nagu Cesare Zavati- ni, Arthur Miller, Marcello Mastroianni. Sel aastal pälvis preemia Nõukogude filmidrama- turg Aleksandr Mindadze kui filmide «Kaitsekõne», «Pööre», «Rebasejaht», «Rong jäi seisma» ja «Planeetide paraad» stsenaa-

riumide autor. Vastne laureaat märgib, et preemia kuulub tege- likult samavõrd tema mõttekaas- lasele režissöör Vadim Abdraši- toville, kellega ta on koos tööta- nud palju aastaid. Pescaras ret- rospektiivprogrammis näidatud filmidest oli menukaimaks «Pla- neetide paraad», mis eelmisel aastal Itaalias Avellino festivalil pälvis auhinna.

Sel aastal on koos A. Mindad- zega «Höbedane Pegasus» jau- reatideks Giulietta Masina Vito- rio Gassman ja stsenarist Ugo Pirro.

«Me elame paradoksaalsel ajal, kus on liiga vähe kunsti-ajaloost mälu ja liiga palju kunsti-ajaloost teadvust,» kirjutab Ronny Cohen ühe lugupeetuma kunstiajakirja «Artforum» 1986. aasta mainumõrris. Ja see lugupeetud ajakiri peab vajalikuks hakata tutvustama, õigemini meenutama 1960. aastate lõpu kunstilugu minimalistliku skulptori Ronald Bladeni näol. Vihjatakse delikaatselt, et ei maksa selle perioodi tähtsust lausa ära unustada. Kunstiajalooline mälu on kindlasti üks neist probleemidest, mille tõttu on meie ajakirjanduses ilmunud artikleid ja seisukohti, mis meelsasti elimineerivad eesti kunsti ajaloost 1960. aastate lõpu, 1970. alguse tugevalt positiivse tähenduse ja otsekui rõõmustavad siiralt ja süüdimatult kõige selle üle, mis enam «nii ei ole». Samuti arutletakse segase pildi üle nii kunsti-teoorias kui ka praktikas. Laiem kolapinna said need seisukohad pärast J. Kaplinski artikli «Kunstist ja metakunstist...» ilmumist, samalaadilistest seisukohtadest viimaseks oli A. Jakovlevi artikkel «Üksinduse provints» ajalehes «Edasi» (1. nov. 1986). Nende vahele on jäänud väga erinevaid kirjutiisi, näit. A. Järve «Märkmeid 1980. aastate kunstist», B. Bernsteini «Triennaaliarutluse ajendil», J. Kaplinski «Postmodernismist meta-kunsti meenutades», («Edasi», 4. okt. 1986), mis kõik omamoodi lahkavad segaduseperioodi. Ja tunnustlik on, et näituseülevaateid ei kirjuta hoopiski mitte väljaõpetatud kunsti-ajaloolased, vaid teiste erialade esindajad. Tõenäoliselt on see kasuks kultuuri arendamisele, kuid samas näitab professionaalse kriitika nõrkust ja autoriteeditust. Siinne artikkel ei ole mõeldud poleemilisena, seda enam, et nii A. Järve kui ka B. Bernsteini seisukohtadega tuleb nõustuda. Kuid nii J. Kaplinski «Postmodernismist...» kui ka A. Jakovlevi artiklil ja sellele lisatud toimetuse märkus ajendasid kaks valulist küsimust: 1) meie kunstkriitika praegune tase ja 2) kriitika käitumine avangardiprobleemidega.

Alljärgnev ei ole ka postmodernismi kriitika meie kunstis (ja üldse tuleks kõigepealt selgeks teha, mis moodi see suund meie kujutavas kunstis avaldub, nii mentaalses kui ka tehnilises plaanis, kuid jäägu see mõne teise artikli teemaks), sest kriitiku jaoks on igasugune uurimisaines võrdse tähtsusega, kuna hea ja halb kunstis on kontekstuaalne nagu kogu kunst isegi. Kuid see, millest tahan kirjutada, tuleb sallimatusest pealiskaudsuse vastu, õigemini selle vastu, et tõsistest kultuuriprotsessidest räägitakse kui mõõdujüvast prahist veepinnal, ja sedagi

näitab ja pakub Anu Ivaski loomingut. Mingitel seletamatul põhjusel on just sellele sügisele sattunud ridamisi näitusi portselanimaalijatelt, on näidatud pretensioone ja pretensioonitust, traditsioone ja neist väljumist. Ja mitte ei tahaks, et Anu Ivaski näitus mõõduks märki maha jätmata, sest — vääramata küll meie seniseid teadmisi kunsti-ajaloost, koolkondlikust ja isiklikust võttepagasist, on näitus terviklik, krambivaba, lahedalt vaikukas ja loomingulises käekirjas ikka uuenev. Anu Ivaski näitust ei võeta vastu, ja vaimu on nii kriitika kui ka vaatajaskond alati kiitusega hinnanud, olgu juttu mis tahes loomeperioodist. Ja kuigi looming on uuenev, kipuvad sõnad ja hinnangud korduma.

On teada, et tema loomingust (mitte ainult näitusel) peavad väga lugu kollektsionäärid, ning nagu praegune näitus tõestab, veel vägagi pal-

SIRJE HELME

vaid meie kohalikes mõõtmes ja lühikestes ajahikutes. Et kasutatakse sõnu ja termineid suvaliselt, et leitakse, et uus mõte on igal juhul parem kui vana, ja et üldse on parem, kui üksainus mõte on korraga. Ei mõelda näiteks selle üle, et avangardismi kriitika läänes on hoopis teise tähendusega kui meil ja et meie siin peakime ikka tõsiselt järel mõtlema, mille üle nägutada.

Ilmselt algab tõesti kõik segadusest kriitikas, kuigi ma ei saa päriselt siiski nõustuda sellega, nagu oleks segadus liiga suur. Rahvusvahelisel tasemel on kunstkriitika sajakordsest läbi arutanud avangardi languse probleemi ja tegelikult lõpetamas ka postmodernismi probleemidega. (On äärmiselt kahju, et artiklil, mis vastavaid probleeme eesti lugetele tutvustaks, kirjutatud juba poolteist aastat tagasi, ilmub almanahhis «Kunst» trükkikodade ümberseadistamise tõttu tuntava hilinemisega.) Niipea kui tekkis postmodernismi apologetika, tekkisid ka reaktsioon ja skepsis, analüüsiti läbi kunstilised, sotsiaalsed, üldkultuurilised tagamaad, võimalikud arenguvarianidid ja jäeti delikaatselt lahtiseks suuna iseseisvuse probleemidest. Mis sellest kõigest eesti kunstkriitikasse on jõudnud? Peaaegu mitte midagi peale kahe teesi — avangardijärgne kunst vabastab ka eesti kunsti pseudo-probleemidest, millest keegi aru ei saanud ja ei võinudki saada, annab talle tagasi loomuliku suhtumise ellu ja lisaks veel vabaduse; teiseks — Eestis pole avangardkunsti õigupoolest olnudki ja see, mis oli, pole olnud mõjutanud meie üldist kunsti-ajaloost. Mõlemad väited on paraku väärad.

Selline tõlgendus sai tekkida üksnes seetõttu, et meie kunsti loomulikkude arenguajad on tõesti mitu korda sügavalt häiritud, kuid kriitika suhtes pole olnud niivõrd häirimine, kui võrd see, et nõudmised, mida tänapäeva kunsti-ajaloolased esitavad professionaalsele kriitikule, pole paraku vastavuses sellega, mida tihti ajalehe veergudel lugeda võime. Tänapäeva kriitika ei ole enam sõbralik hea maitse demonstreerimine või, vastupidi, edev urin maaslama arvel. Oma paremates näidetes orienteerub ta hästiorganiseeritud mõtlemisviisile, aga veel paremates sünteesib seda kultuuri-ajaloost, mis tähendab pidevat erialakirjanduse jälgimist ja protsessi käsitlemist terviku seisukohalt ja loomulikult on meil sellisel tasemel kirjutiisi. Kuid ilma sellest jääb kunsti-ajaloolasele oma subjektiivsuse, vaimukuse või lihtsalt seltskondliku loba demonstreerimiseks. Samas muidugi ei saa igalt arvustajalt nõuda kogu erialalist ja eruditsioonilist tulevarki, seegi oleks kohatu. Pealegi toodavad ilmetuid retsensioone suures osas meie näitused ise, näiteks igal

aastal korduvad suured ülevaatenäitused ei võimalda ju iga kord mingit erisugust probleemi-asetust, see võib juhtuda ehk kord kümne aasta jooksul. Probleemiasetustel väga erisuguste tööde kokkupanekultiveerib arvustustel tühja targutamist või tekitab pealiskaudse ootuse: keegi võiks nüüd ka midagi teisiti öelda. Kriitikut kaitseks võib öelda sedagi, et paraku ei sünni uus kunsti-ajaloolane omapead (hoolimata sellest, et seda kohapeal vist väga oodatakse), ja tavalt ei sõltu ta oma algusaegadel üldse kunstist.

Et viidata kunsteooriate kõige otsesemale sõltuvusele oma kaasaegsest filosoofilisest mõtlemisest, tooksin kolm kõige lihtsamat näidet XX sajandist. Eksistentsialistliku filosoofia, mis esiteks mõjutas tugevasti dramaatilise realismi teket, mille kõige ilmekamaks väljenduseks sai absurdisituatsioonide kultiveerimine; teiseks oli ta otseseks ideoloogiliseks põhjenduseks sõjajärgse Euroopa abstraktsionismi väljakujunemisel. Teine väga tuntud näide seob analüütilise filosoofia suundi ühte minimalismi ja veelgi otsesemalt kontseptualismiga ning on kunsti-ajaloolaselt andnud terve neopositivistliku esteetika koolkonna oma strukturalismi, kontekstualismi, semantilise esteetika ja informatsiooniteooriaga. Kolmas näide ei vaja kommentaare, sest see puudutab sotsialistliku realismi teooriat ja marksistlikku filosoofiat. Nende näidetega tahan ma öelda, et eesti kunstkriitikal ei maksa tõesti uue kunsti-ajaloolase väljatöötamist oodata ja esitada süüdistusi, et ta pole sellega hakkama saanud, on ülekohtune. Pealegi kahtlen ma, kas kunstinikud ikka tõsimeeli vaevuksid uurima Adornot, Barthesi või Lyotard'i (kui tuua võimalikult erinevaid näiteid), sest siis tekitab küsimus: miks seda ometi tehtud pole? Ei saa ju tõsimeeli uskuda, et kui ihaletakse tõsisemat teoreetilist teadmist, jääb see meie kriitika kehva populaarteaduslikkusele taha pidama. Teisest küljest on aga selge, et meie kunsti-ajaloolase parem osa on suubunud kunsti-ajaloo uurimisse ja selles suhtes ei sõnda ma küll ühtki etteheidet teha. Kuid kõik need edasi-tagasi väited, süüdistused ja vabandused ei õigusta üht — seda, et kaasaegse kunsti kriitika on lubanud tekkida

olukorral, kus süüdimatu pealiskaudsus ja kaunis sõnaosavus on asendamas professionaalsust; ja teiseks seda, et ta on lubanud selsamal pealiskaudsusel rõõmutseta (ja mis hullumgi, ise kaasa rõõmutseta) selle üle, et avangardist eesti kunstis ometi lahti sai. Et sai võimalikuks retooriline küsimus: «Kas me pääseme XXI sajandisse ilma, et oleksime intuitsioonilt tundma õppinud, mida tähendas kunst enne avangardi?» Jah, kuidas küll pääsesime XVII sajandisse ilma et oleksime õppinud kunsti vaatama väljaspool renessanssi? Ja kuidas me ükskord õpime küll ära kunstiga suhtlemise väljaspool klassitsismi?

Põhjuseks on, et kriitika ise pole vaevunud tegelema meie kunsti reaalseste tõukejõududega, et ta on häbenematult unustanud tõelised 1950. aastad ja piisavalt unustanud 1960. aastate lõpu. Ma ei taha seda viimast aega meenutada mitte mingist nostalgiasest ja ihaluhest, et ta ikka veel kehtaks edasi samal moel, nagu me teda mäletame. On selge, et sellisel viisil on avangard end ammendanud ja jätnud lahtiseks palju küsimusi. Ja paljud kasutatud teesidestki on osutunud ekslikeks, olgu kõige lihtsamateks näidetaks sotsiaalne naivism ja progressi kultus, samuti traagiline paradoks — orienteerumine demokraatiale ja suubumine täielikku elitarsmisse, asjasse pühendatute suletusse. Praegu võiks vist juba ka öelda, et avangardil puudus humanistlik suhe kultuuriga, ja kitsamalt sõnastades: tal puudus ka oma sublimatsiooniteooria, mida postmodernism on just pakkuda püüdnud. Kuid samas töötas avangardism väga põhjalikult välja vormiküsimused, jõudes ka selles oma loogilise lõpuni kontseptualismi näol ja jättes järele äärmiselt kauni arhetüüpilise mudeli nii esteetiliselt kui ka tunnetuslikul tasandil — idee tühjast valgest ruumist. Avangardism on sajandi kultuurifenomen ja väljastpoolt, temast sõltumata pole seni veel midagi tulnud. Ka postmodernismi vaaeldakse üldjuhul kui osatükki selles protsessis, mitte nii iseseisvana. Ta on pigem kriisi sümptom kui lahendus ja vaa-

tame eesti kunsti — suur hulk vormivõtteid ja ideid, mis praegu meid päris tavalisel kujul ümbritsevad, eriti graafikas, on pärit just omaaegsest radikalismiperioodist. Samuti on see tuntav maalil, tarbegrafikas, raamatukujunduses jm. Suur hulk eesti kunsti vabadusiga on muuseumis sealt pärit. Pean siin silmas vabadust mitte kategooriana, vaid väikesel omadussõnana ja ma ei saa kahjuks nõustuda J. Kaplinskiga, kes usub, et just koos postmodernismiga tuleb vabadus (kategoorialikus mõttes). Kuigi nii ihalt alternatiivi pähe pakutud, ei lahenda postmodernism ühtki probleemi kunstis, vaid tekitab täiesti teadlikult, programmiselt illusiooni, sest ta asendab ja mahendab, muudab kunsti ettearvestavalt inimesele arusaadavaks ja näiliselt sõbralikuks, õigemini tuttavlikuks. Ja ärgem võtkem sedasama postmodernismi kitsalt, ainult nende näidete põhjal, mis sobivad ja mida praegune eesti kunsti-ajaloolane pakub. Temast on tore rääkida, tal on üllaid ideid, millest kandvam on kultuuri-ajaloo ja seotus kohapealsete traditsioonidega, aga ma arvan, et pole ekslik väita — postmodernism on üks kindlamini angažeeritud kunsti-ajaloolase viimase sajandi, nii riiklikul kui ka puhtmajanduslikul tasemel. Suurte galeriide, muuseumide, kunstiari huvi ja osavõtt tema suhtes on iseenesestmõistetav, kuid väga ilmsed on ka liinid — neokonservatism Ameerikas, poliitilise mõtlemise traditsioon Saksamaal, Liitvabariigi kunsti ja Itaalia kompleksne moodsa kunsti suhtes (meenutagem futurismi teke ideoloogiat). Võrdleme seda Nõukogude Liidu puhkenud nn. retrokunsti pöörase laine-ga, mis hoolimata kriitiku skepsisest, näitab jätkuvalt mutatsioone ja edu. Kui osa kunstkriitikat ja osa vanavaid avangardiste välja arvata, siis on kõik selle kunsti-ajaloolase igal tasemel rahul! Just sellepärast sõnastaksingi vastu vaielda ja kinnitada — postmodernismil (kui seda nüüd tõesti terminoloogiliselt õigesti mõista) ei ole vabadusega mingit pistmist. Kui me vaatame kunsti kui kontekstuaalset nähtust (ja seda ta paraku on), siis igatahes mitte.

Kokkuvõttes tahan öelda, et ei maksa pealiskaudselt suhtuda sellesse osasse meie kunstis, mis tekkis 1960. aastatel. Võimalik, et tolleaegne radikalism oli naivne, ja et ta häälgis ei kostnud eriti kaugele, kuid just praeguseks hakkab tema tähendus üha enam ja enam tundma andma. Liitigi, kui sellest põlvkonnast on kasvanud tugevad ja tõsised kunstinikuisiksused. Kontrolligem, et meie kunsti-ajaloolase teadvuse kõrval oleks pidevalt olemas kunsti-ajalooline mälu.

DRAKONI GALERII

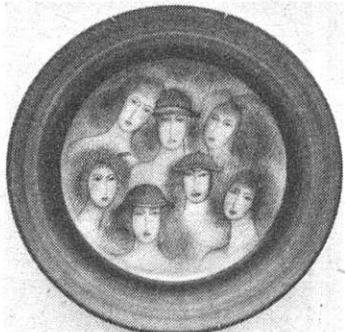

jud. Ja olenemata sellest, kas me nimetame esitatut portselanimaaliks või koloreeritud pintslijoonistuseks portselanil,

et nimetame seda kokkulepitult tarbekunstiks (vaevalt sõnandab keegi neid esemeid küll tavafunktsiooniks tarbi-

da), me naudime neid nagu naudime ka kunsti-ajaloolase vabadust lubada endale luksust luua ilusaid elitaarseid asju. Võimalik, et oma sõltumatus ja väljakujunenud laadis pole Anu Ivask tundnud erilist puudust originaalvormist, olulisim on dekoori loomine ja ta on alati osanud leida (hankida) sobivad alusvormid. (Alusvormide kvaliteedist ja nende ühenäolisusest on küll portselanimaalist kõneldes ikka juttu olnud, kuid ma pole ka kindel, kui paljud meie portselanimaalijatest on üldse võimelised vormi looma, sellega tegelema. Ja ilmselt see polegi nende rida, see peaks disainerite töö olema.) Võib-olla oli see lihtsalt kapriis, mõte proovida... kuid nüüd on dšinn pudelist välja saanud. Mida annab originaalvorm! Ja kui ilus on ka puhas valge portselan! See üsna lühike tööperiood Kaunases on seni üks vähesed või koguni ainus (?) katse meie portse-

lanikunstnikel luua vormid oma töö tarvis. Kõik ülejäänud, mis sellel teemal keelel, jääb praegu ütlema, sest mine tea, äkki ongi kitsad olud need, kust saab ikka õigustust

otsida. Sedapuhku jääb ära ka stiilikriitiline analüüs — kui palju op-i, kui palju pop-i, mis biidermeierlik ja mis juugendlik, ja kas on ka postmodernistlik? Kõik on väga meisterlik ja täiesti ivaskilik.

TIINA KÄSE

1982. a. alates korraldab NSVL Arhitektide Liit igal aastal üleliidulise parimate arhitektuuriteoste ülevaatuskonkursi, mille eesmärk on linna- ja maa-arhitektuuri ehituskunstilise taseme tõstmine, väljapaistvate saavutuste ja nende autorite esiletõstmine. Konkursile võib esitada tootmis- ja ühiskondlikke hooned, elamu, maastikuarhitektuuri- ja restaureeritud arhitektuuriobjekte — ainus tingimus on, et töö oleks valminud eelmisel aastal. See iga-aastane hiiglaslik üritus toimub kahes etapis: esimene etapp vabariiklikel arhitektide liitudes, samuti Moskva ja Leningradi organisatsioonides, kus eraldatud kvoodi järgi valitakse välja lõppvooru tööd, seejärel on lõppvoor Moskvas. 27.—29. oktoobrini toimuski seekordse V üleliidulise parimate ehitiste konkurssülevaatus lõppetapp, kus 18-liikmeline žürii (Eestist allakirjutanu) määras 86 töö hulgas parimatele 7 medalit, 10 diplomit ja 15 eridiplomit, neist viimased uudsete kunstilis-kujunduslike lahenduste ja novaatorluse eest.

Eesti NSV oli lõppvoorus esindatud lubatud viie tööga, kusjuures neli neist said ühe või teise auhinna. (Kuues töö, M. Truu projekteeritud pressiaagentuuri «Novosti» loominguga ja puhkehoone Pärnus ületas meile lubatud piirmäära.)

Kõrgeima tunnustuse, NSVL Arhitektide Liidu medali ja diplomi pälvis Kolga 8-klassilise kooli hoone (Maarja Nummert, sisekujundus Piret Muštšitš). Diplom anti Kingissepa rajoonihaigla juurdeehitusele (Peep Jänes, Ilmar Heinsoo ja Loona Kikkas, sisekujundus Sulev Vahtralt) ning restoranile «Raeköö» (Eva Hirvesoo ja Helgi Margna, sisekujundus Malle Normakult ja Krista Vellesaarelt).

Eridiplomiga autasustati Raikküla kolhoosi kontorklubi hoonet (Ain Padrik, sisekujundus Aet Maasikult).

Niisiis neli auhinda 32 võimalikust ehk 1/8 auhindadest. Statistikaühikutele veel niipalju, et seitsmest medalist läks kaks Leedumaale ning medali said Armeenia, Gruusia, Usbekistan ja Leningrad; 10 diplomist jagus kaks jälle Leedule ning Armeeniale, Aserbaidžaanile, Ukrainale, Vene NFSV-le, Leningradile ja Moskvale igale üks. 15 eridiplomi saajate hulka kuulusid veel neli Läti ja Moskva tööd ning üks Gruusiast, Armeenias, Kirgiisiast, Kasahhist, Ukrainast ja VNFSV-st.

Niisugune on siis ametlik ning kuiv kokkuvõte. Nüüd aga sellest üleliidulisest arhitektuuri tippsündmusest veidi vahetumalt žüriiliikme pilgu läbi.

Esimene tutvumine tohtu hulga plannettidega Arhitektide Liidu Keskmaja kolmanda koruse suures näitusel oli minu jaoks üsna uus. Ohtupoolikult toimus ka žürii esimene istung, kus tutvuti ekspositsioonil esinevatel läbivaadatud referentuuril ettepanekute ja arvamustega ning seejärel vaadeldi põhjalikult kõiki töid. Kuna see kõik toimus žüriiliikmete retooriliste etteastete ning ohtre repliikide ja žestide saatel, saime kõik ka ülevaate üksteisest kui kolleegidest, kellega koos tuleb kolm päeva ühist tööd teha. Seal siis kombati ka ettevaatlikult üksteist, et veenduda, kellega võiks edaspidi seljad kokku panna ning kelle vastu tegutsedes seda tegema peaks. Inimlikult võttes on see kõik ju arusaadav — paljudel žüriiliikmetel olid tihtri päris radikaalselt erinevad arhitektuursed tõekspidamised ja maitse. Inimesed on ju kõikjal ühtemoodi ja see postulaat kehtib ka igasuguse žürii kohta — selles suhtes ei maksaks küll kellelgi mingeid näiliseid ettekujutusi olla. Huvitav oli veel nii paljude erinevate inimeste näitlejameisterlikkust jälgida — võis kuulda ja näha soliidset pakendist serveeritud arukat ja tarka juttu, mõttehõredaid repliike ja tuimavõitu demagoogiat rabeledas esituses, aga ka õilsatest ja teatraalsetest žestidest saadetud kavalat ning lihtvat allikavulinat — oli nii se-

TOOMAS REIN

ARHITEKTUURIPARNASSIL MOSKVAS

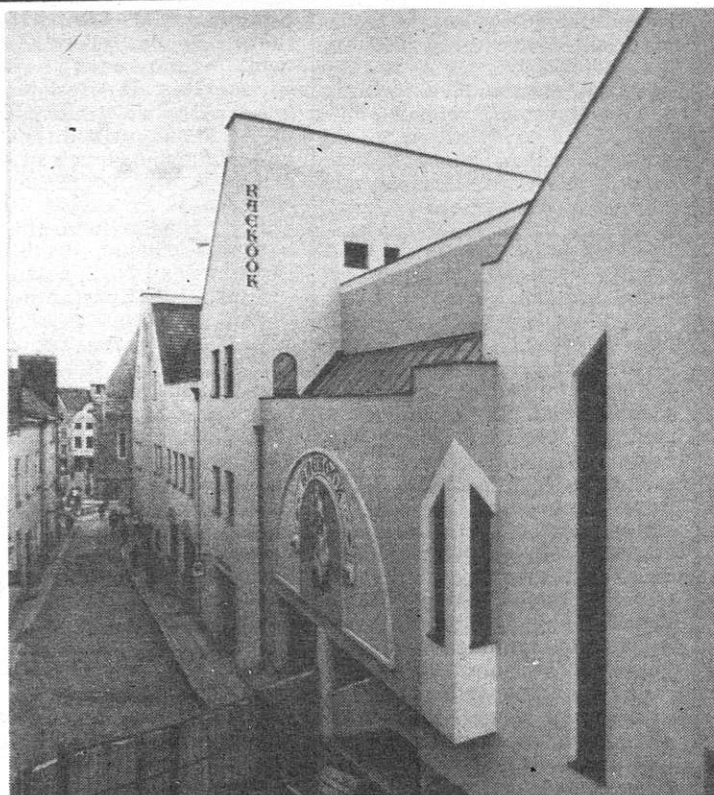
da, teist kui ka kolmandat. Nii mindigi siis hilisõhtul sõbralikult laiali, järgmisteks päevadeks jõudu koguma ja oma plaane pidama.

Teise päeva hommikul oli žüriiliikmetele organiseeritud väike tutvumisreis Arhitektide Liidu Moskva organisatsiooni poolt ülevaatusel esitatud kahele objektile — A. Puškini kortermuuseumi Arbatil ja Üleliidulise Rahvamajanduse Saavutuste Näituse uut näituspaviljoni vaatama. Viimane oli tehnilisest küljest üpris elegantne tänapäevane hoone — jäi meelde suurejooneline hiiglaslik interjäär kõrgel asetsevate, 12 m pikkuste, ühest tükist valgustustorudega (ühe Moskva tehase toodang). Pärast lõunat oli žürii teine istung, jällegi vabas stiilis ning üksteist sõnadega masseerides, kus lepitati veel kokku, et iga žüriiliige pakub järgmisel hommikul avalikult välja oma medali- ja diplomikandidaadid. Öhtul toimus ülevaatuskonkursi tööde avalik arutelu žüriiliikmete osavõtul. See oli retooriliselt ebaühtlase tasemega 3-tunnine etendus, kus paljud žüriiliikmed lootsid oma veel kõhklevaid kolleege soodsalt mõjustada mõttekaaslastest sõnavõtjate kaudu. Eesti puhul see ka mingil määral õnnestus (meie väljapanekut pidasid mitmed sõnavõtjad üheks kõige intelligentsmaks ja kultuursemaks).

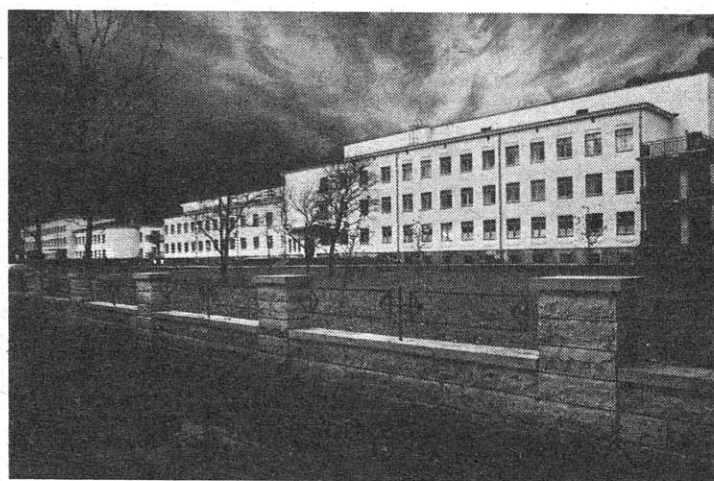
Otsustava päeva hommikul luges siis igaüks kõva ja selge häälega oma kandidaadid ette. Siis tehti salajane hääletamine, mis andis nii medalid kui ka diplomid. Eridiplomid valiti suure hulga kandidaatide hulgas lahtise hääletamisega, kusjuures ohtlikke konkurente nii mõnigi kord avalikult nulliti — selleks tuli manada näole tuim ja osavõtmatu ilme, kätt-tõstvate kolleegide maopilgule vapralt vastu pida ja oma käed sülle jätta.

Kui siis pärast häätelugemist kokkuvõtteid tegema hakati, olid mõnedki asjad mingil määral muutunud. Üllataval kombel oli aga väike Eesti maakool kui tilluke paadike kõik karid äpardusteta läbinud ja võidukalt finišisse purjetanud. Kingissepa haiglal jäi lõpuks poole juuksekarva võrra esimese seitsme hulka pääsemisest puudu, Kuressaare linnus aga jäi eridiplomist ilma ühe häälega — eelistati kõlavamate nimedega, Rastrelli projekteeritud Rundale lossimuuseumi ja Petrodvoretsi Suure palee paraadtreppide ansambli restaureeringut.

Mis mulje siis üleliiduline arhitektuuriparnass jättis ja kuidas tundus Eesti väljapanek teiste hulgas? Näitus oli väga suur, küllalt kirju ja tase-melt ebaühtlane — seal põimusi loomuse ja rahvuse poolest erinevad loojatüübid, arhitektuursed tõekspidamised, oskused ja maitse. Võis näha head ehituskunsti ning samas maotuid ja üleilsest päevast pärit ponnistusi. Kõrvuti olude sunnil lihtsate ehitus- ja viimistlusmaterjalidega töötavate anderikaste ehituskunstnikega võis näha hulgaliselt ka

NSVL AL-i diplom. Restoran «Raeköö» Tallinnas. Arhitektid Eva Hirvesoo ja Helgi Margna

NSVL AL-i diplom. Kingissepa rajoonihaigla juurdeehitus. Arhitektid Peep Jänes, Ilmar Heinsoo ja Loona Kikkas.

arhitektidiplomiga soss-seppi, kes oma ajuvaba tööd marmormägede või kristallikoorimate alla matsid. Ja nii nagu erinevad üksikud taiesed, erinevad üksteisest ka neid loonud inimesed.

Mul oli peaaegu võimatu paljudele žüriiliikmetele selgitada Eesti žürii — Kingissepa haigla juurdeehituse — projekteerimise probleeme ja hoone arhitektuurilis-kunstilisi väärtusi. Neid lihtsalt ei osatud või ei suudetud näha ega talbata — arhitektuuri keskondlikkusest, inimsõbralikkusest, eetilisusest pole tihti vähimatki ettekujutust. Leierdaks vaid kahekümne aasta vanuseid jutte siluetist, aktsentidest ja masside mängust. Kui siis lõpuks viimases hädas ütled, et peale kõigi muude suurte väärtuste on see arhitektuuriüksus veel praegu maailma arhitektuurisüsteemide seas üsna kaasaegne ja nimetatud Itaalia neoratsionalistide ning Aldo Rossit, siis märkad enesekindla ja veendunud oponendi silmis kahtlust veelgi suurenevad — olemasolevale tänu silmaani ilma igasuguste Rossideta läbi ajanud, ajame ka edaspidi. Ühiskondlikul arutelul nimetas A. Gozak seda ehitist kogu maailma tööd hulgas kõige eetiliseks ja sellele avaldusele võib julgelt alla kirjutada — ka minu arvates oli see väikelinna raviasutus konkurssülevaatusel tippteoseid.

Kõrvalepõikena Saaremaa metropolist on viimastel aastatel üldse kujunenud tõeline arhitektuuri Meka tänu rajooni juhtide ning rajooniarhitekt Lilian Hansari väsimatu te-

gevusele. Samalaadsel konkurssülevaatusel eelmisel aastal esindas seda arhitektuurilembest väikelinna T. Kivi projekteeritud «Saare Kaluri» kaunis ja vanalinna hästi sobiv firmakauplus, tänavu siis juba kaks väga väärikat objekti. Nüüd aga mõte, mille tekkimisel tundsin käsi hige-seks minevat! Mul on kindlad andmed, et sel aastal valmis Saaremaal vähemasti viis väljapaistvat ehituskunstiteost. Need on: väga keskkonnasõbralik Kingissepa pangamaja (S. Kasemets), elava vormikõnega Kingissepa tuletõrjedepoo (A. Oruvee), «Saare Kaluri» punase kivikatusega romantiline sektiioonelamu Kingissepas (A. Aasmaa), elegantne ja rikkalikku supergraafikaga elinguhoone Nasval (E. Hanson ja T. Kivi) ning tundliku arhitektoonilise struktuuriga Lümanda kolhoosi keskusehoone (V. Kaasik). See arv on niisama suur kui Eestile eraldatud kohtade arv ka tuleval aastal toimuv VI üleliidulisel konkurssülevaatusel. Mis oleks, kui organiseerida n.-ö. arhitektuurne saajandi matš — Eesti NSV-d esindav tilluke arhitektuuriõbralik saareke üksi gigantide vastu? Tõeline ja sportlik arhitektuuriõber saaks vähemalt unustamatu elamuse ja kui arvestada loetletud tööde arhitektuurne taset

ning temaatilist mitmekesisust, pole edu šansid üldse väikesed (selleks oleks vaja ainult tule-tõrjedepoo hiina- või koreaprasele tornitipule veidi eestipärast kosmeetikat teha).

Nüüd aga tagasi Moskvasse. Ka Raikküla kolhoosi kontorklubi arhitektuurne keel leidis ainult osalist mõistmist — niivõrd võõras ja harjumatu oli see otsestest tsitaatidest lugupidavale inimesele.

Kolga maakool ja «Raeköö» on mõlmad kaunid, aga mõnevõrra üldarusaadavama vormikõnega ja seetõttu ei tekitanud nad mingit poleemikat, vaid teenisid ohtralt kiidusõnu. Väga kõrge oli Eesti väljapaneku arhitektuurfoto kompositsiooniline ja tehniline tase — minu meelest ei jäänud näiteks mõlema Saaremaa objekti mustvalged fotod teinud Peeter Kraas tolli võrragi alla maailmakuulsale ameeriklasle Ezra Stollerile, aga ka muude tööde värvifotod olid nauditavad.

Näitusel torkas silma, et olakse rohkem kodus avatud ja lahtises situatsioonis, s. t. olukorras, kus projekteeritakse uut ja iseseisvat hoonet uude keskkonda. Tulemused muutuvad aga märksa kehvemaks, kui tuleb ehituskunstnikuna töötada ajaloolises keskkonnas või projekteerida juurdeehitust stiilsele hoonel. Seal ei aita enam stereotüüpsed kaanonid, vaid tuleb hoopis tähelepanelikult kuulata looja enda sisehäälet ning usaldada tunnet — need mõlemad on aga tihti peale vähesest tarvitamisest rooste läinud.

Jäi mulje, et nii nagu terve maailm, olemegi piisavalt väsinud suurtest ja kunstiliselt umbsetest kompleksidest ning eelistame väiksemaid ja ehituskunstiliselt rõõmsameelsemaid objekte.

Enamiku liiduvabariikide väljapanekud olid küllaltki ebaühtlased, soodsalt eraldusid näituse taustal Balti liiduvabariigid, iseäranis Leedu ja Eesti — sellega olid ühel nõul nii žüriiliikmed kui ka paljud avalikul arutelul esinenud sõnavõtjad. Leedulastel oli väljas ühe Vilniuse elamurajooni kaubandus- ja ühiskondlik keskus, üks haldushoone Vilniuses, kaks väikest ja hubast ühiskondlikku hoonet nn. Kaunase koolkonnalt ja üks kaubanduskeskus maa-asulas.

Mõlema liiduvabariigi ekspositsioon oli väga tugev ja ühtlane, ka auhindu jagus peaaegu võrdselt. Vahe on võib-olla selles, et leedukad esinevad juba üle kümne aasta tuntud ja teatud headuses, kuid ka eriliste uudsusteta. Nende arhitektuurikeel ei teki erilist poleemikat. Võib-olla just kahe juba nimetatud Eesti arhitektuuriteose uudne ja harjumatu sõnavara tekitas ühelt poolt palju poleemikat, näitas aga teiselt poolt meid erialaselt otsivate ja algupärastena.

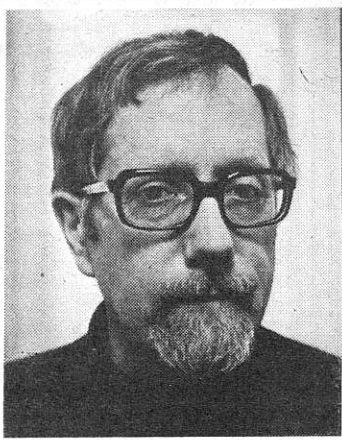
Üle kümne aasta kestnud arhitektuuriuuduste ümberhindamine, arvukad teoreetilised seminarid, loomingulised dispuudid ja hoogne erialane näitusetegvus on ilmselt meile kasu toonud ja kõigele vaata-mata olemis üksteiselt mõndagi õppinud. See kõik oli V üleliidulisel arhitektuuriparnassil selgesti tajutav — tundus, et seesama valuline, kuid edasi-liikumise huvides vajalik protsess seisab paljudel veel ees.

Mida öelda siis lõppkokkuvõtteks?

Nagu suurtel ja mitte just eriti terviklikel üritustel ikka, jäi paljude selgete asjade kõrval painama ka niisama palju segaseid küsimusi ja nende vastuoluliste tunnetega läksin kolmanda päeva õhtul Moskva — Tallinna rongile.

E. LIPPUSEST, E. LIPPUSELE

Sündinud 3. XII 1926; õpingud Konservatooriumis 1940–1951 (professorid H. Laan ja V. Alu-mäe), Leningradi konservatooriumis 1951–1954 (prof. J. Eidlind); 1945–1961 õppejõud Tallinna Muusikakoolis; 1961. tänini TRK-s (1972–1974 ja 1981–1983 de-kaan, 1977–1983 kateedri juha-taja, 1983. aastast õppejõudusala prorektor); aastast 1973 dotsent, 1982. a. Eesti NSV teeneline kunstnik, 1986. a. professor.

On hallides ülikondades kolo-riitseid isiksusi, kelle sära võib teisteni jõuda vaid tasapisi — feda fundma õppides. Endel Lip-puses on rahuliku äratundmist, et mitte ainult siis pole teadmis-tel väärtust, kui kõik teavad meid teadvat. Paraku on teadmis-tega nagu iseloomugagi — kaua ei varja.

Oma tarkvara on E. Lippus ko-gunud mitmest koolist, peamine on aga selle sulatamine ühtsesse süsteemi, mille aluseks on mõis-tamine. Ei pruugigi kohe aru saada — soov mõista lahendab probleemi ikka kiiremini kui mis ta-hes teine tee. See vahest ongi lubanud prof. Lippusel näiliselt kergelt, pedagoogilise töö kõr-valt pidada mitmeid administra-tiivameiteid. Ja on kindel, et pal-jusid segaseid asju selgeks tehes on ta säästnud ümbritsevate ener-giaid.

Aga E. Lippuse põhiline ar-mastus ja mure on ikka olnud viiulimäng ja selle olukord Eestis. Et oleks pille ja poognaid; et oleks palju lapsi viiulil õppimas ja kvalifitseeritud pedagooge neid õpetamas; et iga sellega te-gelejani jõuaks arusaamine, et muusika on midagi talle ja kõigi-le vajalikku; et viiul on üks ilus pill... Selle suutmiseks ei piisa kohuse-, fakti- või mõnest muust tundeist. Seda saavutab vaid väga musikaalne inimene, kellele amet ei ole pelgalt töötegemine. Ja rõõmus võib olla õppejõud, kelle tööteed märgivad M. Ufferti, A. Järvela, U. Kaadu, U. Kristjani ipt. nimes ning kes võib minna fundi uufele noortele teadasa-mist jagama. Kuid aastad? Aastad on kingitus, millest ei öelda ära. Nendeta poleks juubeleidki.

TÖNU REIMANN

10 000 «ESTONIAT»

Tallinna Klaverivabrik on ku-junenud luhtivaks tiibklaverite tootjaks Nõukogude Liidus. Kla-verid «Estonia» on nõutud nii sise- kui ka välisurul (14% toodangust eksporditakse arenenud kapitalistlikesse riikidesse Inglis-maale, Hollandisse, Soome jms). Viimasel kümnel aastal on too-dang uuendatud ja praegu kuu-lub tootmisprogrammi kaks kont-sertklaveri ja kaks kabinetklave-ri mudelit. Uus Chippendale'i stiilis kabinetklaver «Estonia-8» juu-rutati tootmisse 1986. aastal. Pea-le selle tehakse neli mudelit kandleid: rahva-, poolkromaatiil-ne, kromaatiiline ja akordkannel, aastast kokku 190. Aastas toode-takse 470 klaverit.

20. novembril valmis vabrikus kontsertklaver järjekorranumbri-ga 6000. aasta lõpul tuleb 4000. kabinetklaver. Aastavahetuseks on Tallinna Klaverivabrik asuta-misest alates (I. IX 1950) valmis-tanud 10 000 tiibklaverit «Esto-nia».

KOLMELT DŽÄSSIFESTIVALILT

Julgen arvata, et meie teadmised armeenia džäs-sist on üsna napid — tunneme sümfaatset lauljatarit Tatevi Hovanesjani ja kül-lap ka Armeenia Riiklikku Estraadiorkestrit, kes tegut-seb 1938. aastast. 28. oktoobrist —2 novembrini Jerevanis toi-munud teine džässipanovaam andis võimaluse lähemalt tut-vuda armeenia nüüdisdžässiga. Neil on uhkustamiseks põhjust. Armeenia Vabariikliku Esteeti-lise Kasvatuse Keskuse juures tegutseb 13 huvialaklubi ja stuudiot. 1983. aastal rajatud džässiklubi on neist üks noo-rimaid. Klubi palgal on 23 professionaalset muusikut, kes õpetavad lapsi džässi mängima ja kuulama. Nii et järelkasv eelkõige. Klubil on plaadi- ja raamatukogu. Organiseeritakse kontserte, muusikute koh-tumisi, armeenia džässiplaatide salvestamist. Seni suurimaks ettevõtmiseks on olnud kahe džässipanovaami organiseeri-mine (koostöös «Armkontser-di», Heliloojate Liidu ja Kul-tuuriministeeriumiga). Täna-vused džässipanovaami kont-serdid toimusid A. Hatšaturja-ni nimelises suures kontserdi-saalis, mis oli viimase võima-luseni välja müüdnud. Pilk au-ditooriumile üllatas — kuula-jad olid põhiliselt noored, 20–30-aastased. Meeste ülekaal oli

ilmne. Kuulati tähelepanelikult ja reageeriti asjalikult.

Jerevani džässipanovaamil oli külalisi parasjagu, neist tuntumad olid «Dutch Swing College Band» Hollandist, «Ka-dans» Moskvast, «Retro» Riia-st, «Dustar» Ufast ja «Gu-neš» Ašhabadist. Kahju, et meie džässimuusikud tänavu ei esinenud. Võib julgelt öelda, et Jerevanis oli peatähitis oma muusika ja muusikute näita-mine. Bigbändimuusika au kaitses Armeenia Riiklik Est-raadiorkester NSV Liidu rah-vakunstniku Konstantin Or-beljani juhatusel. Armeenia džässi huvitavam poolus on kahtlemata hulk noori heliloo-jaid-pianiste, kes on muusika-hariduse saanud kahel erialal. Staažikam neist on David Azarjan, kelle mäng on im-pulsiivne, kontrastiderohke, virtuoosne; tema emotsiooni-devoos on midagi rannaplikku. Esinemislaadilt on talle küllalt lähedane Vahagn Airapetjan, keda peaksid tundma Tallinna «Tudengijazzi» kuulajad. Stigavamaid elamusi pakkusid Armen Martirosjani laadiline džäss, Artasē Kartaljan trio rahvamuusikast inspireeritud kompositsioonid ja Mikael Za-karjani värvihõrk lüürika. Nende tehniliselt tugevast pia-nistide plejaadist jäid meelde veel Levon Malhasjan ja Ar-

men Ter-Tatevosjan, kes män-gisid koos Moskvast elava ar-meenia supersaksofonisti Alek-sandr Zakarjaniga džässiklas-sikat. Värskeid ideid jagus ka uustulnukail — džässrokkas-sambel «Van» hiilgas rütmikä-sitlusega ja Armeenia Raadio Estraadiorkestri solistidean-sambel, mida juhatas helilooja Stepan Sakarjan, esitas väga poeetilist muusikat. Ka vokaal-džässi traditsioonid on sealmail tugevad, esitajaid on igas va-nuses. T. Hovanesjan jõudis panovaami lõpuks kohale Pra-ha džässifestivalilt. Küll aga kuulsime Elvira Makarjani, kes on täielik vastand Tatevi Hovanesjanile. Tehnikat näib tal jätkuvat, kuid väline või-mutseb sisu üle. Vokalistidest äratas tähelepanu praegune narvalane Sergei Manukjan. Kahjuks ei toetanud tema mu-sikaalset esinemist ansambel «Okean» Groznõist.

Kes armeenia muusikuist kõige enam meeldis? Mulle kontrabassimängija Nikogaios Vardanjan (hariduselt on ta tõelist): pill lausa laulis ta käes, huvitavates viisikäändu-des ilmes mõlemise iseseis-vus. Jerevani teine džässipa-novaam lõppes jamssession'iga kaunis Diližanis, muusikute loomungulises paradiis.

ANNE ERM

Festivali täheks oli ansambel «Arhangelsk» V. Rezitski (pil-dil) juhatusel — kõrgetase-meline grupp, kes valdab üht-viisi hästi nii *mainstream*-džässi kui spontaanset rühma-improvisatsiooni. Vitebski fes-tivali avastuseks oli ansambel «Kollegium» Kaliningradist Vladimir Štšukini elavate sea-

dete ja särava solisti Viktor Avdejeviga (flüügelhorn).

Eesti muusikuid Vitebskis ei olnud.

Vitebsk on ainuke Nõukogu-demaa linn, kus toimub kaks džässifestivali aastas — keva-diti diksiländide paraad ja hiljem siis «Vitebski sügis». Üldiselt peetakse Vitebskis es-matähitsaks teise ešeloni mees-tele esinemisvõimaluste and-mist ja sellisena aitab «Vitebs-ki sügis» nõukogude džässi

arengule rohkemgi kaasa kui tähtede paraadid, nagu neid mitmel pool korraldatakse.

Üks niisuguseid paraade on Leningradi «Sügisrütmi». Mullu valitses seal kõrgekvali-teediline igavus. Tänavune ka-va oli professionaalide kom-mertsifestivali kohta pööraselt põnev. Hulk leningradlasi, mõ-ned neist osalemisõiguse kätte võitnud ülelinalisel konkursil. Üllatusvõimelised tähed: püha-likult lihtne Petras Vyšniaus-kase kvartett (Vilnius), lakoo-nilised V. Gaivoronski—V. Vol-kov (Leningrad), elegantne «Kadans» (Moskva). Enneole-matud koosseisud: VNFSV tee-neline kunstnik Leonid Tšiz-ik duos Vladimir Tšekassi-niga; 40-minutilise sooloesine-mine lõõkpillivirtuoos Vladi-mir Tarassovilt; tunnine *show* marsiga mööda saali ja tur-nimispüramiididega laval Vla-dimir Tšekassini bigbändilt.

Aga see kõik võib ununeda. Kindlasti jääb meelde rahva-muusikast jõudu ammutanud džäss: hakassi folklooriga töö-tav Aleksandr Kutsi orkester Abakanist (festivali avastus), baškiiri folklooriga töötav peh-mekõlaline «Dustar» Marat Juldobajevi juhatusel Ufast, leedu folklooriga töötav tragi-koomiline pianist Gintas Aba-rius Vilniusest, moldaavia folk-looriga töötav külapiilimehe huumoriga pianist Mihhail Al-perin Moskvast.

Esmakordselt oli «Sügisrüt-midel '86» ka rahvusvahelist maiku. Orkestriga «Freskod» (Vladimir) laulis Rita Grigoro-va Bulgaariast. Stiilselt matkis 1930. aastate Benny Goodmani «Praha Svingkvartett» Vladi-mir Klusaki juhatusel.

Eestlasi pole juba kolm aas-tat «Sügisrütmidel» kutsutud.

Leningradi tulevad alati koi-ku ka kõik juhtivad džässiori-ganisaatorid ja -kommentaato-rid. Peamiseks kõneaineks oli seekord Nõukogude Liidu džässiföderatsiooni loomine.

Niisiis kolm festivali. Regio-naalne «Džässipanovaam» Je-revanis, teise ešeloni esilemarss «Vitebski sügisel» ja tähtede paraad Leningradis. Peale nen-de olid festivalid oktoobris Tšeboksarõs (11 000 piletit ost-teti eelmüügist) ja on tulemas novembris Krasnojarskis ning Kaasanis. Mitmekesine ja või-mas on džässitegevus mujal Nõukogude Liidus.

MATI BRAUER

T M M I PILDIKOGUST

18. XI sai 80 Aili Leetva-Müür. Pildil näeme teda ligi 50 aastat tagasi Eesti Draama-teatris Raja Teelena koos Paul Ruubelist Arnoga Leo Kalmeti «Kevade» lavastuses, instse-neering oli tolle «kõigi eest-laste raamatu» esimene üldse (esietendus 7. II 1937). Niisiis oli Aili Leetva näol tegu meie kõigi aegade esimese teatri-Teelaga, kes siis ka Oskar Lutsult eneselt lilled ja ilusa pai sai. Kuid muusikaga on tal sellegipoolest sügavamad ja kestvamad suhted, kuna tolsamal 1937. a. lõpetas ta Kon-servatooriumi Ludmilla Hellat-Lemba lauluklassis.

Pärineb Aili Leetva Narvast. Peatselt kolis ta aga Tallinna, kus 7-aastasena hakkas klave-ritunde võtma tuntud pilli-meistrilt Karl Saarelt, seejärel õppis mitu talve Alice Segali stuudios selle perenaise ema kää all. Tollest ajast mäletab ta ka esimesi esinemisi Must-peade saalis. Tema ülestäh-en-dustest meile: «Pärast Lende-ri Gümnaasiumi lõpetamist 1927. a. läksin EMO koori laulma. Olin 1927. a. alates seotud kui repetiitor küll ka Draamateatriga, kuid minu la-valetulek oli täiesti juhuslik. 1936. a. kutsuti Els Vaarman «Estoniasse» operetti. Varem ta mängis Draamateatris, olime peaaegu lõpetamas «H./ Vis-napuu «Maa-aluseid», direkt-sioon oli hädas, sest draama-näitlejatest keegi laulmisega ei tegelnud. Leo Kalmet pöö-rdis viimases hädas minu poole, sest mulle oli see muusi-ka tuff ja suure puiklemise peale nõustusin proove tege-ma ja nelja päeva pärast oli esietendus — autor ja juht-kond jäid rahule ja mind ar-vati näitlejate koosseisu, kus töötasin 1947. aastani.

Kui «Estonias» likvideeriti sõnadräma ja ühendati Draa-mateatriga, jäin viimasesse edasi hääleseade õpetajana. Siis kutsus Priit Põldroos mu veel teatrikooli õpetajaks, see-järele aga Anna Ekston balleti-kooli, kus töötasin klaveriõpe-tajana pensionile minekuni 1966. aastal. Siiani aga tegelen veel hääleseadjana ETV dikto-ritele.»

Kultuurilugu on ka igasu-guste inimestevaheliste seoste lugu, seepärast olgu teada, et Aili Leetva on meie kaasaeg-se viievõistluse omaaegse fippmehe Hillar Müüri ja klar-netist Ants Müüri ema, sugu-lussidemed on aga ulatunud (õepoja abikaasana) Mart Saareni välja. Nii suureka see Eestimaa siis ongi ja mõned tema kaheksakümnesed näe-vad praegu välja vaid kui kuuekümnesed!

IVALO RANDALU

AUNIMETUSI

Eesti NSV teeneline kunstnik
MARIKA EENSALU,
RAT «Estonia» solist

Eesti NSV teeneline kunstnik
ILLART ORAV,
RAT «Estonia» solist.

Vastukajana TRÜ õppejõu Rait Maruste kirjutisele «Mida õpib juristiks pürgija?» (SV, 29. 08. 86) on tulnud mitmeid arvamusi.

Jurist Jaano Odar leiab, et õige mõistestahistus on *jurisprudents*. Sellealaseid teadmisi omandavad tulevased juristid nii kõrgkoolis kui ka keskastme koolis. Sõna on pisut unustusse jätud, kuid seda viga on lihtne parandada, kui nimetus taas kasutusele võtta.

Õigustegevus on tõepoolest harjumatu. Pole vajadustki uue sõna järele, kui ammune — *jurisprudents* — on olemas. Argikeeles juurdunud *juura* jääb nagunii käibele.

Johannes Tünn arvab, et vastus esitatud küsimusele on lihtne: juristiks pürgija õpib *juurat*. Uute sõnade pakkumisel vanade asemele tuleb arvestada tuletamisvõimalusi ja tarvitamisvõimalusi. Sõnal *juura* kõike seda on, temaga seotavad tuletised *jurist* ja *juristlik*. Pakutavad *õigustegevus* ja *jurisprudents* ise ning nende tuletised (*õigustegevuslik*, *õigustegevuslased*, *jurisprudentslik*, *jurisprudentslane*) on kohmakamad kui *juura* ja selle tuletised.

Et matemaatikud ei paku õppida matemaatikateadust ega filoloogid keele- ja kirjandusteadust, oleneb muide sellest,

«Sirbi ja Vasara» 25. juuli numbris ilmus Olo Keeduse igafi ajalikk artikkel «Lennuk ei ole laev, kino pole film». Olles täiesti nõus autori seisukohtade enamusega, ei saa siiski leppida arutlusega «lennukikandja» ümber. Et sama viga laevatüüpide nimetustega esineb ka ENE-s (2. kd., lk. 227), kus «lennukikandja» on nimetatud «lennukiemalaevaks», siis paar sõna selgituseks. «Lennukikandja» ja «lennukiemalaev» on kaks ise asja ja meil kättesaadavaks teatmeteostes on see küsimus ammendavalt selgitatud (vt. Советская военная энциклопедия, т. I, М. 1976, с. 17).

«Lennukiemalaev» (vn. авиаматка) on vananenud ja kasutuselt kadunud laevatüüp. See on selline laev, mis kandis oma pardal hüdroplaane ehk vesilennukeid, laskis need spetsiaalse kraana abil vette ja tõstis veest jälle pardale. Lennukid startisid ja maandusid vette. «Lennukikandja» (vn. авианосец) on aga selline laev, mille ehitus võimaldab lennukitel startida ja maanduda laeval pardale. Seesugust vahet teha ka teistes keeltes, näiteks saksa «Flugzeugmutter Schiff» ja «Flugzeugträger».

HANNES VALTER, ajaloolane

Et vene-eesti sõjanduse sõnaraamatu väljaandmine kirjastuses «Valgus» venib, tekitavad ikka ja uuesti probleemid ühe või teise sõjandustermiini tõlkimisega, mis tihti johtuvad sellest, et nii tõlkijal, toimetajal kui lugejal puudub või-

Eelmisel keeleveergudel (SV 10. 10. 86) kirjutas Tiit Sepp sellest, kuidas heinategemise ja viljakoristamise asemel üha enam on hakatud kõnelema sõdavarumise ja viljavõtmise. Autori seisukoht oli, et eriti see viimane on sobimatu väljend, õigem oleks ikka rääkida viljakoristamisest või viljalõikusest.

Samal teemal on meile kirjutanud teisedki lugejad. Sõja- ja tööveteran Oskar Kurvet leiab samuti, et vilja võtmisest rääkida on kohatu. Tuleks ikkagi jääda traditsiooniliste väljendite heinategu, viljalõikuse ja viljakoristamise juurde. Ka on O. Kurvet sõdavarumise liialdamise vastu. Tema arvates v a r u d a saab alles seda, mis juba on toodetud. Enne tuleb heinategu lõpetada, alles siis saame hakata heina kui loomasööta varuma.

KUIDAS NIMETADA JURISTIDE ERIALA

et sõnas *matemaatika* juba peitub teaduse mõiste, ja sellest, et filoloogid pakuvad õpida mitte ainult keelt ja kirjandust, vaid sellega seotavat teadusvaldkonda, nimelt *filoloogiat*.

Sõna sekka ütleb Leo Karlov Austraaliast Sydney ülikoolist.

«Mäletatavasti otsis autor juristiks õppija poolt õpitava aine niinimusele *õigustegevus* paremat alternatiivi, pakkudes ise termineid *õigustegevus* ja *jurisprudents*, kuid samal ajal tõdedes ka nende puudusi.

Esitan omalt poolt termini *juristika*. Mõeldagu: kui inimene on lingvist, siis ta on õppinud lingvistikat. Slavisti ainealaks on slavistika, germanistil germanistika ja fennougristil fennougristika. Stilistid tunnevad stilistikat, faunistid faunistikat ja folkloristid folkloristikat. Mis siis oleks loomulik, kui et juristiks pürgija peab õppima *juristikat*? See sõna sama hästi kui seletab ennast ise, olles hoopis lühem ja lihtsam raskepärastest *jurisprudentsist*.

Maili lingvist — lingvistika eeskujul saab tuletada teisigi õppeaine-, uurimisala- või te-

gevalanimetusi, kui neid juba olemas ei ole ning nende järele peaks vajadus tekkima, näiteks sidealaterminid *radistika* ja *telegrafistika* või sõjandusse kuuluv *tankistika*. Poolnaljatamisi võib loetelu jätkata: *humanistika*, *feministika*, *nihilistika*, *karjeristika*...

Õigusteadlane Peeter Kask ei ole nõus R. Maruste seisukohaga, et vene terminil *правоведение* puudub adekvaatne vaste. Selleks on ju *õigusteadus*, nagu annavad vene-eesti ja eesti-vene sõnaraamatud. Ka S. Ožegovi vene keele sõnaraamatus (M. 1985) on selgelt öeldud, et *правоведение* — наука о праве, s. t. teadus õigusest ehk õigusteadus.

R. Kask jätkab: «R. Maruste pakub uut vastet *õigustegevus*, et vältida erialanimetuse *õigusteadus* kasutamist kesk-eriõppeasutustes. Selleks pole põhjust, sest õigusteaduse õppimisega nendes õppeasutustes siiski tegeldakse (iseasi, millises ulatuses) ja sellest ei vähene sugugi kõrgkooli õigusteaduskonna õppejõu ja üliõpilase prestiiž. Liitagi toimub tõlkimine ja terminikujuendus kindlate reeglite kohaselt, mis ei allu niisugustele kaalutlus-

tele. Mis puutub *правоведение* teise võimalikkude vastesse *jurisprudents*, siis siin ei seisne viga mitte selle termini mõnetises elitaarsuses ja raskesti arusaadavuses lihtsama keelepruugiga inimestele, mida annab selgitustööga parandada, vaid asi on hoopis võõrsõnade liialdamises seal, kus sobiv eestikeelne väljend on olemas.»

Jääb vaid lisada, et *правоведение* normaalne põhivaste on tõesti *õigusteadus* (vrd. *естествоведение* — *loodusteadus* jms.), selle kõrval on võimalikud muidugi ka *jurisprudents* ja *juura*. Mõnes seoses aga on nii *õigusteadus* kui ka *jurisprudents* liiga pretensioonikad, sel juhul on võimalik kasutada muidki keelendeid, näiteks omadussõna *õiguslane* või nimisõna *õigusõpetus*. Nii võib näiteks kõnelda *juristilise* e. *õiguslase* konsultatsioonist, juhtivate töötajate *õiguslase* teadmiste täiendamise, *õigusõpetuse* korraldamise kesk-eriõppeasutustes ja mitmesugustel täienduskursustel jne. Omamoodi huvitav leid on Leo Karlovi poolt pakutud *juristika*. Valikuvõimalusi peaks piisama.

LENNUKIKANDJA või LENNUKILAEV?

malus vaadelda üksikuid sõjandustermiнологia mõistevaldkondi tervikliku süsteemina. Üksikute lülide juhuslik süsteemiväline käsitlemine võib aga viia subjektiivsete vaadete või eksitavate vigadeni.

U. Keeduse igati korrektses ja põhjendatud artiklis, milles on põgusalt puudutatud seda lahingulaevade* klassi, oleks võinud tõesti täpsustada, et terminit *lennukiemalaev* (авиаматка) kasutati omal ajal praeguseks vananenud mõiste tähistamiseks. Ka võinuks julgelt soovitada lennukikandja (авианосец) asemel «veelgi lühemat ja suupärasemat» *lennukilaeva*, sest *lennukikandja* pole eriti õnnestunud variant, kuna see tõesti võib (U. Keeduse õige märkus) tähistada ka lennukite «õhus tassijat».

Lennukilaevade alaliikideks on *universaallennukilaev*, *allveetõrjelennukilaev* ja *ründe-lennukilaev* (vene keeles vastavalt многоцелевой авианосец, противолодочный авианосец, ударный авианосец). Peale selle kuuluvad sõjalaevastik- kude koosseisu veel *kopterilaevad* (вертолетоносцы), mis omakorda jagunevad *dessant-kopterilaevadeks* ja *allveetõrjekopterilaevadeks* (vn. десантные вертолетоносцы, противолодочные вертолетоносцы). Kõik neil laevadel baseeruvad lennukid või kopterid moodustavad *laevalennuväe* ehk *teki-lennuväe*, kuna laevade endi üldnimetuseks on *aviokandelaevad* (авианесущие корабли).

Igati tuleb nõustuda U. Keedusega, et ka «raketikandja» peaks võtma «õigema, täpsema ja mõistlikuma kuju» — *raketilennuk* või *raketilaev*. Lisada võiks ainult näitena ühe «tänapäeva lahingulennuki» üsna keerulise nimetuse: *ülehelikiirusega ilmakiindel [reaktiiv]raketilennuk* (реактивный сверхзвуковой всепогодный ракетноосец). Raketilaevu on tänapäeva merejõududes aga palju. Mõned näited: *pealveeraketilaev* (ракетноосный надводный корабль), *raketiaatomiallveelaev* (атомная ракетная подводная лодка), *raketitõrpedaatomiallveelaev* (ракетно-торпедная атомная подводная лодка), mis on relvas-

tatud *raket-tõrpedodega*, *raketiaatomiristleja* (атомный ракетный крейсер).

Muudest lahingulaevadest pole alati õigeid vasteid kasutatud järgmistel juhtudel: *allveetõrjelaev* (противолодочный корабль), *allveetõrjeristleja* (противолодочный крейсер), *miinitõrjelaev* (противоминный корабль), *õhukaitseristleja* (крейсер ПВО), *õhukaitsealaev* (корабль ПВО), *miiniveeskar* (минный заградитель), *võrktõkkeveeskar* (серевой заградитель), *radiookatsiooniluu-relaev* või *radarluurelaev* (корабль радиолокационного дозора) jt.

Kõik näited on pärit Moskvas 1984. aastal väljaantud sõjandusleksikonist (Военный Энциклопедический Словарь) ja kuuluvad enamasti lahingutehnika uusimate liikide valdkonda, kuid jätkuva võidurelvastumise tingimustes tekib neid üha juurde. Nii näiteks on hakatud kurikulsalt «New Jersey» tüüdi massiteabehendites nimetama *raketitõrpedaatomiallveelaev* (линкор-ракетоосец, KTV «Vremja» 16. 09. 86).

Loodan, et toodud lühike väljavõtte tänapäeva lahingulaevade nimetuste süsteemist on abiks nii tõlkijatele, toimetajatele kui lugejatele.

ENN VESKIMÄGI

VEEL VILJAVÕTUST JA SELLEGA SEONDUVAST

Ka Tiit Vahemets Paidest on täiesti nõus T. Sepaga, et vilja ei võeta, vaid koristatakse. Mõistlik vahekord inimese, looduse ja vilja vahel peab kajastuma ka keelepruugis. Viljakoristusvahendid ja -viisid on aegade jooksul muutunud. Kõik ikka selle nimel, et vili saaks kiiresti koristatud ja varju alla. Selles seoses ei saa hästi aru T. Sepa lõppjäreldest, kus ta ütleb, et «koristagem või lõigakem vilja ja tehkem seda nii, nagu oli kombeks isadel ja isaisadel». Kuidas seda mõista, kas tõesti kombainide asemel taas sirpidega vilja õsuma? küsib T. Vahemets.

Vastame siin T. Sepa eest. Loomulikult pole mõeldud sirbi ja vikati juurde tagasipöör-

dumist, vaid jutt on peremehetundest, sest, et leivaviljasse tuleb suhtuda austuse ja lugupidamisega. Ükskõik mis riistade või masinatega me viljasaaki ei koristaks, tehkem seda arukalt ja hoolikalt, täie vastutustundega, nagu tegid seda meie esiisad.

Ent nüüd andkem sõna raadioajakirjanik Lembit Siimastele: «Ei tea, kuidas on mujal, kuid Lääne-Eestis ei ole *vilja võtma* sugugi uusaegne nuri-looming, vaid ammuaega käibel ütlemine (nagu seda on ka näiteks *kala nõudma*). Võin seda kinnitada, kuna olen lapsepõlves ja noorusaastail elanud kuues paigas Hääpsalu ja Tallinna vahemal. *Vilja võtma* on meele varasest lapsepõlvest peale. Enamasti tehti

vahet tali- ja suvivilja vahel. Talivilja (rukist) *lõigati*, suvivilja *võeti*. Seevastu *vilja koristama* on sealmail käibele tulnud hilisajadel, seoses kollektiviseerimisega, seda pole vana põlvkonnaga siiani omaks võtnud. Varem koristati ikka vaid tuba, kolikambrit või muud paika, kus oli midagi üleaurust, tarbetut. Vilja teavasti ei saa tarbetuks pida, sest see on tulnud kätte raske tööga. Ja kuidas *võtma* oma ülle tähenduse siis kaotab, kui me räägime «kartuleid võtma»? Keelendi üle nurisemiseks peab kõigepealt (rahva)keelt ja selle traditsioone tundma.»

* Vilja ära koristama on küll juba Wiedemannil. — Toim.

AGA MIKS EI VÕINUD NII TÕLKIDA?

Lugesin eelmistest «Keele-veergudest» mõninga hämmeldusega V. Lattiku kriitilisi märkusi Rex Stouti «Testamendi» tõlke kohta. («Nii oligi tõlgitud»). Kritiseerida saab muidugi iga tõlget — ühte rohkem, teist vähem —, aga see sõnavõtt küll ei ajenda mind kui kõnesoleva raamatu tõlkijat enesele tuhka pähe raputama. Tavaliselt on kombeks tõlke kritiseerimisel rääkida ka sellest, kuidas originaali stiili on edasi antud (isegi kriminaalromaanide autoritel on oma stiil). Sm. Lattik on tõlkest — ilmselt seda originaali võrdlemata — välja noppinud mõned laused ja lausekatkendid ning väidab, et need polevat «normaalses eesti keeles». Aga kui kõik Archie Goodwini vaimutsemised ümber panna sellesse normaalsesse ja oma normaalsuse tõttu paratamatult mõnevõrra lamedasse eesti keelde, siis mis jääb stiilist järele?

Vaatame mõnda esitatud näidet. «Wolfe surus peopesaga õhku ülalt alla» (*Wolfe pushed air down with his palm*) — ei saa ju tõlkida «Wolfe lõi käega», mis konteksti üldse ei sobi. «Mine tigu taga ajama» (*Go chase a snail*) — miks peaksime laskma ameeriklastest vennal oma ameeriklastest õe saata just nimelt metsa või potilaadale, kui otse-õige kõlab küllalt hästi? «...Fredi Iirimaa — kaart» (*...Fred's map of Ireland*) — kui autor tahab vihjata Fred Durkini iiri päritolule, miks tuleks siis kasutada neutraalset väljendit «Fredi nagu»? «...hiir jooksis mööda mu selgroogu üles» (*...a mouse ran up my spine*) — «normaalne» tõlge oleks vist «mul jooksis külmavärin üle selja», on see siis parem? «Oleksin ma ometi kinganinaga tema vundamenti toetanud...» (*If only I had sunk my toe in his fundament*) — kas tõesti oleks tulnud tõlkida «Oleksin ma ometi teda jalaga lõõnud...»? «Keskööks olin ma valmis aknaklaasidesse auke närima» (*By midnight I was ready to bite holes in the windows*) — võiks ju tõlkida «Keskööks olid mu närvid täiesti läbi», aga miks? «...kui hakkate nõrdimust avaldama, siis ainult pumpate enesele verd pähe» (*...if you start pumping up indignation it will only rush blood to your head*) — «normaalne» tõlge oleks arvatavasti «...siis ainult ärritate ennast».

Mõnel juhul pole kritiseerija nähtavasti aru saanud, millele autor vihjab. Näiteks: «Inimestele, kellele meeldib värsket liha, on raadio ikka küll tõeline õnnistus» (*The radio certainly is a blessing for people who like their meat fresh*) — pilgatakse inimesi, kes raadiost kuulevad, et kusa- gil on toimunud mõrv, ja sündmuskohata uudistama jooksevad.

Kritiseeritud juhtudel tundub, et suhteliselt otsesed tõlked on ilmekamad ja õigustavad ennast rohkem kui «normaalsust» taotlevad ümberülemised, seda enam, et siin pole tegu idioomidega, vaid autori isikupäraste väljenditega.

RALF TOMING

Teadupärast stimuleerivad kultuuriloomingut elulised inimvajadused, mis teisevad koos nende rahuldamisega (ka rahuldamatusega). Ajaloosises vaates areneb kultuur algselt kasulikkuse ja funktsionaalse täiuslikkuse suunas (vastupidavus, ökonomism, otstarbekus). Seesama seaduspära toimib ennekõike elavas looduses, nimelt kui süsteemide ja olendite elujõu ilmnevus. Looduses, aga ka ühiskonnas on funktsionaalse täiuslikkuse korrastatud olemus mõnikord sedavõrd varjatud, et avaneb alles eriuurimuste tulemusel. Seepärast paraku juhtubki, et looduse tarka enesekorraldust, samuti kui ühiskonnas toimivat seaduspära (isereguleerimist) mõlema kahjuks rikutakse.

Vormi funktsionaalse täiuslikkuse tajumine juhib sisu ja vormi harmoonia mõistmisse, ja see tunnetus pakub esteetilist elamust. Tajume seda kui vormikujunduse puhtust, eluavaldust (kasvamise, liikumise, rütm) ilmest, värvuste puhtust ja kooskõla. Looduses võib seda kõike leida ja eelkõige tuleb seda võtta kui füsioloogiliselt meeldivat. L. Stolovitš ütlebki, et «seaduspäraste suhete meelelised tunnetamised funktsioneerivad meeleorganid kõige normaalsemalt ja nende tegevus toob meile isegi füsioloogilist rahuldust» («Esteetiline väärtuse olemus». Tln., 1976, lk. 67); autor peab sel viisil äratatud ilutunnet esteetiliseks.

Me kõneleme vahel elunähutuste ja looduse poetiseerimisest. Tegelikult tähendab see siseminalist lähenemist loodusele ja elule üldse. Elamuse saab siis, kui looduse kohta ei tehta üksnes otsustusi ja järeldusi (see on meie õpetuse põhirõhk), vaid andutakse ka vabale kujutlusemängule, elavdatakse suhteid nähtuste ja esemetega, sealhulgas looduskeskkonnas leiduvate kultuuriobjektidega. (Meenutagem siin eriti J. Piiperi raamatut «Pilte ja hääli Eesti loodusest» kui looduse poetiseerimise tähelepandavat näidet, mille aluspõhi jääb ometi teaduslikuks.) Siis ergastub emotsionaalne sfäär ja alateadvusest kerkivad uued tähendusvarjundid sootuks uudseis seoses. Nii võime sügislooduses näha lihtsalt järjekordset vegetatsiooniperioodi lõppemist. Poetilisest lähenduses süguneb aga kõigekaduvuse aimus — värvid ja vormid anuvad märku peatsest hääbumisest, ja siis jõuab inimene ka omaenda kaduvuse aimuseni. Muidugi võivad terenduda ka teistsugused visioonid, nagu näiteks K. E. Söödi värsides: «Ma kõnnin hilisel õhtul veel üksinda metsateel...» On ülimalt tähtis, et elavkontaktidest loodusega, aga ka hästi valitud kunstilistest tekstidest süguneb õpilaste teadvusse ja alateadvusse arusaam looduse põhioludest — elu tähtsusest ja edasikestmisest, õitsengust ja hääbumisest. Siit saavad alguse mõtisklused inimsaatuses, inimese ja looduse ühtekuuluvuses: see on dialektilise mõtlemise kool ning tunde kasvatusel algus.

Sel viisil inimestab kunstitegevus loodust ning loodusilmingud omakorda saavad nii looja kui ka vastuvõtja jaoks kultuuritähenduslikeks.

Küllap on õpilastele huvitavaid needki tõsiasjad, et loodus ilmutab kultuuritüübilisi vastupeegeldusi, mõnikord otse paradoksaalseid.

M. Kagan: «... kui peame lõvi kauniks loomaks, aga hüljest inetuks, siis ainult seepärast, et lõville omased jõud, julgus ja osavus on inimesele ideaalomadused, aga «hülgeks» nimetame inimest, kui tahame öelda, et ta on mihakas, kohmakas, vormitu... inetu...» Eskimod arvavad hülge kohta sootuks teisiti. Kui misjonärid neid ristiusku tulid pöö-

rama ja paradisiist rääkisid, küsisid eskimod: «Aga hülged? Te ei rääkinud midagi nendest. Teie taevast ei ole hülgeid, aga hüljesteta taevast meile ei sobi.»

Need näited kultuuritüpoloogiast osutavad rahvuskultuuride äärmiselt püsivatele erisustele, seega siis lähtekoht ka internatsionalistlikuks kasvatusel.

F. Eisen rõhutab 1986. a. kalenderteatmikus: «See /loodushoid/ eeldab kõigi ühiskonna-

bioloogiaõpetaja püüdma loodusliku ja tehniliku suhetamise poole.

Bioloogia esitamine näitena õigustab esijoonest seepoolest, et loodus on kultuurimärkide püsivaim kandja ning vahendaja. Kuid põhimõtteliselt on kultuurilised, sealhulgas esteetilised väärtused võimad looduses kõigis õppeaines; nagu öeldud — ka ränges matemaatikas. Nõo keskkooli almanahi retsenseerides olin otse rabinud selle kooli matemaatikaõpetajate poeesiametsu-

ei saaks mõeldamises vastu võtta (küll aga teadmisi kui «asju iseeneses»), kultuuri vastuvõtt eeldab nii emotsionaalset kui ka vaimset sisseelamist.

V. Esteetilis-kunstilise kasvatusel ei ole koolireform siiani midagi juurde andnud — ei kvalitatiivselt ega õppemahuliselt. Vahetult enne kaotasime õppeplaani korrigeerimisel ühe nädalatunni 11. kl. kirjanduskursusest. Võrdleva pedagoogika andmeid on selle kasvatusala õppeplaani line maht

hõlpsam sisendada ühiskondliku mõtlemise algeid, õpetada neid tegutsema aktiivselt, iseseisvalt ning teadlikult ühis-tegevuse vaimus.» Kuidas on lood kehakultuuriga meie koolides? — see pole enam minu teema.

VI. Kurdetakse, et pole teist kasvatussfääri, mille teoreetilised ja metodilised alused oleksid nii puudulikult läbi töötatud kui esteetilises kasvatuses. Leitakse koguni, et «niisuguse seisukorra juures ei tarvitse imestada, et isegi esteetilise kasvatusel olemuse piiride küsimuses ei ole esteetikud tänini leidnud põhimõttelisi üksmeelt» (Вопросы философии. 1986, № 1, c. 5354). Meil on sel- lelähedast arvamist avaldanud prof. I. Unt.

Teooria tähtsust põrmugi eitama pean «täiusliku teooria» päralejõudmise ootusi täiesti viljatuks ja lojutavaks. C. R. Jakobsonil polnud mingit õpikuteooriat, aga kirjutas ometi vaat' et tänini parima eesti kooliõpiku (mõtle «Kooli Lugemise raamatut»); J. Käis oli küll teoreetiliselt haritud mees, kuid lõi oma kooliühe- duseliku algõpetuse kildhaaval ja kõige tihedamas läbiarvamis- praktikaga; meieaegsed teene- kad kunstipedagoogid on kits- sikuist oludest hoolimata (mõ- neti ehk meie kiuste) üleüldi- list tiipset näidanud. Mis neid on aidanud? Arvan, et põhimõtteliselt õige töösuund (selleks teooriat jagub) pluss nõrke pedagoogiline intuitsioon. Nende (ja mitte põrmugi üksikute) tulemuslikkust lubab väi- ta: esteetilis-kunstilise tege- vuses hõivatud õpilased on so- siaal-kõlbelistelt hoiakutelt pa- rim osa õppurkonnast. Ja last not least — negatsiooni heie- tamise norgudes ei liigu me pedagoogikas sammugi edasi!

VII. Püüame esteetilis-kunstilise kasvatusel olukorda meie vabariigis kuidagi kaardistada, kas või mõnes määravamas punktis. See on tarvilik pendel- divate hinnangute mingsis ta- sakaalu viimiseks. Valisin aru- luslähete I. Undi artikli «Hin- nata ja luua ilu» (SV 1984, nr. 51), mille suhtes tervikuna ta- haksin komplimentaarne olla. Paraku leidub kirjutises ekssi- viivusi, mis, veider küll, näi- vad johtuvat ka juhtiva di- daktiku professionaalsest hoi- akust. Jätan kõrvale kõik selle, mis ilmtingimata on õige (ja see on valdav).

I. Unt kirjutab: «Ei ole ühtki teist kommunistliku kasvatusel komponenti, kus eesmärgid, sisu ja realiseerimise vahendid oleksid nii segased (loe: kui esteetilises kasvatuses — K. L.). Näiteks vaimses ja kõlbelises kasvatuses me üldiselt teame, mida me tahame... Esteetilise kasvatusel kõige üldisemad eesmärgid me muidugi ka tea- me, selleks on kujundada või- met mõista, hinnata ja luua ilu. Ent üksainsust aste sellelt kõige abstraktselt tasemelt alla- poole, ja segadus algabki.»

Esiteks. Kunstiainetest ning teiste ainete (eriti reaaliainete) erinevus seisneb muu hulgas selles, et esimeste objektid on kunstilised (sealhulgas, J. Lot- mani järgi, ka ikoonilised teks- tid), ülejäänul valdavalt algo- ritmilised tekstid. Järelikult ei ole ühete järelduste tegemine näiva korrastatuse astme alu- sel õige. Veel enam: traditsio- nilise didaktika järjekindlam rakendamine kunstiainetes ei ole õigustatud; kunstiainete frontaalne allutamine käibivale didaktikamudelile oleks selle õpetusregiooni jaoks hukatuslik. On alust rääkida didaktika eri- harust — kunsti (pedagoogilise) didaktikast, mis, tõsi küll, kattuks suuresti erimetoodika- tega.

Teiseks. Ilmvoimatu on tõe- tada, nagu oleks esteetiline (õigem oleks öelda — kunstiline) kasvatus kõigist külgedest — teoreetiliselt suunduselt, õp- pekorralduslikult (sealhulgas eriti eesmärgistusest), raken- duslikult ja tulemuslikult — korralagedam kui näiteks vaimne ja kõlbeline kasvatus

KALJU LEHT

HARIDUS JA KULTUUR

NENDE VÕORANDUSES JA LÄHENDAMISVAJADUSIS

liikmete kõrget teadlikkust, haritust ja kultuuri.» Ja edasi. «On aeg «ökologiseeri- da» koolide õppeained, et loo- dushoiu ja looduse kaitsmise ideed jõuaksid õpilasteni sü- gaval tunnetatuna (sõrendused K. L.) ning moo- dustaksid nende hariduse ja harituse lahutamatu kompo- nendi.» Seega ei saa loodus- hoiu impulsiks olla lihtsalt teadmine, ei-tohi-käsurend, vaid nimelt haritus, s. o. kultuuris- tunud teadmine, mis on ka es- teetiliselt tunnetatud. Seepä- rast ei saagi ökoloogiline ja es- teetiline kultuur loodusõpetu- s-likus tsükliks lahusest — as- jaolu, mis minu meelest peaks olema ka geograafia õpetamise tähelepanuväljas. Seda vaadet rõhutatakse tungivalt Rahvus- vahelise Looduse ja Loodus- ressursside Kaitse Liidu Ida- Euroopa Komitee Tallinna ist- ungijärgu (1983) deklaratsioo- nis (nn. Tallinna deklaratsioo- nis).

Ma luban endale veel kõr- valtvaataja-visiooni esteetilise lähendamisest bioloogiaõpetu- sele.

Üks esmaseid taotlusi olgu nägemismeele sensitiivsus, s. t. juhatada lapsi teraselt tajuma, vorme nägema ja selle üle mõ- tisklema — miks? kuidas? mil- leks? Visuaalse tajutavus, vaatlus- ja eristusoskus on hä- datarvilik nii teadusliku tun- netuse teel kui ka esteetiliselt tajumisel. Vaatlust natuuris ei asenda täisväärtuslikult ei joonis ega skeem. Puude-tai- mede lehed, õied ja viljad; teod, liblikad, linnud — nende vormi- ja värvilise otse eel- koolituseks kunstõpetusele, see on õppeainete seos kõige viljastavamal kujul. Kunsti- õpetusest ongi eriti armsad nooremate õpilaste septsustööd looduslikest materjalidest — tammeterudest, männi- ja kuu- sekäbidest, samblikest, puu- koorest, oksaraagudest... Mõ- ni leid on iluväärtuslik otse- võetud kujul — loodus on suur kunstnik. See on suurepära- ne koostöövõimalus kunsti- ja bio- loogiaõpetajale ning selles kät- kevad ka töökultuuri alged — tahe kohandada midagi ilu seaduste kohaselt.

Ma ei eita põrmugi teadmiste (tunnetusväärtuste) tähtsust: armastatakse ikkagi seda, mida tuntakse-teatakse; ent on ka teistpidine tõde — teadmistungi äratav poolehoid ja armastus. Teenekas kunstipedagoog L. Tõnisson ütlebki: «Esteetilises plaanis mina looduslikku ja nn. tehismailma ei vastan- daks... Sest meid ümbritsev maailm muutub üha tehni- seeritumaks, ratsionaliseeritumaks, kuid temagi esteetiliselt avaldu- si peaks oskama üles leida ja hinnata.» Kummagi peaks

sest... oma õppeaine kaudu. Üks nendest, H. Keerutaja, pealkirjastab oma teksti «... ja matemaatika on päris poeesia». Ta muide toob ka põneva näi- te — palindroomi: matemaati- kas tähendab see arvu, mis mõlematpidi lugedes jääb sa- maks (1991), luules aga sama omadusega värsse. Lisaks H. Adamsonilt leituile esitab au- tor ka omaenda nuputatuid: ilus sul! see mees või: ette vette/ eest see/ sudak kadus...

Autor ütleb: «Nii luuletajaid kui matemaatikuid irriteerib ja ühtlasi inspireerib läbi ae- gade lõpmatus olemus. Nii kirjutab kuulus ungari mate- maatik Róza Péter: «Kunsti ja matemaatika ühisjoonest tahaksin mainida vaid üht, kõige teravamalt — kohtumist Lõpmatus.» Ja siis järgnevad värsid E. Vetemaa: Vae- ne väike Lõpmatus/ nukker Kõikemahutaja/ tean millest sa unistad/ külmetades seal/ taga — taga taga...»

Ilmselt on vähestel teada, et aastaid tagasi valmis Tartu 6. keskkooli keemiaõpetaja G. Avramenkol väitekirj teemal «Esteetilisest kasvatusel keskkooli keemiakursuses».

Kui puudulikult tunne- me tähenduslikku ja ettepoole osu- tavat, mis sünnib koolides, ning kui hulgi aetakse kokku kõlajat taavet, mis enamalt jaolt seda polegi (info all mõtleme ikkagi teadusamis- väärsust).

Me räägime õppeainete lähendamise vajadusest, nn. in- tegratsiooniprintsiibist. See va- jadus on tõepoolest tungiv, sest minu meelest tähendab väide, et meie kool on liialt õppeaine- keskne, esijoonest seda, et õppe- ained on suletud süsteimid. Aga kui tõepoolest lähendada, siis ei saa tööhüpoteesiks võtta üksnes mõistekattuvusi või siis millegi juhusliku ligidusastet nende eklektilises kokkutraa- gelduses. Midagi lootusrikast ei anna ka programme kõrva- tavad vaatlused. Sel lihtsal põh- jusel, et integratiivsed elemen- did on sinna tulnud sattumisi, tuginemata uurimuslikule alu- sele ja süsteemsele lähte. Ar- van, et produktiivseks ja kontseptuaalselt keskendavaks peaks olema nimelt **kultuuri- kontekstiline lähe**, mis tegeli- kult tähendab kogu maailma- pildi avardamist. See oleks otse- kui suudmeala, kuhu koon- duvad eri õppeainete kultuuri- märgilised taotlused, nagu sel- lesse suubuvad inimtegevuse kultuuriväärtuslikud tulemu- sed üldse, sest kultuur on kõigi muude tegevusalade suhtes metatähenduslik (metatekst).

Ja veel midagi. Ettepanud lähtekohaks omaksvõtt tähendaks ühtaegu pedagoogilise protsessi intensiivistamist (praegu on valdavalt tegemist ekstensiiv- pedagoogikaga), sest kultuuri ja temast immutatud haridust

meil üks kõige napimaid Eu- roopa haridussüsteemides. Sa- mal ajal deklareeritakse es- teetilise kasvatusel võrdvää- rust teiste kasvatuskomponenti- dega ja tema erirolli loovisik- suse kasvatamisel. Pean selli- seid jutte silmakirjalikeks, kui küsimuses on täielik teadaolek tegelikest olukordadest.

Tõepoolest, meie ühiskond nõuab kõige tungivamalt loov- jõudude ärastamist-arendamist mitte ainult ühtedes ja teistes, vaid suurtes hulkades. Sest tui- ma töörögajaga uusi elu- ja töökvaliteete kätte ei saa. Seda enam, et paljud ei rüga ka tui- malt mitte. Geneetilised varud annavad meile palju ette, la- tentses olekus eeldame loovvõi- meid sel või teisel viisil ja määralt igas normaalses lapses. Kuid ülimalt oluline on tõi- solu, et nende äratus leiaks aset võimalikult varases eas, kooli- järgsed arenguniidid on har- vad ja mitte eriti täisväärtusli- kud. Siin on määrav kooli toi- mehaare, mida küll perekond väga oluliselt toetada võib (kui on mõistmist, oskust, tahet). Koolis omakorda on põhirõhu- line esteetilis-kunstiline tsük- kel ja sellega kaastöömle- humanitaaria üldse. Ta on kul- tuurile kõige otsesem lähend- dus ja selle peamiseks rikasta- ja, määrates suuresti ka tule- vase kultuuripoliitika sisu ja suuna. Varakult suunatud es- teetilis-kunstiline areng äratav positiivset aktiivsust ja sü- vendab sotsialiseerumist. Ja vastupidi: noorte ühiskonna- suhtetud hoiakud korreleeru- vad kõrgelt esteetilise värvi- pimedusega. Võime uskuda se- dagi, et esteetilis-kunstilises tegevuses kooskõlastatud emot- sionaalne ja ratsionaalne ning korrastub psüühika (psühho- te- raapiline efekt). Sest erinevalt teadusest ei vormi kunst üksi- kuid vaimuomadusi (nt. mälu ja abstraktset mõtlemist), ta mõjub tervikteadvusele ja koos sellega alateadvusele. Tsiteerin sellega ühenduses L. Vögtski tarka toonitust: «... kunst on inimese kõigi bioloogiliste ja sotsiaalsete protsesside täht- saim keskendaja ühiskonnas; ta on tasakaalu säilitamise va- hend inimese ja maailma vahel inimelu kõige kriitilisemal ja vastutusrikkamal hetkil» (Психология искусства. М., 1965, c. 341).

Lisaks siia juurde: kooli esteetilis-kunstiline kasvatus, aga vahest ka kunstikultuur üldse ei ole loonud liitu keha- kultuuriga ja selles kätkeva iluga. Küllap on nii, et täis- väärtuslikkus ilu- ja kunstitun- netuses mängib kaasa inimese psühhofüsioloogiline struktuur tervenisti (meenutagem kas või selliseid nimesid nagu E. Dal- croze ja P. Lesgaft). Viimase järgi võime eeldada enamatki, ta ütleb: «Mängude ning keha- liste harjutuste abil on lastele

(vastupidi-väiteks jätkuvalt vähemalt mõlemas suunas). Väidan pigem järgmist: 1) täiesti objektiivne on tõdeda, et kunstiopeetus on antud võimalustes üks kõige paremini korraldatud (pean silmas esijoonest programmi) ja metoodiliselt suunatud õppeaineid: programm eksperimenteeritud 20 vabariigi koolis ning leidnud üleliidulist tunnustust, õppemethodika läheneb loodusrikkalt intensiivpedagoogikale, tulemuslikkus vääriski eraldi arendamist; 2) muusikaõpetuses täheldame juba pikas perioodis kõrget otsinguaktiivsust, sealhulgas võrdleva pedagoogika andmete/tulemuste kasutamist ning jõukohast eksperimenteerimist tiptasemel (prof. H. Kaljuste katseline õpetamine Tallinna 21. k-k-s) ja sellest allpoolgi; (seejuures: asjatundjate arvates on just muusikaõpetuses kriitilisi punkte rohkem); 3) kirjandusõpetusest tuleks rääkida eraldi, siin on tarvis öelda, et praegune programm oli viis aastat tagasi kirjandusõpetajate arutleda ning võimaldab (altpoolt ülespoole) nii sõnalüüsi vastu võtta kui ka luua; liitkultuurina (kirjandus+teater+film) kannab kirjandusõpetust küll suurt koormust, ent on õpilaste silmis soodsas maines.

Kolmandaks. I. Unt mõnab kunstilise kasvatusel saavutusi üldtuntud suurriikide (laulupeod jm.) tasemel, arvates üht-aegu, et see tulemuslikkus piirneb elitaarsandiga ning osutab tagala hõredusele. Selles väites (mida jagavad veel mõnedki) on oma tõeiva, ent üksnes iva. Hõreda tagala korral poleks võimalikud ei laulupeod ega ka vabariiklikud õpilastööde näitused, vähemalt praegustes mõõtmetes. Üksnes tipp-taset silmas pidades kõiki rajooni hoolikalt läbi kammides ja taset rangelt hinnates. Tõelise aga tuleb ühtluskooli demokraatlikust põhiolemusest, mis rõhutab õpilaste võrdväärsust osasaamist õpetuse ja kasvatusel hüvedest. Me tegeleme intensiivsemalt piiratud õpilaskontingendiga, kaasa arvatud süvaõppega koolid. Oiglane see ei ole, sest näiteks kunstilisele kasvatusel alusepanijad Oktoobrirevolutsiooni-järgses nõukogude koolis (A. Lunatšarski, P. Blonski, N. Satskaja, N. Brjussova jt.) olid seisukohal, et vähem eelduslikele lastele tuleks enamgi tähelepanu osutada. See aga eeldaks märksa suuremat õppemahtu ja enam sisutundelisi tegijaid. Liati on tiptase tarvilik veel teises mõttes. Siin toimub võimete proov ja lahtimängimine, metoodiliste uuenduste otstarbekuse läbikatsumine ning valik läbilõiketase rakendamiseks.

Mis puutub kõrvutamiseks seatud vaimsesse ja kõlbelisse kasvatusel, siis paraku tuleb öelda, et «puhaste teadmiste» (teadmine teadmise pärast) pakkumine — aga see on praeguse vaimse kasvatusel tuumapunkt — ei ole põrmugi vähem elitaarne kutsung kui näiteks kunst kunsti pärast. Kõlbeline kasvatus on minu meelest sootuks häärmiseisundis, siin näen esialgu üht lootustandvust — Jutta Veimeri koostatud õppematerjali («Eetika küsimusi. Fakultatiivkursus XI klassile». Tln., 1985; «Eetika küsimusi. Abimaterjal fakultatiivkursuse käsitlemiseks XI klassis». Tln., 1985) käikuminekut vabariigi kõigis üldhariduskoolides.

Mida öelda lõpetuseks? Elame koolireformiks nimetatud ajas. Kätejäädud kujul ei ole see humanitaarhariduses kvalitatiivseid nihkeid toonud. Lootusele häälestab lause NLKP Keskkomitee poliitilisest aruandest XXVII kongressile: «Reformiga ettenähtud abinõude realiseerimise tempo ja põhjalikkus (sõr. K. L.) ei saa meid veel rahuldada.»

10.–12. detsembrini korraldab Eesti NSV Ajakirjanike Liit lõppeva aasta ühe suurema ürituse — «Pressifoto 86» päevad. Selgub mitme pressifotoalase konkursi — I vabariikliku ajakirjandusfoto ja -disaini ning pressifoto reportaaži parimad. Valitud töödest koostatud näitus avatakse Tallinnas Ajakirjandusmajas 11. det. kl. 10. Pressifoto päevad jätkuvad samas ülevabariiklises ajakirjandusfoto- ja -kujunduse alase kahepäevase konverentsiga. Peamisteks probleemideks on seekord meie linliku tsiviilsatsiooni ja looduskoloogiat jästavate pressifotode sisukus ja kujundamisotsused. Teisel päeval vaetakse portreefoto olukorda, otsitakse teid stampevabamale, uudselt nähtud fotoloomingule.

PRESSIFOTO PÄEVAD

Lisaks meie vabariigi mitme loomeliidu esinejatele oodatakse konverentsil huvitavaid ettekanneid nimekatelt Moskva kunstiteadlastelt ja fotoeriala õppejõududelt L. Klodtilt, J. Tšernevilt, A. Lavrentjevilt, N. Parlaš-kevitšilt. Suvel Brnos toimunud rahvusvahelise tarbegräafika biennaali (kus ka eesti fotoplakat edukalt kaasa läi) parimatest fotodisaini töödest saame ülevaate ajakirja «Reklama» (Moskva) pea-

kunstniku slaidiprogrammi vahendusel. Nõukoode ajakirjandusfoto ja -disaini rajaja Aleksandr Rodtšenko 95. sünniaastapäeva tähistamiseks avatakse ERKI-s 10. detsembril kl. 16 fotoretrospektiivnäitus perekonnaarhiivis leiduvatest töödest. Samas kell 17 jätkub õhtul esineb VNIITE teadustöötaja, kunstiteaduse kandidaat A. Lavrentjev Rodtšenko loomingut ja pedagoogilist tegevust käsitleva loengu. Ürituse organisatorid ootavad kõigi fotograafide, fotokujundusega tegelejate, samuti toimetuste fototoimetajate aktiivset osavõttu. Täna avaldame Peeter Toominga mõtteavalduse meie pressifoto mõningatest päevaprobleemidest.

VEEL KORD FOTOTÖDEST

PEETER TOOMING

Võiks ju arvata, et mis siin pikalt pajatada — kui kord juba räägitud, siis asi kombineeritakse (vt. «Sirp ja Vasar» 23. V 1986, «Mispidine on fototöö?»). Mainitud artiklis arutlesin selle üle, kas meie ajakirjanduses kasutatavad fotod on enamikus horisontaal- või vertikaalkaadrid. Kas foto aga töö on, ei tulnud jutukski. Peame ju iseenesest mõistetuks, et foto ei valeta, et kõik ajakirjanduses avaldatud pildid on kindlasti tõesed. Niimoodi oleme harjunud uskuma ning vähemusse jäävad need, kes püüavad väita vastupidist. Ometi on neid «tagurpiditariku» päris mitmeid ning veidi põhjalikumal järele mõlemisel polegi nende argumentid absurdseid ega õhust võetud. Jätan tõestuskäigu refereerimata ning ütlen, et fotol jäädvustatu on vaid osaline tööde. Pildi tegemist on segava mürana mõjutanud võtetpunkti ning objektiivi valik, hilisemas laboriprotsessis aga ilmutamise/kopeerimise parameetrid ning kadreerimine. Nimetan vaid lõpptulemust mõjutavaid olulisemaid komponente, kuid peale nende tuleb arvestada valgustuse, katiku töötamiskirust, otsustava hetke tabamist jne. Ühesõnaga, paljusid neid komponente, millest olenevalt saab lõpptulemus oma näo. Kui palju aga vastab jäädvustatud sündmuse, paiga või objekti tõesusele foto, mida on mõjutanud/muutnud nii mitmed tegurid?

Nagu teoreetikud paika pannud, on fotol massikommunikatsiooni visuaalse kanalina ajakirjanduses neli sotsiaalset funktsiooni: informatiivne, regulatiivne, kultuuriline ja meelelahutuslik. Kõik fotod tuleb edastada nii, et nad antud kultuurikeskkonnas oleksid üheselt mõistetavad. Vähemalt kolme esimese punkti puhul on paratamatu ka nõue, et fotod oleksid tõesed. Sest üks asi on fotot õigesti lugeda, teine asi, kas seda pilti üldse lugeda tasuski (võib-olla kogemata, võib-olla teadlikult on fotol esitatud sisuliselt vildak). Loo algul esitatud ohumomente arvestades püüab muidugi iga fotograaf end pildistamisel mingil määral kammitseda, püüab sündmust või objekti jäädvustada võimalikult objektiivselt — see on meie kaasaegse fotojournalistika suur eelis mineviku ees ning narr oleks sellest teadlikult loobuda. Foto ilmutamisel ajakirjanduses kasutati ju esialgu vahendajana graafikute abi. Tänapäeval on igale uurijale, ajaloolasele või muidu info-ja töotsijale just foto selleks teabematerjaliks, mida lausa pimesi usutakse ning mille põhjal mineviku suhtes otsustusi tehakse.

Kuidas selles valguses hinnata meie ajakirjandusfotot?

On ta tõene? Kas võidakse teda usaldada viiekümne, saja või enamgi aasta pärast? Küllap võidakse, kui... Kui silmad ettevaatlikult lahti hoiataks! Olen märganud, et mitmes ajalehes on süvenenud tendents peibutada lugejat ilusa, kuid petliku pildiga. Pean silmas neid fotosid, mis kõigile märgatavalt kannavad montaaži jälgi ning mis on kokku kleebitud vahel päris mitmest eri kujutisest. Montaažid, kus traktoristile paistab päike ühelt poolt, agronoomile aga hoopis teiselt, on kaunis sagedased, ning kuidagi ei suuda uskuda, et kummalgi mehel tööpoolest oma päike oli ning et lugeja neid pilte suure naudinguga vaatab. Või naeratab kalur vaat et ateljeevalguses, taustal aga loksab paat vahusel merel! Või on töömehe portree tema masinaga kokku seatud niisuguses mastabaas, et kuidagi ei saa uskuda situatsiooni tõesust.

Miks esinevad säärased pildid meie ajakirjanduses, kui tegelikult otsime kõikidelt fotodelt eelkõige just tõe? Tühiasi, ütlete vastu, inimesed ju sel kuupäeval töötasid! Ja mis sest, et näruse ilma asemel neile päikesesära taustale monteeriti?! Ilusam pilt sai!

Ilusam küll, kuid ühtlasi petlikum! Kui me ajakirjandusfotodelt ikkagi ajaloolist tõe ootame, siis on küll arusaamatu, miks nigela tulemusiga montaaži asemel ei oleks võinud kasutada sama nigelat, kuid a u s a t fotot. Vähemalt tulevikul tarvis oleks asi pettuse ja uurijad ei peaks pikali aru pidama, millist fotot uskuda, millist mitte, millist leiab ta tõese olukorra, millel on tegemist bluffiga. Onneks polegi lehes ilmuvate montaažide tehniline teostus nii perfektne, et neist aru ei saaks, ja seepärast jääb lohutus, et ega see sajagi aasta pärast uurijale märkamata jää. Küll aga võib see kahandada usaldust teistegi fotode vastu, sest mine tea...

Fotomontaažide kasutamine informatsioonifotos on peaaegu sama, kui üritaksime tagasi minna XIX sajandisse ning laseksime kõik trükis avaldatavad fotod graafikule üle joonistada. Kui heidame kirjutajale ette ühteainukestki vääramõistetavat sõna, rääkimata mõistest, miks võimaldame fotograafidel tegelda kõige puhtama... Noh, millega?

Kuna kõnealused montaažifotosid ilmutab mõnes ajalehes õige sageli, nende tehniline teostus ja kompositsiooniline lahendus enamikus aga korduvalt sarnane, siis kas pole tegemist juba koguni stambiga? On ju stamp mõne varem kasutatud võtte sagedane kordamine. Samas aga möönan,

et stambil ja stambil on vahe. Üks loominguline nipp saab stambiks hulga kiiremini teisest, stambi asemel aga võib sündida hoopis plagiaat. Samas võib stamp üle kasvada traditsiooniks ning sel polegi halvustavat maiku. Väga kitsa, võiks öelda individuaalstambina, saab nimetada Harald Leppiksoni väga isikupärase laborimenetluse tulemusel saadud fotosid, mil põhiolek- ti ümbritsev keskkond hajutatakse ebatavusse, venitatakse välja näilisse liikumisse. Need pildid on esmanägemisel pilkupüüdnud ja põnevad, kui aga sama võtet kasutatakse sageli ning seejuures koguni erinevate süžeede puhul, tekib paratamatult küsimus ühe võtte ülemäärast eksploatatsioonist, stambist. Seejuures on Leppiksoni menetlus niivõrd kindlapiiriline ja isikupärane, et selle kordamine kellegi teise poolt ei tule kõne allagi, siis oleks tegu plagiaadiga.

Esineb aga stamp, mis end üldkasutatavaks kuulutanult tasapisi harjumuslikuks muutub ning kindlalt igapäevasesse praktikasse juurdub. Siia kategooriasse kuuluvad kõigepealt need portreefotod, mis päev-päevalt leheveerge täidavad ning mis väliselt kõik nii sarnased on. Portreepildistamisel on nüüd lisandumas uus stamp, sedapuhku a la Tormis/Saar: keskplaanis jäädvustatud modell otse kaamerasse vaatamas, ümbritsev keskkond oma detailidega kaasa mängimas. Oleme ju õige mitmeid autorilt näinud samasuguses maneeris valmistatud töid! Või juba juurdunud stamp lainurkobjektiiv kasutamisel! Tuletagem meelde, kui tavatu oli «väljaveninud» kujutisega foto alles kümme aastat tagasi! Nüüd ei pane keegi pahaks Dmitri Prantsu kumeraid lauaservi, kummis seinu, «paisuvaid» ruume — seda nippi kasutavad kõik, kel olemas lainurkobjektiiv ning kel julgust laskuda stampi.

Muide — professionaali ja amatööri vahe seisab selles, et esimene loob ja realiseerib stambi meisterlikult, teine jääb vahele küündimatusega. Hea stambi tase tõuseb pidevalt ning vaid tõelised meistrid suudavad sel tasandil viljakalt töötada.

Fotosid hinnates on tarvis leida vastus kolmele küsimusele. Kõigepealt tuleb ära arvata, mida piltnik oma teosega öelda püüdis, mida teha üritas. Järgmiseks tuleb selgusele jõuda, kas ta seda ka tegi, kas ta oma eesmärgile jõudis. Kolmas, ja käesoleva loo suhtes kõige olulisem aga on: kas seda üldse tasus teha?

TPI 10. TAIDLEJATE PÄEV

Seekordsel taidlejate päeval tähistati TPI klubi kümmandat tegevusaastat. Esimene TPI taidlejate päev oli 25. oktoobril 1975. a. Kunagisest heast mõttest on kasvanud pidev tava. Kui tolal ajal avakõne (nüüdki pidas selle üliõpilasklubi direktor Olavi Pihlamägi) nenditi, et instituudis töötas palju taidluskollektiive, paraku aga teab näiteks «Kuljuse» tantsija vähe koordineeritud puhkpilliorkestri tegevusest (mis siis kandis taidlejate päev sündides omavahelise tutvumise funktsiooni), siis seekordset õhtut ilmetas rõhutatud pidulikkus. Aasta on ju TPI juubelaasta. Selle tähistamisel muidugi oma maja kunstirahvata toime ei tulnud, vastupidi, aastapäeva kulminatsioon, 18. oktoobri piduliku kontserlli kava linnahallis sisustasid eranditult TPI oma esinejad, lavastas selle üliõpilasklubi kunstiline juht Ülo Luht. Õnnestunud kontserdile ja muudelegi tähtsatele esinemistele juubelaastal eelnes pikk harjutamise aeg, mis nüüd, 10. taidlejate päeval ilusa lõpuni jõudis.

Kokkukulnule oli varutud kaks kena üllatust. Aulatäis rahvast jälgis huviga «Eesti Telefilmis» valminud 20-minutilise filmi «TPI 50» ning videosalvestust linnahalli kontserdilt.

URMI REINDE

Etnograafilise materjali kogumise võistlus

Eesti NSV Riiklik Etnograafiamuseum kuulutab välja järgkordse teatmaterjali kogumise võistluse, mis on pühendatud Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 70. aastapäevale. Ootame arvukat osalemist ja siustihedaid töid rahva eluolu erinevatest tahkudest minevikus ja tänapäeval.

Vajame ülevaateid kolhooside rajamisest, üksikasjalikke kirjeldusi kolhooside ja sovkhooside sõjajärgsest arengutest, aga ka ettevõtete, asutuste ning väikeasulate sõjajärgsest arengust. Kõike eelõeldut on soovitat kirja panna inimeste mälestuste ja kirjelduste kaudu. Teretulnud on andmed töölisklassi, töö- ja elutingimustest (soovitat seostada teatud kindla asula või vabrika ajaloo), töölisasulate ja alevite elamustest koos nende sisustusega.

Palume kirjutada endisaegsest ja kaasaajaga põllundusest, linakavastusest ja -tööstusest, karjandusest, kalastusest, jahindusest, mesilaste pidamisest, aiandusest, paadi- ja laevahitusest, rannakaubandusest, maakaubandusest (laadad, poed). Ootame kirjeldusi endistest ja tänapäeva taluhoitustest (elamust, selle sisustusest ja kõrvalhoonetest) ning ülevaateid asulate, alevite ja uute kolhoosikeskuste tekkloost, aga ka küla ajaloo, asustusest. Väga tänuväär oleksid andmed käesoleva sajandi esimese poole ja tänapäeva rõivastuse kohta. Käsitlemist vajaksid käsitöölise tööoskuste omandamine, elu- ja töötõingimused nii minevikus kui nüüdisajal. Olemasolevale lisa ootame talu- ja mõisateenijatest ning ametiteest, omaaegse ja tänapäeva maaharilaskonna (nagu kontrollassistendid, kooliõpetajad, agronoomid, loomaarstid jt.) õpi- ja tööloost. Vajame töid XX sajandi esimesel poolel maal tegutsenud seitsdest, eriti laulu- ja mänguseitsidest ning maal korraldatud kursustest, aga ka kodumajanduskoolidest. Teretulnud on materjalid kalendritähtpäevadest ja perekonnakom- bestikust, eriti uutest kombetalustest tänapäeva pulmades, lapse sünni registreerimine, esimene koolipäev, töökollektiivi vastuvõtt jne. Vajalik on kuulumis- ja nägemispuuetega inimeste õpetamise, tööle rakendamise ja teenindamisega seotud materjali kogumine ja kirjapanek, sest 1990. a. moodub Eesti NSV Kurite Ühingu loomisest pool sajandit.

Tööde väärtust tõstavad illust- ratsioonid (fotod, joonised, skeemid) ja muud lisamaterjalid. Töid premeeritakse. Kõik esitatud materjalid jäävad muuseumi kogudesse. Masinakirja puhul on nõutav esimene eksemplar. Viimane esitamispäev on 1. aprill 1987. a.

Võistlusest osa võtta soovijail pöörduda juhendite saamiseks muuseumi aadressil: Tartu, Burdenko 32, tel. 3 42 79 või 3 47 84.

EESTI NSV RIKLIK ETNOGRAAFIAMUSEUM

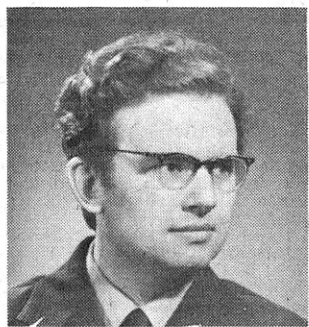
ÕNNITLEME

PAUL KANGUR,
PI «EKE Projekti»
Tartu osakonna juhataja.
Saab 29. novembril
60-aastaseks.

AIME NAANURI,
Tartu Rajooni Keskraamatukogu
asendirektor.
Sai 26. novembril
50-aastaseks.

LEMBIT VISNAPUU,
Tartu Riikliku Ülikooli kesk-
konnakaitse füüsika labori
juhataja, füüsika-matemaatika-
kandidaat, ENSV teeneline
leitaja, Nõukogude Eesti
preemia laureaat.
Saab 2. detsembril
50-aastaseks.

X VABARIIKLIK INTERPREETIDE KONKURSS

Pühapäeval kell 18 lõpetatakse «Estonia» kontserdisaalis pidulikult III vabariiklik puhk- ja löökpillimängijate konkurss. Züriisse, mida juhib Moskva konservatooriumi puhkpillikateedri juhataja prof. R. Terjohhin, kuuluvad professorid J. Bolšijanov (Leningrad), G. Ordelevski (Riia), J. Verbitski (Kišinjov) ja E. Tamberg, dots. M. Kaširski (Moskva), L. Ulevičius (Viinus). Võistlust alustas 28 noort teises voorus. Täna ja homme kell 10 võib «Estonia» kontserdisaalis veel osa saada tugevaimate otustavast esinemisest lõppvoo-
rus.

**TÄHELEPANU, TPEDI KULTUUR-
HARIDUSVILISTLANE!** E. Viide
nim. Tallinna Pedagoogilise Insti-
tuudi kultuurhariduse eriala ava-
mise 20. aastapäeva tähistatakse
6. detsembril instituudi aulas.

TÄNUAVALDUS

Aitäh kõigile õnnitlejatele.

Ants Üleoja

Meie oktoobrikuiste muusika-
kõlaste seas olid ka Grigori
Zislin (Moskva) ja Liisa Karhilo
(Soome), kes musitseerisid 18. XI
Raekojas ning järgmisel õhtul
Eesti Sõprusühingu saalis, esita-
des F. Schuberti, J. Brahmsi ja D.
Sostakoviitši helitöid.

AUTASUSTAMISI

- Kauaaegse viljaka peda-
googilise ja loomingulise te-
gevuse eest ja viiekümneenda
sünnipäeva puhul anti Tallin-
na Riikliku Konservatooriumi
koorijuhimise kateedri pro-
fessori kohusetähtsuse, Eesti
NSV rahvakunstinikule Ants
Üleoja Eesti NSV Ülem-
nõukogu Presiidiumi aukiri.
- Eesti NSV rahvakirjaniku
Elisabet Lepiku (Betty Al-
veri) teeneid eesti nõukogu-
de kirjanduse edendamisel
tunnustas Eesti NSV Ülemnõu-
kogu Presiidium kaheksaküm-
nenda sünnipäeva puhul au-
kirjaga.
- Teenete eest eesti nõuko-
gude teatrikunsti edendamisel
ja viiekümneenda sünnipäeva
puhul väärilis RAT «Vanemuise»
balletisolist, Eesti NSV rahva-
kunstinik Jelena Kõlar
(Poznjak) Eesti NSV Ülem-
nõukogu Presiidiumi aukiri.
- Eesti NSV Kultuuriministee-

- riumi aukirja pälvistid:
- pikaajalise tulemusriika te-
gevuse eest näitekunsti eden-
damisel ning seoses seitsme-
kümmenda viienda sünnipäeva
Linda Mardu;
- tulemusriika töö eest ning
seoses 30. tööaasta täitumisega
ENSV Riikliku Etnograafia-
muuseumi osakonnajuhataja
Jüri Linnus;
- kauaaegse ja tulemusriika
tegevuse eest koorilaulu vil-
jelemisel, koori ajaloo koosta-
misel ning seoses Võru Mees-
koori 105. aastapäeva mees-
koori liige Jaan Gutmann;
- kauaaegse kohusetruu töö
eest raamatukogus ja seoses
Haapsalu Keskraamatukogu
120. aastapäeva vanemraa-
matukoguhoidja Galina Pro-
kofjeva ja lasteosakonna
vanemraamatukoguhoidja Eevi
Kliss;
- pikaajalise viljaka tegevuse
eest koorilaulu arendamisel

- ja seoses 55. tegevusaastaga
Tallinna Haridustöö-
liste Naiskoor;
- kauaaegse kohusetruu töö
eest ja viiekümne viienda
sünnipäeva puhul Jõgeva ra-
jooni Laiuse kultuurimaja di-
rektor Lehte Paulus;
- tulemusriika muusikalise
tegevuse eest koorilaulu are-
ndajana, heliloojana ja peda-
googina ning seoses viieküm-
nenda sünnipäeva Eesti NSV
teeneline kunstitegelane Alo
Riitsing;
- kõrge kunstimeisterlikkuse
ja aktiivse kontserttegevuse
eest ning seoses 10. aastapä-
eva EKE EMV segakoor «Ole-
vine»;
- kauaaegse aktiivse tegevu-
se eest koorilaulu edendamisel
EKE EMV segakoori «Ole-
vine» asutajaliige, koorivanem
Taimo Kikkas.

KIRJANIKE MAJA

Pühap., 30. XI kl. 15 TRK la-
vakunstkateedri 13. lennu õhtu
«Pärastund»; neljap., 4. XII kl. 19
Priit Aiala ja Vladislav Koržet-
si huumorirohtu «Uued pulmad
kahetoalises korteris», esinevad
autorid ja ansambel «Hampel-
mann»; reedel, 5. XII kl. 19 «Su-
ru» salongi õhtu «Carpe diem»,
esitab TRÜ luuletajad; teisip.,
9. XII kl. 19 «Tuulearmuke»,
teatraliseeritud kompositsioon
Betti Alveri loomingust Klementi
nim. 32. KKK ja K. Kärbri nim.
12. KKK õpilaste ning vilistlaste
esituses.

Päasmed: Kirjanduse Propa-
ganda Büroost, Harju 11 kor-
rus kl. 14–17, tel. 44 41 44.

RAT «ESTONIA»

Reedel, 28. XI kl. 19 «Savoy
ball»; laup., 29. XI kl. 19 «Mü-
dud mõrja»; pühap., 30. XI kl.
12 «Coppélia»; kl. 16 «Raopere»
(Raekoja saalis); kl. 19 «Luuke-
de järv»; esmasp., 1. XII kl. 19
«Krahv Luxembourg»; kolmap.,
3. XII kl. 19 «Maskiball» (René
Läti NSV teeneline kunstnik
Vladimir Okun); neljap., 4. XII
kl. 19 «Meister ja Margarita»;
reedel, 5. XII reserveeritud eten-
dus; laup., 6. XII kl. 19 «Jevgeni
Onegin»; pühap., kl. 12 «Pipi
Pikkus»; kl. 19 «Meister ja
Margarita».

V. KINGISSEPA NIM. TRA DRAAMATEATER

Reedel, 28. XI kl. 19 «Tõde ja
õigus»; laup., 29. XI kl. 19 «Rea-
mehed»; kl. 19 «Õli» (vähikeses
saalis); pühap., 30. XI kl. 18
luubelikontsert (reserveeritud);
kolmap., 3. XII kl. 19 reserveerit-
ud etendus; neljap., 4. XII kl. 19
«Norman Vallutaja»; kl. 19 «Le-
sed» (Pärnu teatris); reedel, 5.
XII kl. 19 «Seoses Üleminekuga
teisele tööle»; kl. 18 reserveerit-
ud etendus (vähikeses saalis);
laup., 6. XII kl. 19 reserveeritud
etendus, kl. 20 «Oodates Godot»;
(Häidla kultuurimajas); pühap.,
7. XII kl. 19 «Lised»; kl. 19 «Pil-
vede värvid»; kl. 19 «Vedelvorst»
(vähikeses saalis).

EESTI NSV RIIKLIK NOORSOO- TEATER

Reedel, 28. XI kl. 19 «Valge
tee kütse» (suures saalis); kl. 19
«Sajandi armastuslugu» (vähike-
ses saalis); esmasp., 1. XII kl. 19
«Verinoor plika...» (vähikeses
saalis); kl. 20 «Härra Amilcar»
(Häidla kultuurimajas); teisip.,
2. XII kl. 19 «Viimane jutulesoo-
vila» (vähikeses saalis); kl. 20
«Härra Amilcar» (Tamsalu kul-
tuurimajas); kolmap., 3. XII kl. 19
«Vana maja» (suures saalis); kl. 19
«Mees paadis» (vähikeses saalis);
neljap., 4. XII kl. 19 «Vana
maja» (suures saalis); kl. 19 «Sa-
jandi armastuslugu» (vähikeses
saalis); reedel, 5. XII kl. 19 «Kum-
mitused» (vähikeses saalis).

EESTI NSV RIIKLIK VENE DRAAMATEATER

Reedel, 28. XI kl. 19 «Mu kal-
likesed»; laup., 29. XI kl. 19
«Maskeraad»; pühap., 30. XI kl.
11 ja 13 «Kassimaja»; kl. 19 «Mu
kallikesed»; teisip., 2. XII ja
kolmap., 3. XII kl. 19 «Trips-
traps-trull»; neljap., 4. XII kl. 19

«Minu õnn»; reedel, 5. XII kl. 19
«Püha Susanna ehk Meistrite
kool».

ENSV RIIKLIK NUKUTEATER

Laup., 29. XI kl. 12 «Meie
majas»; kl. 17 «Vähikesed imed»;
pühap., 30. XI kl. 12 «Priidu
viulu»; kl. 17 «Väike Ilmimar»;
esmasp., 1. XII kl. 19 «Suveöö
unenägu» (täiskasvanutele); nel-
jap., 4. XII kl. 11 «Päikeseljän-
ku».

Reedel, 28. XI kl. 19 «Unero-
hi»; laup., 29. XI kl. 19 «Unero-
hi»; pühap., 30. XI kl. 12 «Kol-
mest kuueni»; kl. 19 «Meie õh-
tused rõõmud»; esmasp., 1. XII
kl. 19 «Cyrano de Bergerac»
(Tallinna Ohvitseride Majas); tel-
sip., 2. XII kl. 19 «Cyrano de
Bergerac» (Tallinna Ohvitseride
Majas); reedel, 5. XII kl. 19 «Lä-
bi häda»; laup., 6. XII kl. 19
«Läbi häda»; pühap., 7. XII kl.
12 «Meie õhtused rõõmud» (re-
serveeritud etendus Vene Draa-
mateatris); kl. 19 «Švejk Teises
maailmasõjas».

* alla 16 eluaasta keelatud.

RAT «VANEMUINE»

TEATRISAALIS: reedel, 28. XI
kl. 19 «Swifti viimane surm»;
laup., 29. XI kl. 12 «Suvi»; kl. 19
«Konsul»; pühap., 30. XI kl. 12
«Giselle»; kl. 19 esietendus «Püha
Susanna ehk Meistrite kool»; es-
masp., 1. XII kl. 19 «RUR»; tel-
sip., 2. XII kl. 19 «Kalevipoeg»;
kolmap., 3. XII kl. 19 «Püha Su-
sanna ehk Meistrite kool»; nel-
jap., 4. XII kl. 19 «Katastroof»;
reedel, 5. XII kl. 19 «Swifti vii-
mase surm»; laup., 6. XII kl. 19
«Pimpinone ehk Ebavõrdne abi-
elu»; kl. 19 «Kuu»; pühap., 7. XII
kl. 12 «Giselle»; kl. 19 «Aeg tulla –
aeg minna».

KONTSERDISAALIS: reedel, 28.
XI kl. 19.30 «Onupoeg Bataa-
viast»; esmasp., 1. XII kl. 19.30
kontsertetendus «Reveranss Käi-
manile»; laup., 6. XII kl. 19.30
«Väga tõsine lugu».

KÜLALISETENDEUSED: laup.,
29. XI kl. 19 «Väga tõsine lugu»
(Rakvere Teatris); pühap., 30. XI
kl. 20 «Väga tõsine lugu» (Kunda
kultuurimajas); teisip., 2. XII kl.
19 «Tol kevadel Tartus» (Tartu
Inseneride Majas).

L. KOIDULA NIM. PÄRNU DRAAMATEATER

Reedel, 28. XI kl. 19 «Liba-
hunt»; kl. 19 «Vägede valitse-
jad» (vähikeses saalis); laup., 29.
XI kl. 19 «Metskass»; pühap., 30.
XI kl. 18 planeeritud esietendus
«Miljard aastat enne maailma
lõppu»; esmasp., 1. XII kl. 19 «Li-
bahunt»; kl. 19 «Vägede valitse-
jad» (vähikeses saalis); teisip., 2.
XII kl. 19 «Musta kassi õõsel ei
näe»; kl. 19 «Tõlkijad» (RAT «Es-
tonias»); kolmap., 3. XII kl. 19
«Miljard aastat enne maailma

lõppu»; kl. 19 «Testament» (väh-
keses saalis); neljap., 4. XII kl.
19 «Vaimude tund Jannseni täna-
val» (L. Koidula Memoriaalmu-
seumis); reedel, 5. XII kl. 19
«Miljard aastat enne maailma
lõppu»; kl. 19 planeeritud esi-
etendus «Õhe katuse all» (vähike-
ses saalis).

RAKVERE TEATER

Pühap., 30. XI kl. 18 planeerit-
ud esietendus; esmasp., 1. XII
kl. 19 «Libahunt» (TRA Draama-
teatris); teisip., 2. XII kl. 19
«Strindbergimäng»; kl. 20 «Tam-
bu Elle, ma tahan sinuga rääki-
da» (Tapa Raudteelaste Klubis);
kolmap., 3. XII kl. 19 «Õõ ku-
pees»; kl. 20 «Poolteel teel puu
otsa» (Kohtla-Järve kultuurima-
jas); neljap., 4. XII kl. 19 «Poiss
põleva laevalaels»; kl. 20 «Poolteel
teel puu otsa» (Kiviõli kombi-
naadi klubis); pühap., 7. XII kl.
18 «Tambu Elle, ma tahan sinu-
ga rääkida»; kl. 20 «Strindbergi-
mäng» (Jõgeva kultuurimajas).

VILJANDI DRAAMATEATER

«UGALA»
Laup., 29. XI kl. 19 «Kuld-
rannake»; esmasp., 1. XII kl. 19
«Othello»; teisip., 2. XII kl. 12
«Kolm pörsakest ja hea hunt» (RAT
«Vanemuise» kontserdisaalis); kl.
19.30 «Suveõhtu valss» (RAT
«Vanemuise» kontserdisaalis); kl.
19 «Naljahammus» (TRA Draama-
teatris); kolmap., 3. XII kl. 19
«Nora»; kl. 16 «Kolm pörsakest
ja hea hunt» (Koeru kultuurima-
jas); neljap., 4. XII kl. 19 «Kodu-
abiiline»; reedel, 5. XII kl. 19
«Kuldannake».

V. I. LENINI NIM. TALLINNA KULTUURI- JA SPORDIPALEE

KONTSERDISAALIS: reedel, 28. XI
kl. 16.30 ja kl. 20. laup., 29. XI
kl. 19.30 KTV kontsertprogramm
«Tähesadad»; pühap., 30. XI kl.
17 lastekontsert «Suured ja väi-
kesed laulumajad»; kolmap.,
3. XII kl. 19.30, neljap., 4. XII kl.
19.30 esinevad ansambliid «Kuiz»
ja «Retsital».

VAIKESSES SAALIS: neljap., 4. XII
kl. 19. reedel, 5. XII kl. 19
dzässiohtu, esinevad Silvi Vrait
ja Helmut Aniko ansambel.

Reedel, 28. XI kl. 16. laup.,
29. XI kl. 16 ja pühap., 30. XI
kl. 13 huumorikava «Naeroo-
bika».

«ESTONIA» KONTSERDISAAL

Reedel, 28. XI kl. 10 X vaba-
riikliku interpreetide konkursi III
voor (puhk- ja löökpillimängija-
tele); laup., 29. XI kl. 10 X vaba-
riikliku interpreetide konkursi
III voor; kl. 19.30 «Eesti NSV tee-
neline kunstnik Valdur Roots
50». «Tallinna Trio 15», kavas
Tšaikovski, Brahms; pühap., 30.
XI kl. 18 X vabariikliku konkur-
si lõppkontsert, kaastegev ERSO,
dirigent Peeter Lilje; teisip., 2.
XII kl. 19.30 Ester Mägi autori-
õhtu, esinevad Ludmilla Domb-
rovska (meetsosoprani), Mati Kär-
mas (viulu), Jaan Oun (flööti), Ees-
ti NSV teeneline kunstnik Hannes
Altrov (klarnet), Vilma Mäline
(klaver), Peep Lassmann (kla-
ver), Lembit Orgse (tšembalo),
Urmas Taniloo (orel), Filharmoo-
nia Kammerkoor Tõnu Kaljuste
juhatusel.

REEDEST REEDENI

RIIKLIKUS KUNSTIMUUSEU-
MIS (Weizenbergi tn. 37) on väl-
japanekud «Eesti kunst» ja «Lää-
ne-Euroopa klassika» ning «Eesti
estamp 1950. aastatel» ning Jaak
Soansi skulptuuride näitus.

KUNSTIHOONES (Võidu väljak
8) vabariiklik kujutava kunsti
näitus.

KUNSTISALONGIS (Võidu väl-
jak 6) kujundusalaste ideede
näitus.

DRAAKONI GALERIS (Pikk tn.
17) Anu Ivaski portselanimaa-
li näitusmüük.

TARBEKUNSTIMUUSEUMIS (Lai
tn. 17) «Tarbekunst läbi aegade»
ning Salme Raunani ja Jüta
Vahtramäe metallistööde näi-
tus.

TALLINNA LINNAMUUSEUMIS
(Vene tn. 17) minitekstil ja Con-
cordia Klari Tallinna-teemaline
graafika.

RAEMUUSEUMIS (Raekoja tn.
4/6) näitus «Tartu tarbekunst».
TEATRI- JA MUUSIKAMUUSEU-
MIS (Müürivahe tn. 12) on näi-
tused «Šarže meie teatrirahvast»
ja «Raymond Bööcke».

LASTE LOOMINGU MAJAS (Ni-
guliste tn. 6) on näitus «25 aastat
gulist» (tn. 6) on näitus Pioneeride
Maja ja Tallinna 7. keskkooli
õpetaja E. Sipa ning tema õpi-
laste tööde näitus.

TARTU KUNSTNIKE MAJAS
(Vanemuise tn. 26) avatakse täna
kl. 15 Aulini Rimmil skulptuuride
näitus.

TARTU KUNSTIMUUSEUMIS
(Vallikraavi tn. 14) avatakse tä-
na kl. 17 vabariiklik pispilplastika
näitus.

KIEK IN DE KÖKIS (Nõukogu-
de tn. 1) fotograafi «Veza» (Lvov)
tööde näitus ja Edmond Kiho
(Rahvastudio TFK) fotode näi-
tus.

A. H. TAMMSAARE MEMO-
RIAALMUUSEUMIS (Kadrirorus,
Koidula tn. 12-a) Soome värvil-
fotonaäitus «Pilte naise elust».

ADAMSON-ERICU MUUSEUMIS
(Lühike jalg 3) on põhieksposi-
tsioonina ülevaade Adamson-Ericu
loomingust ning Indrek Hirve
portselanimaa- ja graafika näi-
tus.

NIGULISTE MUUSEUM-KONT-
SERDISAAL (Niguliste tn. 13) on
lahti kl. 11–18, kolmapäeval kl.
14–21 (kontserdipäevadel kl.
14–18). Suletud esmaspäeval ja
teisipäeval. Ekskursioonid tellida
tel. 44 99 03.

A. STARKOPFI ATELJEEMUU-
SEUMIS (Tartu, Vilde tn. 2) kul-
tuuritegelaste portreid A. Star-
kopfi portreepilastikas.

ETNOGRAAFIAMUUSEUMIS
(Tartu, Burdenko tn. 32) näitus
«Eesti rahvapärased ehted».

KINOMAJAS (Uus tn. 3) Rao
Heidmetsa sõjajoonistused.
RIIKLIKU KUNSTIMUUSEUMI
KOHTLA-JÄRVE FILIAALIS (Kul-
tuuripalee «Oktoober») Andrus
Kasemaa joonistuste näitus.

Neljap., 4. XII kl. 19.30 süm-
fooniakontsert, esineb ERSO, so-
list Vene NFSV rahvakunstinik
Viktor Tretjakov (viulu), Dirigent
Peeter Lilje; reedel, 5. XII kl.
19.30 ELKNO 1986. a. kirjandus-
ja kunstipreemiate laureaatide
kontsert, esinevad R. Rannap,
ENSV teeneline kunstnik K. Kõrb
ja Filharmoonia Kammerkoor T.
Kaljuste juhatusel.

RAEKOJA SAAL

Reedel, 28. XI kl. 19.30 esineb
Barcelona klaveritrio (Hispaania),
kavas Beethoveni Trio B-duur
op. 97; Sostakoviitši Trio e-moll,
op. 67; Raveli Trio a-moll.

KADRORU LOSS

Laup., 29. XI kl. 16 Sonaatide
õhtu, esinevad Andres Laan
(viulu) ja Matti Reimann (klaver),
kaastegev Vladimir Korenev
(viulu, Riia), kavas Tartini,
Brahms, Telemann, Parsadanjan,
Martini.

NIGULISTE MUUSEUM- KONTSERDISAAL

Laup., 29. XI kl. 11.30 muuseu-
mi muusikatund, esineb Kadri
Ploompuu, kavas Clerambault,
Widor, Bach; kolmap., 3. XII kl.
19 oreliõhtu, esineb Urmas Tani-
loo, kavas Beirut, Gabrieli, Muf-
fat jt.

TALLINNA RIIKLIK KONSERVATOORIUM

OLEVI SAALIS: pühap., 30. XI
kl. 12 Konservatooriumi üliõpi-
laste kontsert. Esinevad Riina
Tamm (klaver) ja Taimo Toomast
(laul), kavas Schuberti loomingu-
t. KADRORU LOSSIS: pühap.,
30. XI kl. 16 Konservatooriumi
õppejõudude kontsert. Esinevad
Mare Teearu (viulu), Peeter Pau-
murru (tšello) ja Marie Lohuuru
(klaver), kavas Griegi, Eggeni
ja Kokkoneni loomingut.

TALLINNA MUUSIKAKESKKOOL

KIEK IN DE KÖKIS: pühap.,
30. XI kl. 17 esinevad õpetaja H.
Rikandi viiuli eriala õpilased.
KURESSAARE LOSSIS: pühap.,
30. XI kl. 16 esinevad õp-
metoodekl. I. Tiviku viiuli eriala
endised ja praegused õpilased.

TALLINNA LOOMAED

Avatud iga päev kella 10–17.
Loomaead asub Paldiski mnt. 145
(trüüdi nr-d 6, 7 ja 8, Zoo pea-
tus). Ekskursioonide tellimine tel.
59 98 55.

● Seitsme tegevusaastaga on «Vana-linna Stuudio» võitnud endale kindla koha eesti kultuurielus. 18. novembril tõi teater lavale Edmond Rostand'i he-roolise värsskomöödia «Cyrano de Ber-gerac». 24. novembril käisid lavastust vaatamas EKP Keskkomitee sekretär R. Ristlaan, Eesti NSV Ministrite Nõukoogu esimehe esimehe asetäitja I. Toome ja Eesti NSV välisminister A. Green.

● 4. jaanuaril 1987 avatakse Tallinnas üleiluline lastefilmide festival «Muu-nasjutt». Konkursist võtab osa viis täispikka mängufilmi NSV Liidust, Tšehhoslovakkia SV-st ja Prantsusmaalt. Ohtu festivali piduliku avamisega EKP Keskkomitee Poliitharidusmajas algavad üritused kõigis meie vabariigi linnades ja rajoonides. Festivaliküla-lis-teks on nimekad lastefilmide lavasta-jad ning näitlejad Moskvast, Leningra-dist ja vennasvabariikidest. 25. novemb-ri Tallinnas toimunud pressikonverent-sil tutvustas ENSV Kinokomitee esi-mees R. Penu eelseisva festivali kava.

● Seoses Nõukoogu—Soome sõprus-kuuga avati 24. novembril Tallinnas A. H. Tammsaare majamuuseumis So-me fotokunstnike tööde näitus, kus on välja pandud Saimi Nykäneni, Eeva Ha-kalisto, Ulla Korhoneni, Liisa Siltaneni jt. fotod, mida nad ise nimetavad «pil-tideks naise elust». Näituse avas ühin-gu «NSVL—Soome» Eesti osakonna esi-mees, ETA direktor K. Krell.

● Eesti NSV Haridusministeeriumi va-bariiklik muusikakomisjon pidas oma väljasõidukoosoleku Kingissepa koos Saaremaa muusikaõpetajatega, 31. ok-toobril ja 1. novembril käis komisjon vastes muusikasüvõppega Kingissepa 2. keskkoolis, viibis Saaremaa ühenda-tud poistekoori kontserdil jm. õpeta-jate arutlusringis oli kõne all rajooni kultuurielu, muusikataidlaste koolides ja kultuurimajades jne. Muusikakomisjo-nis esines õpetajatel Haridusministeer-iumi koolivalitsuse juhataja asetäitja Mati Vihman, kes rääkis süvõppega koolide probleemidest ja tulevikust.

● 20. novembril käis Viljandis E. Vil-de nim. Tallinna Pedagoogilise Insti-tuudi dotsent Ivar Trikkel, kes kõneles rajooni ideoloogiatöötajatele tänapäeva kultuuriprobleemidest. Samal teemal rääkis ta ka «Ugala» teatri rahvale.

● Novembri algul esines Moskvast es-teetilis kasvatuse seminaril NSVL Rah-vamajandussuutluse Näituse kultuuri-paviljonis Eesti Noorte Viulidajate An-sambli valikkooles. Anti kolm kont-ser-ti, mida juhatas peadirigent, Eesti NSV teeneline kunstitegelane Erich Loit.

● Rakvere rajoonis said teoks ENSV Riikliku Filharmonia päevad, mille kestel toimus 11 kontserti. Rakvere rajooni kultuurimajas esinesid moskva-lased Lazar Berman (klaver) ja Pavel Berman (viul), Haljala kultuurimajas Kilevi Klassikalise Balleti Teater, Tam-sala estraadiorkester Oleg Lundströmi juhatusel Leningradist, Tapal viidi lä-bi kirjanduslik kontsert jne. Muusika-päevadele tõmmati juon alla 22. no-vembril Rakvere Teatris, kus esines RAM-i poistekoor.

● Hummul 8-klassilise kooli ja Ema-keele Seltsi ettevõtmisel on 4. detsemb-ri algusega kell 12.30 nimetatud koo-lis Hummul keelepäev. Avasõnad teemal «Mu armas emakeel, mu kallid kodumurre» ütles ES-i teadussekretär Heino Ahven. Kõnelevald ENSV Haridus-ministeeriumi Koolivalitsuse juhataja asetäitja Mati Vihman («Keel kui sõprus-sild»), TRÜ professor Eduard Vääri («Keeli peaks õppima igüks»), TRÜ professor Eduard Laugaste («Eesti vana rahvalaulu osa tänapäeva kultuuris»), kirjandusteadlane Endel Nirk («Oma keel, oma kirjandus»), Valgamaalt võr-sunud kirjameestest räägib kooli direk-tor Vello Jaska jne.

● Pärnu kirjandussõpradel oli külas Raimond Kaugver, kes 1965. aastal töö-tas kirjandusala juhatajana Pärnu teat-ris. Kirjanik vestles oma loometööst, vastas paljudele küsimustele.

● Kohtla-Järve linna laulupeo komisjon arutas eeloleva suve suvipäevade kor-raldamist. Linna ja rajooni laulupäev toimub 7. juunil Toila Oru pargis, linna tantsupidu on 14. juunil ning see on ühtlasi vabariikliku tantsupeo eelproo-viks.

● Eile pidas Tartus koosoleku Emakee-le Seltsi rahvalaulesektioon. Päevakor-ras oli Mali Hilueme ettekannet «Orhi-deedest rahvapärimestes» ja Ingrid Sarve ülevaade sektiooni tegevusest aastatel 1985—1986. Valiti uus juhatus.

● Alates oktoobripühadest kuni aasta-vahetuseni on Mahtsa Talurahvamuu-seumis üleval näitus Theodor Alter-manni elust ja loometööst. Rändnäituse koostas Teatri- ja Muusikamuuseum. Pärnu Koduloomuuseumis on 30. no-vembrini Andres Tolsti maalide väl-japanek, Rapla haldushoone IV korrul sel võib näha Ermi Littoveri akvarelle ja jooniseid sõidust Siberimaale, Kär-d-las, täitevkomitee saalis aga 5. jaanua-rini Hiiumaa kunstnike sügisnäitust.

● Eesti NSV Ajakirjanike Liidu VII kongressi eel avati Tallinna Ajakirjan-dusmajas Ajakirjanike Liidu fotosek-t-siooni vanema põlvkonna fotoreport-rite tööde näitus, kus on eksponeeritud paarikümmelt autorilt ligi 150 fotot. Eesti NSV Ajakirjanike Liidu juhatus esimees, ajalehe «Rahva Hääl» toime-taja H. Tõmme tegi teatavaks näituse diplomisaajad: V. Gorbunov (sari «Ber-liin 1945»), A. Rätsep (sari «Korpuse kojutulek»), G. Vaidla (1941. aastal teh-tud fotod) ja T. Aring (spordifotod).

● Tallinna fotogrupi «O» näitus, mil-les osalesid kõik liikmed (A. Tenno, U. Josing, T. Kaasik, P. Sirge, T. Tormis, P. Tooming), eksponeeriti 1986. aasta suvel Tšehhoslovakkias Píboris ja Ha-vířovis. Olo Josingu ja Tõnu Tormise fotokomplektid samast kollektsioonist leidsid Tšehhoslovakkias enamatki ka-sutamist: oktoobrikuus Klimkovicse korraldatud näitusel «Fotosession '86» demonstreeriti neid kõrvuti 6 Tšehno-slovakkia ja ühe Saksamaa LV autori fotodega.

● 19. novembril Tartu ülikooli filmi-klubi korraldatud Peeter Toominga au-toriõhtul Vanemuise tn. suures ringau-ditooriumis esilinastusid «Intiimne Adams» ja «Peipsi järve». Klubi presi-dent Aune Unt kõneles P. Toominga loometööst, «Intiimne Adams» stsenarist Trivimi Velliste filmi saamisloost. Eten-dati ka Andres Söödi vastne «Maraton».

● 10. novembril leidis klubis «Tõru» aset ulatuslik diskussioon teemal «Kas Noorsooteatri uus hoonet sobib Laiale tänavale?». Sõna võtsid Jaak Viller, Jaak Mämers, Rudolf Allabert, Mati Unt, Ras-mus Kangropeel, Jüri Kuuskemaa, Ju-han Maiste, Kalle Rõõmus, Sulev Mäe-väli, Jüri Meis, Aleksandr Pantelejev, Kalle Lange, Ieddy Böckler, Silvi Lind-mann, Ott Sandrak, Boriss Dubovik, Henn Mikelsaar, Peet Kask jt.

● M. Gorki nim. Keskraamatukogu muusikaosakonna all tegevuse Muusi-kaklubi järjekorras üritusel 20. no-vembril esines ülevaatega «Vox humana džässmuusikas» («Inimhääli džässis») heililooja Valter Ojakäär.

● Tallinnas viidi 23. novembril ELKNO Tallinna Linnaokomitee eestvedamisel lä-bi järjekordne linna kooliansamblike ülevaatus. Kokkuvõttes 9 noore an-sambli seast tunnistas žürii, kus osale-sid ka muusikud Alo Matisen, Margus Kappel ja Peeter Brambat, parimaks 21. keskkooli ansambli «Rock'n'Roll Band», kes soovitati ka edasiseks tarifitseeri-miseks juba taidlusansamblike kategoor-rias. Parimate gruppide ühiskontsert toimub 30. novembril kinos «Koit».

● 4.—10. novembrini viibis Odessas kontserdireisil ENSV teeneline segakoor «Koit» dirigentide Jaak Moksi ja Maie Tamra juhatusel, kaastegevad olid TRK üliõpilane Tiit Aruvet ja Viljandi linna-kapell Tõnu Sepa juhatusel, kontser-t-meistrid olid Anu Jankur ja Piia Ran-naover. Kontserdid toimusid Lesja O-krainka nim. Kultuuripalees ja Odessa Teadlaste Majas.

● Hiljuti käis preemiareisil Soomes Antsla kutsekeskkooli nr. 45 õpilaste külakapell, keda juhendab Karl Sibul. Soomes esinamiseks moodustati kont-serdirüpp, kuhu peale külakapelli kuulus veel rahvatantsilaid Kreuki-nimelised Kultuuripaleest ja neidude duett Sindi kutsekeskkoolist. Helsingis, pealinnas lähedal ühes kutsekoolis ning Salo linnas anti kokku kolm kontserti.

● Rakke noortel kirjandushuvilistel oli hiljuti külas kirjanik ja kunstnik Tiia Toomet Tartust. Kohtumisel sai selgeks raamatut «Lapikirja ja lastekir-ja» saamisloogu. Samuti oli juttu raamatust «Vana aja lood».

● 12. rahvusvahelise Algarve foto-näitusele Portugalis saatsid 55 riigi 1435 fotograafi 5184 pilti. Eksponeeri-tud oli 604 autori 1093 fotot, nende seas 31 Nõukogude päevapilti 40 tööd. Viimaste hulgas on ka tallinlaste Ann Tenno, Kalju Heinvee ja Olo Josin-gu fotod, kusjuures Ann Tenno töö sai näituse ühe kõrgeima autasu. Rah-vusvahelise Fotokunsti Föderatsiooni (FIAP) hõbemedali. See on kõigi aega-de neljas FIAP-i medal Eestis.

konnad. Neid ootab 1987. aastal preemiaekskursioon.

Tallinna Bibliofiilide Klubi alus-tas sügishooaega O. Kruusi ette-kan-daga Hella Wuolijõe ja te-male pühendatud konverentsist Soomes. Meie kirjanike hiljutisest Soome-reisist rääkis M. Mägi. Ajaloole M. Saar esitas uusi seisukohti A. Grenzsteini ja te-ma ajalehe «Olevik» kohta.

Noorsookirjanduse päevade lõ-petamisel vaatas Tallinna noorte raamatustöötajate aktiiv koos ju-hendajatega Eesti NSV Riikliku Noorsooteatri väikeses saalis M. Undi koostatud «Berang» juule-kompositsiooni «Lõõ laulu, ütles jumal, lõõ laulu, väike mees». Pärast etendust kohtuti näitleja-taga. Autasustati paremaid akti-viste.

Robert Ivanov. DWIGHT EISENHOWER.

Ameerika Ühendriikide tuntu-d väejuhi ja riigitegelase Dwight Eisenhoweri poliitiline biograafia, milles peatähel-panu on pööratud tema tege-vusele lääneliitlaste ekspedit-sioonijõudude kõrgema üle-m-juhatajana Teise maailmasõ-ja ajal ning USA presidendina aastatel 1953—1961. Mono-graafias on ulatuslikult kasu-tatud D. Eisenhoweri sõja-aastate tegevusega seonduvat viiekümmet dokumentidekogu, samuti muid dokumentaalseid ja memuaartöid. Tõlkinud Vello Lindsalu, kujundanud Kersti Tormis. Illustreeritud fotodega. Kirjastus «Eesti Raa-mat». Trükitud 40 000 eks. 280 lk. Hind 1.40 rbl.

Friedrich Schlette. KELDID ALESIA JA PERGAMONI VAHEL. Keltide kultuurilugu.

Maailma rahvaste muinas-kultuuri tutvustavas sarjas ilmunud raamat jutustab keltidest, kes I aastatuhande tei-sel poolel e. m. a. asustasid laialdast maa-ala Väike-Aasiast Briti saarteni ja Va-hemerest tänapäeva Poolani. Euroopa arheoloogia uusimail andmeil põhinev teos räägib kõitvalt keldi kultuuri saa-vutustest ja mõjust eelger-maani, eelslaavi ning eelbalti hõimudele. Teksti täien-lab rohke pildimaterjal. Saksa keelest tõlkinud ja saatesõna kirjutanud Jüri Selirand, kunstiliselt kujundanud T. Aru. Kirjastus «Valgus». Trü-kitud 26 000 eks. 184 lk. + XXIV pilditahvliit. Hind 1.10 rbl.

PAAR SAMMUKEST EESTI KIRJANDUSE UURIMISE TEED, Uurimusi XI. Tagasisaateid kirjanduslukk.

Järjekordne köide toob lu-geja ette kolm uurimust: Kaja Noodla «Eesti raamatute kujunemine XVIII sajandi lõpul ja XIX sa-jandi algul», Nigol Andrese-ni «Noorte ja vanade vastu-olude motive A. H. Tammsaa-rel» ja Ene Mihkelsoni «Uut Hendrik Visnapuu kirjandusli-ku tegevuse algusest». Edasi on avaldatud saksa ja eesti keeles 11 F. J. Wiedemanni kirja F. R. Kreutzwaldi aas-tast 1861—1875 (Eva Aaveri saatesõna, Mart Lepiku ja Eva Aaveri kommentaarid), Rutt Hinrikuse kõnelus Karl Risti-kivi fondist Kirjandusmuuseu-mis ning ülevaateid muuseumi tegevusest aastatel 1977—1979. Restimeed vene ja saksa keeles. Illustreeritud fotode-ga. Eesti NSV TA Fr. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandus-muuseumi väljaanne. Kunsti-liselt kujundanud V. Toots. Kir-jastus «Eesti Raamat». Trüki-tud 800 eks. 164 lk. Hind 1.30 rbl.

Betti Alver. KORALLID EMAJÖES. Luuletusi.

Eesti NSV rahvakirjaniku Betti Alveri uus luulekogu kõneleb taas elu põhivää-r-tustest, inimese puhtusest ja vaimusest, aga ka siseheit-lustest. Autori kõrget kodani-kupaatost toetab jõuline, tem-peramentne ja rikas poeetika.

Kõike võib tahta, karta ja loot. Seda, mis tuleb — mitte keegi ei oota.

(«Elul on väikene hinge-maa», 1986).

Kujundanud ja illustreeri-nud Marje Üksine. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 18 000 eks. 96 lk. Hind 80 kop.

Zdeněk Pluhař. KELL KUUS ÕHTUL «ASTORIAS».

Zdeněk Pluhař (sünd. 1913) kuulub tänapäeva tšehhi kir-janduse kõige silmapaistva-mate prosaistide hulka. Üks tema menukamaid romaane «Kui hülgad mu...» on il-munud ka eesti keeles (1963). Psühholoogilise romaani «Kell kuus õhtul «Astorias»» pea-tegelasteks on gümnaasiumi-õpetaja František Krčma ning tema seitse endist õpilast, kel-le kujunemises ja küpsemises on oma osa õpetajalgi. Kirja-niku käsitluses on Krčma sel-line kirjanduslik kuju, kelle kaudu autor väljendab usku inimesesse, eeskätt niisugus-tesse omadustesse nagu ohv-rimeelsus, altruism, vastustus teise inimese eest, vastustus kogu ühiskonna arengu eest. Peategelaste erinevate saatuse-taustaks pulseerib romaani sõjajärgne keeruline aeg kogu oma muutlikkuses. Teos

«Nüdisromaani». Tšehhi keelest tõlkinud ja järelsõna kirjutanud Leo Met-sar, kujundanud Illimar Paul. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 24 000 eks. 436 lk. Hind 3.60 rbl.

Vladimir Levi. VESTLUS KIRJADES.

«Loomingu» Raamatukogu nr. 46/47 (1510/1511). Nõukogude kirjaniku ja psühhoterapeudi Vladimir Le-vi raamatu «Vestlus kirjades» kohta annavad teavet juba peatükide pealkirjad: «Pä-rast seanssi», «Vaene tark ke-ha», «Ma vihkan oma hai-ku», «Pandora laegas» ja «Õine konsillium» ning ala-

Eisa Morante. ANDALUUSIA SALL.

«Loomingu» Raamatukogu nr. 48 (1512). Tänapäeva Itaalia ühe tun-tuima kirjaniku Eisa Morante (1918—1985) jutustus «Anda-luusia sall» on kirjaniku loo-mingu esmatuvust austi keeles. See on võetud autori samanimelise jutustusteko-gust, mille peateemaks on noorukite hingeelu, pettumi-ne vanemate loodud idealku-lus, romantiliste unelmate pu-runemine jne. Itaalia keelest tõlkinud ja järelsõna kirjuta-nud Anne Kalling. Kirjastus «Perioodika». Trükitud 15 000 eks. 48 lk. Hind 20 kop.

«KEEL JA KIRJANDUS» nr. 11.

tsitaadil jaapani klassikalises luules Rein Raud. Publikat-sioonide lehekülgedel loeme Jaan Bergmanni autobiograa-fiat (kommenteerinud Rudolf Põldmäe), päevateema veer-gudeit E. Janseni sõnavõttu «Jakob Hurt 150: probleeme ja ülesandeid» ja Pärt Liase kõnelust kirjandusõpikuist. Tähtpäevade rubriigis teeb Paula Palmeose elutööst juttu

ENSV TELE-RAADIOKOMI-TEE PANORAAM. 1985.

Brošüüris käsitletakse ENSV Tele-Radiokomitee süsteemi tegevust 1985. aastal. Tut-vustatakse populaarseid saa-teid ja nende tegijaid, audi-tooriumi uurimise tulemusi. Illustreeritud fotodega. Koos-tanud Hubert Veidermann, kaane kujundanud Guido Pant. Eesti NSV Tele-Radio-komitee väljaanne. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 500 eks. 144 lk. Hind 40 kop.

Heino Kiik. MAAILMA VIL-JAD III—IV.

«Maailma viljade» III—IV kaksikköitega saab lõpule sel-le populaarteadusliku suu-re-teose väljaandmine. Väga laialdasele lugejaskonnale, kõigile loodusehuvilistele mõeldud raamatu III osas vaa-deldakse kõigivilju, IV osas mitmesuguseid aromaatsaid ja tehnilisi kultuure. Kaane ku-jundanud T. Aru ja E. Val-ter. Kirjastus «Valgus». Trüki-tud 20 000 eks. 304 lk. Hind 2.10 rbl.

KIIRENDUSSTRATEEGIA.

Metoodiline kiri ja kirjandus-nimestik. Koostanud Kai Ida-rand (met. kirj.) ja Mare Kuuskmäe (kirjandusn.). Fr. R. Kreutzwaldi nim. Eesti NSV Riikliku Raamatukogu väljaanne. Trükitud 1300 eks. 40 lk. Tasuta.

Jaan Lepajõe. ODER.

Raamat tutvustab Eesti NSV-s teraviljade hulgas nii kasvupinnalt kui ka kogutoo-dangult esikohal olevat otra. Kaane kujundanud Reet Rea, illustreeritud rohket foto-dega. Kirjastus «Valgus». Trüki-tud 3000 eks. 152 lk. Hind 45 kop.

SANITAARSALKLASE ÕPIK.

Vene keelest tõlkinud I. Liiv, kaane kujundanud T. Aru. Kirjastus «Valgus». Trükitud 20 000 eks. 224 lk. Hind 55 kop.

IMMUUNSUS JA ALLERGIA.

Oppematerjali on koostanud Kuulo Kutsar, kujundanud K. Tormis. E. Viide nim. Tallinna Pedagoogilise Instituudi väl-jaanne. Trükitud 600 eks. 48 lk. Hind 20 kop.

«NÕUKOGUDE KOOL» nr. 11.

«Koolimuusika» lehekülge-del kirjutab koolinoorte «koo-rilaulu teemadel Tartu 7. keskkooli muusikaosakonna juha-taja, Eesti NSV teeneline kunstitegelane Uno Uiga («Mil-list teed edasi minna?»). 56 lk. Hind 30 kop.

«NÕUKOGUDE NAINE» nr. 11.

Avaldab Betti Alveri täht-päeva puhul Leelo Tungla, Doris Kareva ja Viivi Luige sõnavõttu ja kimbu lubilari luulet, kirjanduskriitlik Kärt Hella mottelkide nüüdajate eesti proosat lugedes — «Nai-sed ja abielusokk», veerge «Ugala» teatri peakunstniku, Eesti NSV teenelise kunstniku Ingrid Aguri tödest-tegemis-est (Aime Kivistik) jm. 32 lk. Hind 35 kop.

«EKRAAN» nr. 9 ja 10.

Avaldab meie filmielust kir-jatükid «Onu Raiivo nukud kinolinal», intervjuu Eesti NSV rahvakunstniku Leida Laiusega ning lehekülgi, mil-les tutvustatakse «Tallinnfil-mi» linatööst «Bande» ning dokumentaalfilme «Tülitaja» (stsenarist, režissöör, operaator Arvo Iho), «Ühepuuloot-sik» (Mark Soosaar) ja «Saa-re Kaluri» poisid» (Semjon Skolnikov). Hind 15 kop.

Elar Kuus. MAMMAS PUSS.

Lasteraamatu «Mamme mu-si» on rootsi keelde tõlkinud K. Korv, illustreerinud Rai-vo Järvi. Kirjastus «Perioodika». Trükitud 31 000 eks. 32 lk. Hind 36 kop.

Paul Alver. Raamatutest on vaatlus all Väino Ilusa ro-maan «Käekäik» (rets. Olo Tonts), Heino Kiige kolhoosiro-maan «Elupadril» (Mati Unt), Helsingis kirjastatud Helmi ja Pertti Virtaranta teos Tveri karjalastest (Jaana Oispuu) ja Kristina Krossi koostatud heebrea keele õpik algajale (Paul Ariste). 64 lk. Hind 45 kop.

13. novembril peeti aruandlus-valimiskoolesolek. Presidendiks va-liti uuesti E. Teder. Arutati jaa-nuaris toimuva bibliofiiliakonven-tsi ettevalmistustöid.

23. novembril võistlesid Raa-matuühingu saalis Tallinna orga-nisatsioonide esindajad kirjan-duslikus mälumängus. Nupuka-maks osutasid tasavägiselt biblio-fiilide klubi ja klubi «Tõru» võit-

Ajakirjandus, nagu teada, peab valgustama igasugu sündmusi, sealhulgas ka meid. Hiljuti pidasid televisioonimehed mind tänaval kinni ja paiskasid prožektoriga niisuguse valguse näkku, et ma pidin pimedaks jääma. Ja leidsid ikka koha: otse miilitsajaoskonna ees! Kaamerad surisema ja kohe pärima. Ega ma miilitsast tulnud, aga no kust vaataja seda teab, sildid ju selja taga puha näha, õudne blamaaz! Üks sõber soovitas mulle kunagi, kuidas küsijatest ruttu lahti saada: tuleb öelda saladusliku häälega midagi nii tobedat, et mine võta kinni, oled sa loll või lihtsalt spioon. Noh, ütled näiteks iga küsimuse peale, et — «Kaks pikka ja kuus lühikest!». Aga nüüd ma ei saanud niimoodi öelda, sest miilitsa hoovist tulid just rahvamalevlased välja, täpselt niisuguses koosseisus... Mis mul üle jäi? Nad küsisid, kas ka minu arvates on elutempo liiga kõrge, — ma ütlesin, et sain vihjast aru, ja pistsin jooksu... Ei, intervjuusid anda mulle ei meeldi. Aga intervjuud võtta on vist veel piinlikum. Ma ei julge inimeste käest kellaegagi küsida. Paremini juba endale kell osta. Ehkki raha küsida on veel piinlikum. Üks noormees lõunavabariigist oli ehitanud pommidega kella — nisutera sisse! Ise lehest lugesin! Mikroskoobiga võid ju õiget aega vaadata, aga kes tal neid pomme üles tõmbamas käib? Ja mis siis saab, kui noormees tahab veel lehte pääseda ja võtab asja laiemalt ette? Varsti on iga jahukilo sees 100 grammi seiereid, sõõd pannkooki ja tikusid kui viitsütikuga pomm. Või ostad poest sihverplaadiga saiapätsi, õgid ja võtad aega... Einoh, lehes on kummalisi asju. Mine või ajakirjandust õppima, et saaks teada, kuidas neid uudiseid valitakse.

Aga kuulame raadiot. «Piirist piirini»: «Leedu melioratorid läksid üle isemajandamisele.» Piduliku häälega öeldi, järelikult tähtis uudis? Kohe kontrollime. Lähen koju, käsutan pere kokku, et kohe kuulata midagi rabavat. Lapsed kiheväl — no nüüd hakkab vist näärivana käima kord kvartalis! Naine elevil — ju vist pannakse telefon sisse! Ja siis ma kuulutan: Leedu melioratorid läksid üle! Naine lööb käsi kokku: «Jessas, kelle poole?» Mina panen puändi kehtima: isemajandamise poole! Noh, lapsed hakkasid nutma, naine surus solvunult huuled mossi ja läks kah isemajandamisele — ise söi, mulle ei andnud. Vaat nisuke uudis... Või — vaatame pilte? Suur foto kahe loomaga, alla on kirjutatud: «Fidzis lapsendas üks kolli orvuts jäänud talle.» Kuidas ma pean sellesse suhtuma — pole öeldud. Kas peaks hüüdma, et «Avaldame solidaarsust!» või vastupidi, et «Käed eemale!»? Teiseks: kas kolli kutsikad jäid nüüd mõne lambaema hooleks või rajati internatsionaalne perekond? Kuuendaks: kas talikene hakkab suureks saades ikka määgima või lubatakse

MAITSESTAVAD: LINNAR PRIMÄGI «EDASIST», REIN VEIDEMANN «VIIRKAAREST», ENE HION JA FELIKS LEET EESTI RAAD

(ETAloniteade)

tal ainult haukuda? Või on sõnumis lihtsalt vihje sellele, et koondamise teel vabanenud juhtiv kaader ilusasti allastustesse tööle lapsendatakse? Kui on ikka nii tähtis uudis, et enne ilmub «Trudis» ja pärast igas raijoonis eraldi, siis rääkigu asi lõpuni selgeks.

Aga kui ma näen mõnes ajalehes või ajakirjas naisi, siis... hakkab mul meie naissoost õudset kahju. Miks rahvas räägib, et Saksa DV-s on jube ilusad naised? Sest Saksa DV ajakirjad trükkivad massiliselt ilusate naiste pilte! Ja

siis hakkadki mõtlema, et — meil Eestis on ju kah massiliselt kauneid naisi ja neiusid! Nii ilusaid, et võiks vabalt võistelda Miss Maailmaga! Noh, mitte just vabalt, sest Missi pilti meie lehed ju ei avalda ja meie teda külla ei kutsu. Miks me siis misse ei salli? Ja miks me omal maal neid ei vali? Kas ilu alandab tööviljakust? Või võtab see liiga palju aega? Teeme siis kas või lihtsamalt, nii nagu me ikka oleme harjunud. Ja õelgem siis lihtsalt — noh, kasvõi «Naiskonanik ENSV»! Küsige mõne lektori käest, miks meil iludusvõistlusi ei korraldata — ma tean juba ette, mis nad vastavad: «See pole minu teema.» Julged mehed! Kas nad kodus kah nii vastavad? Naine vaatab telekat ja küsib: «Kallis, kumb on ilusam, kas see palestinaanna või mina?» — «See pole minu teema!» Küll sulle tehakse siis teemat, käid nädal otsa seotud peaga nagu Yasir Arafat! Naine on, muide, iga normaalse mehe teema — igal pool ja 24 tundi ööpäevas! Aga ei: nii nagu missidel on 3 kohustuslikku rõivastust — päevane, õhtune ja ujumiskõlblik, — nii näed nõukogude naist ajalehepildil kah ainult kolmes variandis: kõnepuldis, tööriivas või tähtsaid dokumente lugemas. Muidugi on see kõik vajalik ja normaalne tegevus, aga see pole ju aus! Miks nad peavad otsuste lugemist imiteerima tööpinkide vahel või laudas, kuhu lehed üldse ei käigi? Me oleme uudishimulik rahvas ja tellime lehti koju rohkem kui ükski teine rahvas maailmas. Ja me loeme otsuseid ja kõnesid kodus, mugavalt diivanil, hommikumantel seljas. Nii murutub ju kõnegi kodusemaks, kas pole? Aga ole siis lahke ja pildistagi meie kenakesi ja kallikesi võluvate ja veetlevatena, nii nagu nad seda tööpoolest on! Küllap siis mõistavad ka kaugemad ja võõramad maad paremini meie armastust oma naiste ja oma maa vastu. Praeguste fotode järgi mõistab võõras vahest ainult seda, miks sinmail... nii palju lahutatakse.

DIOST, MATI TALVIK TV-1, TRIVIMI VELLISTE «SIRBIS» JA VASARAST» JA TV-1 JPT. AJAKIRJANDUSUPISEGAJAD.

PRIIT AIMLA

LAURI LEESI, peatoimetaja

Need juured Pelegrinus ise pani mulda, kaks kuldinat pakk me müüme puhast kuld, sest puha Pelegrinus karja õnne kaitseb ja vaene talupoeg veel palju rõõmu maitseb. Kui ostab rohku ta, mis hoiab korras lehma, siis tänu laul tal taeva poole lehvib...

(J. Hašek, «Vahva sõduri Svejki juhtumised», värsid tõlkinud Uno Laht.)

Hea iugeja! 1. aprillil 1987. a. hoiad sa käes ajakirja «Pelegrinus» esimest numbrit. Lehitset seda põnevil ja kõhkvel, tunnetega, mis ikka saadavad uue ja tundmatuga silmitsi seisvat inimest. Kuid peagi harjud sa ka meie olemasoluga, nagu oled harjunud ka eelmiste samalaadsete väljaannetega, uuest saab peagi jälle argisus ja meie ilumusfakt tasandub ühte ritta teiste koduvabariigi belletristiliste publikatsioonidega.

Meie ajakiri alustab ilmumist Hašeki 104. sünniaastal. Meie tulek leiab aset ajal, mil kogu meie väike liiduvabariik tähistab Olümpiaarengi 7. aastapäeva ning mil meie pealinnas jõuab lõppjärku sajandi suurehitus — Pärnu mnt. viadukt, kuid mis veelgi rõõmustavam — Tallinna Peapostkontoris hakkab 1. aprillil esmakordselt liikuma eskalaator. Kõik see ajakirja ilmumistausta

juurde kuuluv lisab meie etteastele erilisust.

«Pelegrinus» on noorte ajakiri. Kuid mõiste «noorus» on väga suhteline, nii et mingit vanuselist piiri me küll tõmmata ei tahaks. Eks kõnelda ju tihti esimesest, teisest ja kolmandast noorusest. Nii et orienteerumine viimasele kui nooruse küpsemise etapile ei tohiks meie arvates mitte just vale olla. Me ei imesta, kui meie ajakirja tellijaks saavad ka need pikaealised Kaukaasia eestlased, kelle vanusepiir on ületanud 110 aastat.

Meie taotluseks on, et «Pelegrinus» lugemine oleks prestiiži küsimus. Me tahaksime, et iga number vääraks ja lutuskäiku ning poolteisetunnist järjekorras seismist Saku tänava koitekojas ning et Tallinna Vineeri- ja Mööblikominaat arvestaks raamaturiu-lite tootmise osas meie formaati. 1,5x2,30 m, riulite vahe

UUEST BELLETRISTILISEST AJAKIRJAST «PELEGRINUS»

23 cm oleks meie meelest ideaalne variant. Kuid arvestades suurtootmise pika tsükliga, võiks juba praegu ära kasutada Tallinnas Kingissepa tänava Mööblisalongi teenuseid, kus raamaturiul «Krista» (hind 1753 rubl. 14 kop.) peaks nahkehiskõites «Pelegrinuse» aastakäikudega oivaliselt sobima. Sest iga riul peab raamatust ees käima, alles siis saame loota, et mõistame inimsuse olemust, kirjanduse ja kunsti olemust mõõbli säilitamisel. Ajakirja kaas tuleb meil kollane.

Kes siis «Pelegrinust» toimetama hakkavad? Peatoimetajaga saite juba praeguse saatetõnna pealkirjas sina peale. Toimetaja asetäitja ning vastutava sekretäri raske koorma võtsin ma teiste toimetuse liikmete üksmeelse heakskiidul samuti enda kanda. Sellega vältime toimetustes nii tihti esineva väiklase näaklemise ning kaksipidi mõtlemise. Algupärase ja tõlkekirjanduse rubriigi jätsime peatoimetaja kauaaegsele sõbrale ja mõttekaaslasel Uno Lahele. Tema juhib meil ka jurisprudenti rubriiki. Teaduse, publitsistika ja kirjanduskriitikaosakonda

toimetab meil Sven Soomre, kes on toimetaja kasvandik Keeltekursuste päevilt. Kunstiliseks toimetajaks on Leelo Leesi, praegu veel ERKI II kursuse üliõpilane, kuid kelle kunstnikukarjääris vähemalt «Pelegrinuse» peres enam keegi ei kahtle. Lastekirjanduse publitseerimisega tegeleb meil tänava juba seitsmendat eluaastat käiv Arp-Mihkel Laht (Laht juunior).

Kindlasti huvituvad meie tulevased lugejad, mis siis «Pelegrinuses» trükimusta näeb. Ajakirja esimese numbriga mahust hõlmab Lauri Leesi romaani «Amblikulinna labürintis» I ja II osa ja Uno Lahe kirjandusteaduslik publikatsioon «Lauri Leesi praegushetke eesti romaani taustal». Samas numbris näeb ilmavalgust Sven Soomre 4 sonetti ja tosin haikusid ning Laht-juuniori essee «Minu esimene ahvenas». Esimeses numbris trükime ära ka Leelo Leesi 17 mustvalget akvarelli reproduktsiooni. «Pelegrinuse» maikuu numbris lõpeb L. Leesi romaan ja algab U. Lahe triloogia «Afrodiite embus», mis läbib ajakirja 7 järgmist numbrit. Teises numbris on lugeda veel L. Leesi retsensioon U. Lahe vastmainitud suurromaanist, S. Soomre näidend «Nõbimina» ning A.-M. Lahe lastejutt «Minu tutvus sinivaalaga». Avaldame veel aforisme U. Lahe

varem ilmunud teostest. «Pelegrinuse» kolmanda numbril paneme kokku neil päevil. Autoritest tulevad kaalumisele: L. Leesi, L. Leesi, S. Soomre, U. Laht, A.-M. Laht ja võib olla ehk ka M. Mutt, kuid ennatlikku lubadust ei sõanda ma viimase kohta küll veel anda, sest toimetuse viie aasta portfell on juba niigi pilgeni reserveeritud.

Ühtlasi ootame kaastööd kõigilt meie vabariigi literaatidelt, ka neilt, keda seni veel avaldatud pole. Me ei keeldu läbi sirvimast ühtegi meie adresseeritud kaastööd. Kuid meie põhimõtteks jääb traditsiooniline reegel — käsikirja autorile ei tagastata!!!

Muidugi, ajakirja mangureegleid kehtestades ei soovi me olla liiga ranged. Meie toimetuse liikmete ja nende lähimate sõprade materiaalse olukorra paranemine sunnib pidevalt korrigeerima ajakirja manguu. Ent ühes tahaksime kindlaks jätta: igaüks võib eksida ja peabki eksima, mida rohkem ta millegi üle mõtleb, nii nagu seisab see J. Hašeki raamatu 33. leheküljel. Selle mõttega asumeagi teele.

Jäi vist ütlemata, et meie ajakiri hakkab ilmuma 15 liiduvabariigi keeles, et toimetuse liikmed saaksid operatiivsemalt honorare oma isiklikule pangaarvele üle kanda.

TOIMETAJA KOLLEGIUM: E. ANUFOLD (toimetaja asetäitja), V. ETERKE, J. KANGI-LASKI, K. KUSK, M. MIKIVER, I. MOSS, L. REMMELGAS, J. RÄTTE, A. TAME, I. TORN, P. UUSMAN, D. VAARANDI.

Toimetuse: 200 031 Tallinn, Gagarini pst. 30, postiaadress: 200 090 Tallinn, Peapostkontor, postkast 388. Telefonid: toimetaja — 44 14 16, toimetaja asetäitja — 60 19 24, vastutav sekretär — 60 17 03, publitsistika- ja kultuuritöö osakond — 44 30 05, kunsti ja huumoriosa-kond — 60 19 05, kirjandusosakond — 60 18 83, muusikaosakond — 60 18 22, teatriosa-kond — 60 12 46, masinakiri — 60 27 93. «Sirp ja Vasar» ilmub kord nädalas. Tellimishind kol-meks kuuks 1 rubla ja 28 kop. Üksiknumbri hind 10 kop. Väljaandja kirjastus «Perioodi-ka», Tallinn, Pärnu mnt. 8.

«Sirp ja vasar» («Серп и молот») орган Министерства культуры и творческих союзов Эстонской ССР. Издательство «Периодика», Tallinn, Pärnuuske шоссе, 8. EKP Keskkomitee Kirjastuse Trükkikoda, Tallinn, Pärnu mnt. 87-a. MB-09927

Maht 4 trükipoognat. Tiraaž 75 200. Tellimise nr. 4524 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10